

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΥΛΙΚΟ
(ΣΥΜΒΑΤΙΚΕΣ & Ε-ΜΟΡΦΕΣ) ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΙΤΛΟΣ: «Διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτικών σχετικά με
τα νέα Προγράμματα Σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών της
Γ', Δ', Ε' & ΣΤ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ
ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ
ΑΜ : 3032202102022

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:
Φωτόπουλος Νικόλαος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Τσακίρη Δέσποινα, Καθηγήτρια
Καρακατσάνη Δέσποινα, Καθηγήτρια

ΚΟΡΙΝΘΟΣ, 2023

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον επιβλέποντά μου κύριο Φωτόπουλο Νικόλαο που σε συνεργασία με τη διδάσκουσα του μεταπτυχιακού προγράμματος κυρία Δωριάννα Σαμαρά με καθοδήγησαν κατά την εκπόνηση της παρούσας εργασίας. Η βοήθειά τους και η υποστήριξή τους ήταν πολύτιμη και σημαντική. Επίσης, η ανταπόκρισή τους σε κάθε μου απορία ήταν άμεση και οργάνωναν κάθε στάδιο καθ' όλη τη διάρκεια μέχρι και την ολοκλήρωσή της διπλωματικής μου εργασίας. Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές του μεταπτυχιακού αυτού προγράμματος για τις σημαντικές γνώσεις που μου μετέφεραν και ιδιαίτερα τον κ. Φωτόπουλο, την κ. Τσακίρη και την κ. Καρακατσάνη , για τον χρόνο που αφιέρωσαν προκειμένου να μελετήσουν και να εξετάσουν τη διπλωματική μου.

Ακόμη, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν με προθυμία στην έρευνα. Τέλος, ευχαριστώ θερμά την οικογένειά μου και όλους εκείνους οι οποίοι με στήριζαν και με βοήθησαν.

Σε όσους με βοήθησαν και ήταν δίπλα μου...

Περίληψη

Η παρούσα εργασία ερευνά το νέο πρόγραμμα σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και ειδικά για τις τάξεις Γ', Δ', Ε', ΣΤ'. Συγκεκριμένα αξιολογείται το νέο πρόγραμμα σπουδών των Θρησκευτικών ως προς την επιδιωκόμενη και προσλαμβανόμενη μορφή του από τους εκπαιδευτικούς κατά την πιλοτική εφαρμογή του το σχ. έτος 2021-2022. Η έρευνα αφορά τη διερεύνηση των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών σε σχέση με τη δομή του προγράμματος σπουδών, τις αδυναμίες που παρουσιάζει, τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί κατά την εφαρμογή του καθώς και τις προτάσεις τους για πιθανή βελτίωσή του.

Το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιείται στην παρούσα μελέτη είναι η ημι-δομημένη συνέντευξη και τα ερευνητικά υποκείμενα είναι δώδεκα εκπαιδευτικοί που είτε είχαν επιμορφωθεί ή/και εφαρμόσει το νέο πρόγραμμα σπουδών των Θρησκευτικών. Η έρευνα εντοπίζει σημαντικά ευρήματα όπως ότι το νέο πρόγραμμα σπουδών διαπνέεται από σύγχρονες παιδαγωγικές μεθόδους και στοχεύει στην καλλιέργεια των γνώσεων και δεξιοτήτων των μαθητών.

Λέξεις κλειδιά: νέο πρόγραμμα σπουδών, Θρησκευτικά, δημοτικό, πιλοτική εφαρμογή, απόψεις εκπαιδευτικών

Abstract

The current project investigates the new curriculum of the religious studies course for primary education and especially for the third, fourth, fifth and sixth grade of primary school. In particular, the new curriculum of religious studies is analyzed in terms of its intended and accepted form by the teachers during the pilot implementation of the school year 2021-2022. The research concerns the investigation of teachers' perceptions in relation to the structure of the curriculum, its weaknesses which show and the difficulties that the teachers face during its implementation as well as their suggestions for its possible improvement.

The research tool which is used in this study, it is the semi-structured interview and the research people are twelve teachers who were either trained or implemented the new curriculum of religious studies. In conclusion, the survey finds significant findings as the new curriculum is inspired by modern pedagogical methods and aims to the cultivation of students' knowledge and skills.

Key words: new study program, religious education, primary school, pilot implementation, teacher's views

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	10
1.1. Ορισμός του προγράμματος σπουδών	10
1.2. Τα είδη των προγραμμάτων σπουδών	13
1.3. Διάκριση των εννοιών «επιδιωκόμενο», «προσλαμβανόμενο» και «υλοποιούμενο» πρόγραμμα σπουδών.....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	21
2.1. Ιστορική αναδρομή της εξέλιξης του μαθήματος των Θρησκευτικών από την ίδρυση του ελληνικού κράτους μέχρι το 1964.....	21
2.2. Τα προγράμματα σπουδών των Θρησκευτικών από το 1964 μέχρι σήμερα	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΤΟ ΝΕΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ	31
3.1. Το ισχύον πρόγραμμα σπουδών.....	31
3.2. Σκοποί του ισχύοντος προγράμματος σπουδών.....	31
3.3. Δομή και διάρθρωση του ισχύοντος προγράμματος σπουδών	32
3.4. Διδακτικές προσεγγίσεις και μαθησιακές διαδικασίες στο ισχύον πρόγραμμα σπουδών.....	34
3.5. Βασική φιλοσοφία και αρχές κατασκευής του νέου προγράμματος σπουδών των Θρησκευτικών για το δημοτικό	34
3.6. Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών των Θρησκευτικών για το Δημοτικό Σχολείο	35
3.7. Σκοποί & Στόχοι	36
3.8. Περιεχόμενο.....	38
3.9. Διδακτική Μεθοδολογία	40
3.10. Αξιολόγηση.....	41
3.11. Αξιολόγηση των Στοιχείων του Νέου Προγράμματος Σπουδών των Θρησκευτικών για το Δημοτικό Σχολείο.....	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ.....	44

4.1. Έρευνες που εστιάζουν στο περιεχόμενο, στους στόχους, τις παιδαγωγικές αρχές και τις διδακτικές πρακτικές των προγραμμάτων σπουδών	44
4.2. Έρευνες που εστιάζουν στην αξιοποίηση του διαθησκευακού διαλόγου στα νέα προγράμματα σπουδών και στην προαγωγή του θρησκευτικού γραμματισμού	53
4.3. Έρευνες σχετικά με τη διαπολιτισμικότητα και τη διεπιστημονικότητα στα νέα προγράμματα σπουδών	56
4.4. Σύνθεση των σημαντικότερων ευρημάτων των ερευνών	59
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	66
5.1. Σκοπός και Ερευνητικά ερωτήματα.....	66
5.2. Αναγκαιότητα της Έρευνας	67
5.3. Μεθοδολογική προσέγγιση.....	67
5.4. Δείγμα, τεχνική δειγματοληψίας.....	67
5.5. Περιγραφή ερευνητικής διαδικασίας.....	68
5.6. Ζητήματα εγκυρότητας και αξιοπιστίας της έρευνας.....	69
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	70
6.1. Εισαγωγικές ερωτήσεις.....	70
6.2. Γενικές ερωτήσεις.....	71
6.3. Ειδικότερες ερωτήσεις για επιμέρους στοιχεία του νέου Π.Σ	78
6.4. Ερωτήσεις για την εφαρμοσιμότητα του νέου Π.Σ. & Προτάσεις	83
6.5. Συγκεντρωτικά αποτελέσματα ανά θεματική κατηγορία	87
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	89
7.1. Συμπεράσματα ανά ερευνητικό άξονα	89
7.2. Περιορισμοί της έρευνας	92
7.3. Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα	92
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	93
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	102

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Άξονες, στόχοι και θεμελιώδεις έννοιες διαθεματικής προσέγγισης (Πηγή: ΔΕΠΠΣ, 2003).....	29
Πίνακας 2: Θεματικά πεδία του προγράμματος σπουδών των δυο κύκλων του μαθήματος των Θρησκευτικών στο δημοτικό (Πηγή: Υ.Α. 143575/Δ2).....	33
Πίνακας 3: Τμήμα των προσδοκώμενων αποτελεσμάτων, των θεμάτων που πραγματεύεται κάθε διδακτική ενότητα και προτεινόμενων ενδεικτικών δραστηριοτήτων όπως προσφέρονται στο πρόγραμμα σπουδών του 2016 για το δημοτικό (Πηγή: Υ.Α.143575/Δ2)	33
Πίνακας 4: Θεματικά πεδία που διδάσκονται σε κάθε εκπαιδευτικό κύκλο στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (Πηγή: Πηγή: Υ.Α. 166200/Δ1).....	39
Πίνακας 5: Αναλυτική απεικόνιση του Νέου Προγράμματος Σπουδών για τη Γ΄ Δημοτικού (Πηγή:Υ.Α. 166200/Δ1).....	40

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1: Τμήμα του Αναλυτικού Προγράμματος των Θρησκευτικών Γ΄ τάξης Δημοτικού σχολείου (Πηγή: Π.Δ. 102/1993).....	28
Εικόνα 2: Επιμέρους στόχοι του πρώτου εκπαιδευτικού κύκλου για το Δημοτικό (Πηγή: Υ.Α. 166200/Δ1)	37
Εικόνα 3 : Οι συσχετίσεις της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης με άλλες Επιστήμες σύμφωνα με τον Skeie (Πηγή: Κουκουνάρας Λιαγκής & Μυλωνάκου Κεκέ, 2020, σ.33).....	58

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η θρησκευτική αγωγή που πραγματοποιείται στο σχολικό περιβάλλον αποτελεί ένα ζήτημα δημόσιου διαλόγου στην Ελλάδα και στην Ευρώπη. Τα τελευταία χρόνια η συζήτηση περί του περιεχομένου και της μορφής της θρησκευτικής αγωγής έχει έρθει στο επίκεντρο καθώς έχει αναδυθεί η ανάγκη χάραξης μια ενιαίας ευρωπαϊκής πολιτικής στο πεδίο της εκπαίδευσης λόγω των ραγδαίων κοινωνικών αλλαγών που λαμβάνουν χώρα. Ειδικότερα οι κοινωνίες της Ευρώπης σταδιακά μεταβάλλονται σε πολυπολιτισμικές και πολυθρησκευτικές λόγω των μεταναστευτικών εισροών. Οι κοινωνικές αυτές αλλαγές έχουν ως αποτέλεσμα και την αλλαγή του σχολικού περιβάλλοντος το οποίο θέτει νέες προκλήσεις για τη διδασκαλία και τη μάθηση. Παράλληλα, οι ραγδαίες εξελίξεις στον τεχνολογικό τομέα προσφέρουν νέα εργαλεία για τον εκσυγχρονισμό της διδασκαλίας προκειμένου να ανταποκριθεί στις νέες αυτές προκλήσεις (Σαπουνάς, 2019).

Το μάθημα των Θρησκευτικών στο παρελθόν χαρακτηριζόταν ως μονόπλευρο, κατηχητικό, σκοταδιστικό. Η τομή στα προγράμματα σπουδών των Θρησκευτικών επήλθε με την καθολική εφαρμογή των αναμορφωμένων προγραμμάτων σπουδών το 2014 τα οποία εισήγαγαν στοιχεία θρησκευσιολογίας, προκειμένου το μάθημα να ανταποκρίνεται στις νέες κοινωνικές ανάγκες αλλά και στις επιταγές της Ευρωπαϊκής ένωσης για την εκπαίδευση. Στο πλαίσιο του διαλόγου που αναπτύχθηκε σχετικά με τον χαρακτήρα της θρησκευτικής αγωγής υπήρξαν αντιπαραθέσεις σχετικά με την υποχρεωτικότητα του μαθήματος, την μορφωτική του αξία, το περιεχόμενό του και την αποτελεσματικότητα των προτεινόμενων διδακτικών πρακτικών (Γιαγκατζόγλου, 2017). Το 2018, με την απόφαση 660 του Συμβουλίου της Επικρατείας, τα προγράμματα σπουδών των Θρησκευτικών κρίθηκαν αντισυνταγματικά καθώς προήγαγαν τον θρησκευτικό γραμματισμό προσανατολισμένο αποκλειστικά στην Ορθόδοξη χριστιανική θρησκεία, αποκλείοντας αλλόθρησκους μαθητές και αναπαράγοντας κοινωνικές προκαταλήψεις και στερεότυπα. Βάσει της παραπάνω απόφασης και της ανάγκης το μάθημα των Θρησκευτικών να συνάδει με τις απαιτήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης για ένα σύγχρονο σχολείο στο νέο πολυπολιτισμικό περιβάλλον, αναπτύχθηκαν τα νέα προγράμματα σπουδών τα οποία εφαρμόζονται πιλοτικά και θα εφαρμοστούν καθολικά από το 2023 (Κοτρωνιά, 2021).

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών για το νέο πρόγραμμα σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και συγκεκριμένα για τις τάξεις Γ', Δ', Ε' και ΣΤ' που

προσφέρεται ως αυτόνομο μάθημα κατά την πιλοτική του εφαρμογή το σχ. έτος 2021-2022. Η έρευνα επικεντρώνεται στη σύγκριση της επιδιωκόμενης μορφής του προγράμματος σπουδών από τους κατασκευαστές του και της προσλαμβανόμενης μορφής του από τους εκπαιδευτικούς. Η έρευνα είναι ποιοτικής ερευνητικής στρατηγικής και αφορά στη συλλογή των απόψεων των εκπαιδευτικών σχετικά με τα δομικά στοιχεία του προγράμματος σπουδών, τις λειτουργικές αδυναμίες τους, στις δυσκολίες που συναντούν οι εκπαιδευτικοί στην υλοποίησή τους και στις προτάσεις των εκπαιδευτικών για τη βελτίωση των προγραμμάτων σπουδών.

Στο πρώτο, δεύτερο και τρίτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας συστήνεται το θεωρητικό πλαίσιο το οποίο περιλαμβάνει τον ορισμό του προγράμματος σπουδών και τα είδη του, τη διάκριση μεταξύ των εννοιών επιδιωκόμενο, προσλαμβανόμενο και υλοποιούμενο πρόγραμμα σπουδών, την ιστορική αναδρομή της εξέλιξης των προγραμμάτων σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών, την παρουσίαση του ισχύοντος προγράμματος σπουδών και τη βασική φιλοσοφία, αρχές και δομικά στοιχεία του νέου προγράμματος σπουδών.

Στο τέταρτο κεφάλαιο πραγματοποιείται η βιβλιογραφική επισκόπηση πρόσφατων εμπειρικών ερευνών σχετικά με τις απόψεις των εκπαιδευτικών για τα ισχύοντα προγράμματα σπουδών και συγκεκριμένα σχετικά με τη μορφωτική αξία του περιεχομένου τους, την αποτελεσματικότητα των διδακτικών πρακτικών στη διδασκαλία και τη μάθηση, τον διαπολιτισμικό και συμπεριληπτικό χαρακτήρα τους, την ανάγκη αξιοποίησης του διαθρησκευτικού διαλόγου ως διδακτικό εργαλείο, τα προβλήματα που συναντούν οι εκπαιδευτικοί στην προσπάθεια υλοποίησής τους.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας και συγκεκριμένα παρατίθεται ο σκοπός, τα ερευνητικά ερωτήματα και η αναγκαιότητα της έρευνας, αιτιολογείται η μεθοδολογική προσέγγιση και το ερευνητικό εργαλείο που επιλέχθηκε, περιγράφεται το δείγμα και η δειγματοληπτική τεχνική που υιοθετήθηκε, τίγονται ζητήματα εγκυρότητας και αξιοπιστίας της έρευνας και τέλος περιγράφεται η ερευνητική διαδικασία.

Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας και στο έβδομο κεφάλαιο παρουσιάζονται συνοπτικά τα συμπεράσματα και η ερμηνεία τους ανά ερευνητικό ερώτημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1:ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Το συγκεκριμένο κεφάλαιο αποτελεί το θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας, αφορά στην εννοιολογική αποσαφήνιση του όρου «πρόγραμμα σπουδών». Οι επιμέρους ενότητες αυτού του κεφαλαίου αφορούν στη διάκριση των προγραμμάτων σπουδών σε είδη με εστίαση στο ανοικτό, κλειστό και κρυφό πρόγραμμα σπουδών. Ακολουθεί η δεύτερη ενότητα η οποία αφορά στην αποσαφήνιση των εννοιών «επιδιωκόμενο», «προσλαμβανόμενο» και «υλοποιούμενο» πρόγραμμα σπουδών.

1.1. Ορισμός του προγράμματος σπουδών

Για την έννοια του προγράμματος σπουδών δεν έχει διατυπωθεί ένας ορισμός που να έχει την καθολική αποδοχή της επιστημονικής κοινότητας και συχνά συγγέεται με τις έννοιες αναλυτικό πρόγραμμα, curriculum, syllabus κ.ά., τα οποία έχουν ως σημείο σύγκλισης την παροχή κατευθυντήριων γραμμών για τον σχεδιασμό της διδασκαλίας σε συγκεκριμένη εκπαιδευτική βαθμίδα (Χατζηγεωργίου, 2004). Η διαφοροποίηση των όρων αποδίδεται στις κοινωνικές, πολιτικές, πολιτισμικές και οικονομικές συνθήκες που επιδρούν στη νοηματοδότηση του εννοιολογικού περιεχομένου των προγραμμάτων σπουδών αλλά και στις επιδράσεις των παιδαγωγικών, φιλοσοφικών, ψυχολογικών θεωριών σε αυτά (Φλουρής & Κρίκας, 2009). Πέρα από τις παραπάνω επιδράσεις, σημαντική είναι και η επίδραση της ατομικής ιδεολογίας και του αξιακού συστήματος του κάθε επιστήμονα στη διαδικασία διατύπωσης ενός ορισμού για το πρόγραμμα σπουδών (Γερογιάννης & Μπούρας, 2007).

Η έννοια του προγράμματος σπουδών πρωτοεμφανίστηκε τη δεκαετία του 1960 στο πλαίσιο μιας σειράς ριζοσπαστικών εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων επικεντρωμένων στην αναδόμηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων (Γερογιάννης & Μπούρας, 2007). Την περίοδο εκείνη ο Kelly (1982, σ.7) διατύπωσε έναν από τους πρώτους ορισμούς που έγινε αποδεκτός από μεγάλη μερίδα της επιστημονικής κοινότητας, σύμφωνα με τον οποίο τα προγράμματα σπουδών εκφράζουν την κεντρική ιδέα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων για κάθε γνωστικό αντικείμενο. Κατά αυτό τον ορισμό, το Πρόγραμμα σπουδών ενέχει τις επιδιώξεις της εκπαίδευσης και τις διαδικασίες μέσω των οποίων υλοποιούνται αλλά και τη γενικότερη εκπαιδευτική πολιτική.

Σε μια πιο σύγχρονη προσέγγιση της έννοιας του προγράμματος σπουδών, ο Eisner (2002) προσθέτει ότι τα προγράμματα σπουδών αποτελούν μια σαφή δήλωση της πρόθεσης της πολιτείας να παρέμβει στη διδασκαλία παρέχοντας κατευθυντήριες γραμμές για την οργάνωσή της αλλά και καθορίζοντας συγκεκριμένους στόχους τους οποίους η διδασκαλία καλείται να εκπληρώσει. Ειδικότερα, το πρόγραμμα σπουδών περιλαμβάνει προτάσεις διδασκαλίας και προκαθορισμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες βάσει καινοτόμων παιδαγωγικών προσεγγίσεων με σκοπό την επίτευξη συγκεκριμένων γνωστικών και αναπτυξιακών στόχων.

Ο Ξωχέλλης (2002) ορίζει ως πρόγραμμα σπουδών το προτεινόμενο πλάνο της διδασκαλίας το οποίο περιλαμβάνει προκαθορισμένους στόχους και προτεινόμενες διδακτικές πρακτικές και δραστηριότητες για την επίτευξή τους. Επιπλέον, όσον αφορά στους προκαθορισμένους στόχους, διαφοροποιούνται σε κάθε θεματική ενότητα και σε κάθε γνωστικό αντικείμενο αλλά συνολικά επιδιώκουν την επίτευξη της συμπεριφορικής αλλαγής των μαθητών στην κατεύθυνση που έχει καθορίσει η πολιτεία και η εκπαιδευτική ηγεσία.

Η Κουλουμπαρίτση (2003) προσθέτει στους πρότερους ορισμούς, ότι το πρόγραμμα σπουδών καθορίζει τις γνώσεις και εμπειρίες που θα αποκομίσουν οι μαθητές μέσα από τη διαδικασία της διδασκαλίας και μάθησης που συντελείται στο σχολικό περιβάλλον αλλά και τις γενικότερες επιδιώξεις της πολιτείας μέσα από την εκπαίδευση των μαθητών.

Σύμφωνα με τον Χατζηγεωργίου (2004) το πρόγραμμα σπουδών αποτελεί έναν οδηγό οργάνωσης της διδασκαλίας βασιζόμενο σε θεωρίες μάθησης με σκοπό την προσέγγιση της γνώσης και την ολόπλευρη ανάπτυξη των μαθητών. Το πρόγραμμα σπουδών θέτει το πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας καθορίζοντας συγκεκριμένους στόχους, οργανώνοντας το περιεχόμενο και προτείνοντας διδακτικές τεχνικές με σκοπό την επίτευξη αυτών των στόχων οι οποίοι αφορούν στη γνωστική, συμπεριφορική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των μαθητών.

Οι Oliver κ.α. (2008) διατύπωσαν έναν ορισμό για τα προγράμματα σπουδών ο οποίος συμπεριλαμβάνει σημαντικά σημεία όλων των προηγούμενων ορισμών. Ειδικότερα, τα προγράμματα σπουδών, όπως αναφέρουν οι Oliver κ.α. (2008) καθορίζουν τον τρόπο αξιοποίησης των προϋπαρχουσών γνώσεων στο πλαίσιο της διδακτικής πράξης και της σχολικής ζωής για τη δημιουργία νέας γνώσης και τη συλλογή νέων εμπειριών. Επιπλέον, καθορίζουν, τα γνωστικά αντικείμενα που θα διδαχθούν, το περιεχόμενό τους, τους διδακτικούς και μαθησιακούς στόχους, τις

διδασκτικές πρακτικές, την παιδαγωγική προσέγγιση της διαδικασίας μάθησης και την αξιολόγηση τόσο αναφορικά με την επίτευξη των μαθησιακών στόχων όσο και αναφορικά με την αποτελεσματικότητα των διδασκτικών και παιδαγωγικών πρακτικών.

Ο όρος πρόγραμμα σπουδών χρησιμοποιείται καθολικά τα τελευταία χρόνια και αντικαθιστά τον όρο αναλυτικό πρόγραμμα που χρησιμοποιούνταν το προηγούμενο διάστημα (Χατζηγεωργίου, 2004). Τα προγράμματα σπουδών συνιστούν το παιδαγωγικό πλαίσιο της διαδικασίας διδασκαλίας και μάθησης, καθορίζουν τις θεσμικές προδιαγραφές της διδασκαλίας και εκπονούνται από τους αρμόδιους κρατικούς φορείς. Τα αναλυτικά προγράμματα ή προγράμματα σπουδών καθορίζουν τους σκοπούς και τους στόχους της διδασκαλίας των προσφερόμενων μαθημάτων, το περιεχόμενο της μάθησης, τη διδασκτική προσέγγιση και τις μορφές αξιολόγησης. Βάσει των προγραμμάτων σπουδών αναπτύσσονται τα διδασκτικά πακέτα και διατυπώνονται σαφείς οδηγίες διδασκαλίας. Τα διδασκτικά πακέτα είναι τα βιβλία που αξιοποιούνται στην εκπαιδευτική διαδικασία, το βιβλίο του εκπαιδευτικού που περιλαμβάνει σαφείς οδηγίες διδασκαλίας, τα εκπαιδευτικά λογισμικά και το πρόσθετο εκπαιδευτικό υλικό (Βέικου, Σιγανού & Παπασταμούλη, 2007). Αδρομερώς, τα προγράμματα σπουδών καθορίζουν τις προδιαγραφές που εφαρμόζονται σε όλα τα σχολεία της χώρας και παρέχουν πληροφορίες στους εκπαιδευτικούς προκειμένου πέρα από τη διδασκαλία του γνωστικού αντικειμένου να μπορέσουν να καλλιεργήσουν δεξιότητες, να εμφυσήσουν αξίες και να δημιουργήσουν συναισθήματα τα οποία αποσκοπούν στην ομαλή κοινωνικοποίηση των μαθητών και την ένταξή τους στο κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο (Φλουρής & Κίρκας, 2009).

Το περιεχόμενο των προγραμμάτων σπουδών τόσο αναφορικά με τη διδασκτέα ύλη όσο και με τους σκοπούς, τη μεθόδευση της διδασκαλίας και την αξιολόγηση, αποτελεί προϊόν που προέρχεται μέσα από κοινωνικές διεργασίες και είναι συνάρτηση των επικρατουσών αντιλήψεων για την εκπαίδευση και τη μάθηση. Υπό αυτό το πρίσμα, τα προγράμματα σπουδών είναι «επιλεκτικά» ως προς το ποιες γνώσεις κρίνονται απαραίτητες και ποιοι τρόποι διδασκαλίας είναι κατάλληλοι ώστε να αναπτυχθεί ο γραμματισμός σε διαφορετικά πεδία. Εξαρτώνται επίσης από την κυρίαρχη ιδεολογία και αξίες, το πολιτισμικό πλαίσιο και τις υφιστάμενες κοινωνικές ανάγκες (Bruner, 2007). Ωστόσο, η εκπαίδευση δεν αφορά μόνο στην τυπική μορφή της που συντελείται στο σχολικό περιβάλλον, αλλά περιλαμβάνει τις μορφές της άτυπης και μη τυπικής μάθησης οι οποίες λαμβάνουν χώρα εντός του ευρύτερου πολιτισμικού και κοινωνικού πλαισίου ακολουθώντας το επίσημο πρόγραμμα σπουδών αναφορικά με

τους επιδιωκόμενους στόχους και το περιεχόμενο. Στην ουσία διαφοροποιούνται οι διδακτικές πρακτικές σε κάθε μορφή εκπαίδευσης (Φυτίκα, 2016). Το Πρόγραμμα σπουδών εφαρμόζεται αφενός σε όλα τα σχολεία, αφετέρου εφαρμόζεται σε διαφορετικά πολιτισμικά και κοινωνικά πλαίσια με αποτέλεσμα να προσαρμόζεται ανάλογα με τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες του εκάστοτε σχολικού περιβάλλοντος (Apple & Christian-Smith, 1991).

Συνοψίζοντας, τα προγράμματα σπουδών αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο της εκπαίδευσης και η μελέτη τους αναδεικνύεται ως κυρίαρχο ζήτημα για την επιστημονική κοινότητα καθώς είναι καθοριστικά για την ποιότητά της (Γερογιάννης & Μπούρας, 2007). Τα προγράμματα σπουδών καταδεικνύουν την παιδεία και τον πολιτισμό της κοινωνίας και αντικατοπτρίζουν τις πολιτικές επιδιώξεις στον τομέα της εκπαίδευσης καθώς καθορίζονται από την κυρίαρχη ιδεολογία και αξίες κάθε πολιτισμικού και κοινωνικού πλαισίου εντός του οποίου εφαρμόζονται (Φλουρής, 2000). Περιλαμβάνουν επίσης τον λεπτομερή σχεδιασμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας, θέτοντας παράλληλα έναν ετήσιο χρονοδιάγραμμα για την επίτευξη μαθησιακών στόχων αναφορικά με συγκεκριμένες ομάδες μαθητών. Παρά το γεγονός ότι το περιεχόμενο, οι στόχοι, οι παιδαγωγικές και διδακτικές πρακτικές, οι δραστηριότητες και οι τρόποι αξιολόγησης είναι προκαθορισμένοι, τα προγράμματα σπουδών είναι ευέλικτα ως ένα βαθμό καθώς επιτρέπουν στους εκπαιδευτικούς την προσαρμογή τους στις ανάγκες της σχολικής κοινότητας. Επιπλέον, ο τρόπος εφαρμογής των προγραμμάτων σπουδών στην πράξη εξαρτάται από τις ιδιαιτερότητες του εκάστοτε σχολικού περιβάλλοντος και της κοινότητας που το περιβάλλει, από τη σύνθεση της σχολικής τάξης, από τις γνώσεις και δυνατότητες των εκπαιδευτικών, τις υποδομές και από τις σχέσεις συνεργασίας όλων των μελών της σχολικής μονάδας (Βρεττός & Καψάλης, 1999).

1.2. Τα είδη των προγραμμάτων σπουδών

Η πολυδιάστατη φύση των προγραμμάτων σπουδών επιτρέπει την κατηγοριοποίησή τους βάσει ποικίλων κριτηρίων. Η πολυδιάστατη φύση τους έγκειται στην ίδια την πολυπλοκότητα της εκπαίδευσης η οποία επιδιώκει την υλοποίηση διαφορετικών στόχων ανάλογα με την ομάδα μαθητών στην οποία απευθύνεται προκειμένου να εκπληρώσει τις προσδοκίες τους αλλά και τις προσδοκίες του κοινωνικού συνόλου (Ματσαγγούρας, 2004). Επιπλέον, οφείλεται στις διεργασίες που λαμβάνουν χώρα κατά τον σχεδιασμό των προγραμμάτων σπουδών, οι οποίες

βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με το κοινωνικοοικονομικό, πολιτισμικό και πολιτικό περιβάλλον, τους διαθέσιμους πόρους και την τεχνολογία (Γερογιάννης & Μπούρας, 2007). Παρακάτω παρουσιάζονται κάποιες από τις σημαντικότερες κατηγοριοποιήσεις των προγραμμάτων σπουδών.

Ο Goodlad (1979) διέκρινε τα προγράμματα σπουδών βάσει του τρόπου που γίνονται αντιληπτά από τα εμπλεκόμενα μέρη στην εκπαιδευτική διαδικασία και του βαθμού υλοποίησής τους σε πέντε κατηγορίες, το ιδεώδες, το επίσημο, το αντιληπτό, το βιωματικό, το λειτουργικό.

- Το ιδεώδες πρόγραμμα σπουδών αφορά στις επιδιώξεις της εκπαιδευτικής πολιτικής από την εκπαίδευση όπως διατυπώνονται μέσα από τον καθορισμό των στόχων και στις επιδιώξεις για την ανάπτυξη των μαθητών όπως διατυπώθηκαν από τους θεωρητικούς της εκπαίδευσης μέσω των διαφορετικών παιδαγωγικών και διδακτικών προσεγγίσεων που υιοθετούνται από το πρόγραμμα σπουδών.
- Το επίσημο αναλυτικό πρόγραμμα αφορά στο ολοκληρωμένο σχέδιο για την διδασκαλία και τη μάθηση που ενέχει τις επιδιώξεις της εκπαιδευτικής ηγεσίας και τα θεωρητικά εκπαιδευτικά μοντέλα.
- Το αντιληπτό πρόγραμμα σπουδών αφορά στον τρόπο που προσλαμβάνουν οι εκπαιδευτικοί το πρόγραμμα σπουδών και επιδιώκουν να το εφαρμόσουν αφουγκραζόμενοι τις ιδιαιτερότητες των μαθητών τους.
- Το βιωματικό πρόγραμμα σπουδών αφορά στον τρόπο που βιώνουν οι μαθητές μέσα στην τάξη τη διδασκαλία και τη μάθηση όπως υλοποιείται από τους εκπαιδευτικούς και τέλος
- το λειτουργικό αφορά στην πρόσληψη της εφαρμογής του προγράμματος σπουδών από έναν εξωτερικό παρατηρητή που δεν εμπλέκεται άμεσα στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Την ίδια περίοδο οι Taylor και Richards (1985) διέκριναν τα προγράμματα σπουδών σε τέσσερις κατηγορίες ανάλογα με τον προσανατολισμό τους και τις παιδαγωγικές θεωρίες στις οποίες βασίστηκε ο σχεδιασμός τους, στα θεματοκεντρικά, τα μαθητοκεντρικά, τα προγράμματα σπουδών κοινωνικής αποτελεσματικότητας και τα προγράμματα σπουδών κοινωνικής ανασυγκρότησης.

- Τα θεματοκεντρικά προγράμματα σπουδών επικεντρώνονται στο περιεχόμενο και συγκεκριμένα στις γνώσεις που επιδιώκεται να μεταδοθούν στους μαθητές σε κάθε γνωστικό αντικείμενο ενώ αντίθετα

- τα μαθητοκεντρικά επικεντρώνονται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών. Στην ουσία τα μαθητοκεντρικά είναι πιο ευέλικτα σε σχέση με το θεματοκεντρικά, γιατί η υλοποίησή τους βασίζεται στην προσαρμογή στις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν σε κάθε τάξη και στις εξατομικευμένες μαθησιακές και ψυχοκοινωνικές ανάγκες των μαθητών (Ξωχέλλης & Δενδρινός, 1999).
- Τα προγράμματα κοινωνικής αποτελεσματικότητας επικεντρώνονται στην εξυπηρέτηση συγκεκριμένων σκοπών που αφορούν στην ενίσχυση δεξιοτήτων χρήσιμων στη σύγχρονη κοινωνία. Συχνά, τέτοιου είδους προγράμματα σπουδών εφαρμόζονται σε μειονοτικές ομάδες μαθητών προκειμένου να διευκολυνθεί η κοινωνική ένταξη.
- Τα προγράμματα κοινωνικής ανασυγκρότησης επικεντρώνονται στην εμφύσηση αξιών που θα συμβάλουν στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και θα προσφέρουν δεξιότητες στους μαθητές ώστε να καταστούν ενεργά μέλη της σύγχρονης κοινωνίας (Taylor & Richards, 1985).

Μια μεταγενέστερη κατηγοριοποίηση των προγραμμάτων σπουδών είναι σε σπειροειδή, γραμμικά και προγράμματα με τη μορφή Project η οποία βασίζεται στην οργάνωση και τη δομή τους.

- Τα σπειροειδή προγράμματα σπουδών προτείνουν τη διδασκαλία των ίδιων θεματικών πεδίων επαναλαμβανόμενα σε διαφορετικές τάξεις με διαφορετικό βαθμό εμπάθυνσης ανάλογα με το αναπτυξιακό στάδιο του μαθητή. Ωστόσο, κατά την υλοποίηση των σπειροειδών προγραμμάτων σπουδών ελλοχεύει ο κίνδυνος αλληλοεπικάλυψης (Χατζηγεωργίου, 2001).
- Αντίθετης λογικής είναι τα γραμμικά προγράμματα σπουδών στα οποία οι γνώσεις προσφέρονται σε ακολουθία και είναι αναγκαία η κατάκτηση της προηγούμενης γνώσης για τη δημιουργία της νέας (Γερογιάννης & Μπούρας, 2007).
- Τα προγράμματα σπουδών με τη μορφή project εστιάζουν στην ανακάλυψη της νέας γνώσης μέσα από τη διεπιστημονική προσέγγιση των γνωστικών αντικειμένων. Ο συγκεκριμένος τύπος προγραμμάτων σπουδών δεν περιλαμβάνει κατευθυντήριες γραμμές όσο αφορά στο περιεχόμενο και στον τρόπο οργάνωσής του καθώς αυτό επαφίεται στους μαθητές ενώ ο εκπαιδευτικός αναλαμβάνει καθοδηγητικό ρόλο (Χατζηγεωργίου, 2001).

Η διάκριση των προγραμμάτων σπουδών ανάλογα με τον βαθμό ευελιξίας και αυτονομίας που επιτρέπουν στους εκπαιδευτικούς, οδηγεί στην κατηγοριοποίηση σε κλειστά και ανοικτά (Χρυσafiδης, 2004).

- Τα κλειστά προγράμματα σπουδών είναι σαφώς πιο δεσμευτικά από τα ανοικτά καθώς πέρα από τους στόχους και το περιεχόμενο της διδασκαλίας προκαθορίζουν τα στάδια της διδασκαλίας προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι. Στην ουσία τα κλειστά προγράμματα δεν προσφέρουν ευελιξία στους εκπαιδευτικούς καθώς έχουν χαμηλό βαθμό προσαρμοστικότητας και δεν επιτρέπουν την προσαρμογή στις ανάγκες των εκπαιδευτικών. Οι εκπαιδευτικοί σε αυτή την περίπτωση καλούνται να ενστερνιστούν μια προκαθορισμένη διδακτική διαδικασία, τους στόχους και τα αποτελέσματα της ανεξάρτητα αν αυτά ανταποκρίνονται στις ανάγκες των μαθητών ή αν οι ίδιοι έχουν τα μέσα και γνώση των τεχνικών υλοποίησής τους.
- Στον αντίποδα, τα ανοικτά προγράμματα σπουδών προσφέρουν αυτονομία στους εκπαιδευτικούς τόσο σε σχέση στους στόχους και το περιεχόμενο του μαθήματος όσο και σε σχέση με τις διδακτικές πρακτικές και την αξιολόγηση. Στην ουσία, τα ανοικτά προγράμματα σπουδών επιτρέπουν στον εκπαιδευτικό την πρωτοβουλία ώστε να προσαρμόσει το πρόγραμμα σπουδών στις ανάγκες των μαθητών αλλά και να προβαίνει σε αναθεώρηση των διδακτικών στόχων και αναπροσαρμογή των διδακτικών πρακτικών ανάλογα με τα αποτελέσματα της αξιολόγησης. Τα ανοικτά προγράμματα σπουδών καθορίζουν τον ρόλο του εκπαιδευτικού καθώς ενέχουν τον βαθμό παιδαγωγικής αυτονομίας του όπως αυτός επιδιώκεται από την πολιτεία (Θεριανός, 2013).

Η κατάρτιση ανοικτών ή κλειστών προγραμμάτων σπουδών εξαρτάται από τη μορφή του εκπαιδευτικού συστήματος. Ειδικότερα, σε ένα συγκεντρωτικό εκπαιδευτικό σύστημα με εξετασιοκεντρική κατεύθυνση δεν μπορεί να υλοποιηθεί ένα ανοικτό πρόγραμμα σπουδών καθώς δύναται να μην επιτευχθούν οι στόχοι και η εκπαίδευση να κριθεί αναποτελεσματική (Γερογιάννης & Μπούρας, 2007). Τα ανοικτά προγράμματα σπουδών είναι κατάλληλα για υλοποίηση σε αποκεντρωμένα εκπαιδευτικά συστήματα τα οποία προάγουν την πρωτοβουλία σε τοπικό επίπεδο. Τα ανοικτά προγράμματα σπουδών σε σχέση με τα κλειστά έχουν πολλά πλεονεκτήματα καθώς είναι κατά κύριο λόγο μαθητοκεντρικά, επιτρέπουν την αξιοποίηση καινοτόμων διδακτικών πρακτικών, διαθεματικών προσεγγίσεων και προάγουν τη συνεργασία και την ανακαλυπτική μάθηση (Βείκου κ.ά., 2007).

Ο Hewitt (2006) διακρίνει τα προγράμματα σπουδών ανάλογα με τα ιδεώδη που προάγουν σε φανερό, ρητό, κοινωνικό, άκυρο, ακόλουθο, ρητορικό, εν χρήση, ενοποιημένο, ισοσταθμισμένο, λαμβανόμενο, επιστημονικό, επίσημο, κρυφό και λανθάνον.

Μια ακόμη διάκριση ανάλογα με τα μαθησιακά και συμπεριφορικά αποτελέσματα είναι αυτή του επίσημου και του κρυφού προγράμματος σπουδών. Το επίσημο πρόγραμμα σπουδών αφορά στα μαθησιακά αποτελέσματα όπως προκύπτουν από την τελική αξιολόγηση των μαθητών και τον βαθμό απόκρισης των αποτελεσμάτων αυτών στους στόχους. Από την άλλη, το κρυφό πρόγραμμα σπουδών αφορά στη συμπεριφορική αλλαγή των μαθητών και στη διαμόρφωση στάσεων και αντιλήψεων που συντελείται κατά την υλοποίηση του προγράμματος στο σχολικό περιβάλλον μέσω των αλληλεπιδράσεων που λαμβάνουν χώρα ανάμεσα στα εμπλεκόμενα μέρη (Βρεττός & Καψάλης, 1997). Το κρυφό πρόγραμμα αποτελεί ένα παραπρόγραμμα που δρα παράλληλα με το επίσημο πρόγραμμα σπουδών με σκοπό την αναπαραγωγή των αξιών της κυρίαρχης ιδεολογίας. Ενώ το επίσημο είναι κοινό για όλα τα σχολεία της επικράτειας, το κρυφό προσλαμβάνεται διαφορετικά ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν στην κάθε κοινότητα που εντάσσεται η σχολική μονάδα. Η επίδραση του κρυφού προγράμματος δεν μπορεί να αξιολογηθεί άμεσα καθώς τα αποτελέσματά του είναι μακροπρόθεσμα και προκύπτουν ως αποτέλεσμα των σχέσεων που διέπουν τη λειτουργία των σχολικών μονάδων (Κιτσάρας, 2004). Σε πολλές περιπτώσεις το επίσημο και το κρυφό πρόγραμμα είναι αλληλοσυγκρουόμενα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας τέτοιας αντίθεσης είναι η σαφής επιδίωξη του επίσημου προγράμματος σπουδών να εμφυσήσει δημοκρατικές αξίες στους μαθητές ενώ η δομή του εκπαιδευτικού συστήματος είναι ιεραρχική και η σχέση εκπαιδευτικού με τους μαθητές είναι εξουσιαστική. Με άλλα λόγια ενώ επιδιώκεται η καλλιέργεια των δημοκρατικών αρχών, στην πράξη δεν δίνεται το ίδιο παράδειγμα μέσω της λειτουργίας της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Παρασκευόπουλος, 2004).

Μια ακόμη διάκριση των προγραμμάτων σπουδών είναι αυτή του Stenhouse (2003), σε προγράμματα σπουδών συμπεριφορικών στόχων και σε προγράμματα σπουδών ανοικτών διεργασιών. Η συγκεκριμένη διάκριση βασίζεται στην προσέγγιση της μάθησης. Και οι δύο κατηγορίες αφορούν στην ανακαλυπτική μάθηση εστιάζοντας στην πρωτοβουλία και αυτενέργεια των μαθητών. Η διαφορά τους είναι ότι τα προγράμματα συμπεριφορικών στόχων αφορούν στην τυπική μάθηση που λαμβάνει χώρα στο σχολικό περιβάλλον, ενώ τα προγράμματα σπουδών ανοικτών διεργασιών

αφορούν στη μη τυπική μάθηση που λαμβάνει χώρα σε χώρους εκτός του σχολικού περιβάλλοντος με την αξιοποίηση διαφορετικών υλικών και μέσων.

1.3.Διάκριση των εννοιών«επιδιωκόμενο», «προσλαμβανόμενο»και«υλοποιούμενο» πρόγραμμα σπουδών

Η έννοια του επιδιωκόμενου προγράμματος σπουδών αφορά στο επίσημο πρόγραμμα σπουδών όπως αυτό ανακοινώνεται από την εκπαιδευτική ηγεσία. Περιλαμβάνει τους γενικούς στόχους της εκπαίδευσης αλλά και τους ειδικούς στόχους κάθε μαθήματος αναφορικά με τις δεξιότητες που πρέπει να καλλιεργηθούν στους μαθητές αλλά και τις αξίες που πρέπει να εμφυσηθούν. Επιπλέον, περιλαμβάνει το περιεχόμενο κάθε μαθήματος, τη διδακτική μεθοδολογία, παιδαγωγικές πρακτικές και τρόπους αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας της εκπαιδευτικής διαδικασίας και των μαθησιακών αποτελεσμάτων. Αδρομερώς, το επιδιωκόμενο πρόγραμμα αντανακλά την κυρίαρχη ιδεολογία για την παιδεία τις αξίες και τις πεποιθήσεις για την εκπαίδευση των παιδιών, τις θεωρίες μάθησης και τις παιδαγωγικές και διδακτικές θεωρίες που αποδέχεται και υιοθετεί η εκπαιδευτική ηγεσία. Το επιδιωκόμενο πρόγραμμα ανακοινώνεται μέσω επίσημων κρατικών εγγράφων και κοινοποιείται στους εκπαιδευτικούς οι οποίοι έχουν την υποχρέωση να το υλοποιήσουν στην πράξη (Kuiper, Folmer, & Ottevanger, 2013). Ωστόσο, το επιδιωκόμενο πρόγραμμα σπουδών ενέχει και το κρυφό πρόγραμμα που περιλαμβάνει τις επιδιώξεις της εξουσίας αναφορικά με την παιδεία που λαμβάνουν οι μαθητές, την εξειδίκευση, την ανάπτυξη συγκεκριμένων συμπεριφορών και την αναπαραγωγή της κυρίαρχης γλώσσας, ιδεολογίας και κουλτούρας (Biesta, 2013). Το επιδιωκόμενο πρόγραμμα σπουδών αποτελεί ένα κλειστό πρόγραμμα που δεν λαμβάνει υπόψη την τοπική ιδιαιτερότητα, αλλά παράλληλα επιτρέπει την εξατομίκευση της διδασκαλίας ανάλογα με τις ανάγκες των μαθητών (Kuiperetal., 2013). Στην Ελλάδα, το επιδιωκόμενο πρόγραμμα σπουδών καταρτίζεται από ειδικές επιτροπές του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) και ανακοινώνεται σε Φύλλα της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως (ΦΕΚ) και με Υπουργικές Αποφάσεις (ΥΑ). Το επιδιωκόμενο πρόγραμμα σπουδών συνοδεύεται από αναλυτικό οδηγό για τους εκπαιδευτικούς με συγκεκριμένες οδηγίες για τα στάδια της διδασκαλίας και προτεινόμενες δραστηριότητες προκειμένου να διευκολυνθεί η πρόσληψή του από τους εκπαιδευτικούς και να υλοποιηθεί αποτελεσματικά στην πράξη.

Το προσλαμβανόμενο πρόγραμμα σπουδών αφορά στον τρόπο που ο εκπαιδευτικός προσλαμβάνει το πρόγραμμα σπουδών. Η πρόσληψη εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το σύστημα αξιών του εκπαιδευτικού, τις αντιλήψεις του, τις γνώσεις του σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο αλλά και από το περιβάλλον στο οποίο καλείται να διδάξει (Kuiperetal., 2013). Ειδικότερα, αναφορικά με τον τρόπο που ο εκπαιδευτικός αντιλαμβάνεται τους στόχους της εκπαίδευσης και τους ειδικούς στόχους των διδασκόμενων θεματικών πεδίων, αυτός εξαρτάται από τις στάσεις και τις αντιλήψεις του για την εκπαίδευση. Όσον αφορά στις διδακτικές πρακτικές και στην παιδαγωγική προσέγγιση της διδασκαλίας, η πρόσληψη τους εξαρτάται από τις γνώσεις του εκπαιδευτικού σχετικά με την εφαρμογή καινοτόμων μαθητοκεντρικών διδακτικών πρακτικών και τον ψηφιακό εγγραμματισμό του προκειμένου να είναι σε θέση να εντάξει τις νέες τεχνολογίες στη διδασκαλία. Ουσιαστικά, η κατάρτιση και οι δεξιότητες του εκπαιδευτικού είναι καθοριστικής σημασίας για την πρόσληψη του μεθοδολογικού σχεδιασμού της διδασκαλίας (Mills & Treagust, 2003).

Το υλοποιούμενο πρόγραμμα σπουδών αφορά στον τρόπο που πραγματώνεται το πρόγραμμα σπουδών στο σύγχρονο σχολικό συγκείμενο. Σε πολλές περιπτώσεις το υλοποιούμενο πρόγραμμα διαφοροποιείται από το επιδιωκόμενο αλλά και από το προσλαμβανόμενο καθώς εξαρτάται από την υποδομή των σχολικών μονάδων, τους διαθέσιμους πόρους, το κλίμα που διέπει τη σχολική μονάδα, τις σχέσεις των εμπλεκόμενων μερών, τη μορφή της ηγεσίας, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της τοπικής κοινότητας, τα χαρακτηριστικά, τις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και το μορφωτικό, πολιτισμικό και κοινωνικό υπόβαθρο των μαθητών. Οπότε ενώ το επιδιωκόμενο πρόγραμμα σπουδών μπορεί να γίνεται αντιληπτό στο μέγιστο βαθμό από τους εκπαιδευτικούς, στην πράξη να υλοποιείται μόνο μέρος του και αυτό να προσλαμβάνεται διαφορετικά από τους μαθητές (Kuiperetal., 2013).

Είναι εξαιρετικά σημαντικό να υπάρχει ταύτιση σε μεγάλο βαθμό μεταξύ προβλεπόμενου, προσλαμβανόμενου και υλοποιούμενου προγράμματος σπουδών προκειμένου να καταστεί αποτελεσματική η μάθηση όσον αφορά τους προκαθορισμένους στόχους. Σε αντίθετη περίπτωση μπορεί να υπάρξουν αρνητικά αποτελέσματα για τους μαθητές ειδικά σε ένα εξετασιοκεντρικό εκπαιδευτικό σύστημα όπως το ελληνικό (Kuiperetal., 2013). Το προσλαμβανόμενο πρόγραμμα σπουδών αποτελεί τον διαμεσολαβητικό παράγοντα ανάμεσα στο επιδιωκόμενο και το υλοποιούμενο πρόγραμμα σπουδών (Mills & Treagust, 2003). Το επιδιωκόμενο πρόγραμμα σπουδών αποτελεί ένα κατασκεύασμα από θεωρητικούς της εκπαίδευσης

και των διαφορετικών επιστημονικών πεδίων με αποτέλεσμα σε πολλές περιπτώσεις να μην ανταποκρίνεται στη σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα. Στην ουσία εντάσσει τις παιδαγωγικές θεωρίες στον σχεδιασμό της διδασκαλίας και τα νέα επιστημονικά δεδομένα προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι στόχοι της εκπαιδευτικής ηγεσίας, χωρίς όμως να λαμβάνει υπόψη την ανομοιογένεια των σχολικών τάξεων και τις ανάγκες των μαθητών. Οπότε μπορεί να θεωρηθεί ως ανέφικτο. Έτσι, το προσλαμβανόμενο πρόγραμμα σπουδών αντικαθιστά το επιδιωκόμενο καθώς αποτελεί την ερμηνεία του από εκπαιδευτικούς του πεδίου που γνωρίζουν τις εκπαιδευτικές ανάγκες, τις δυνατότητες των μαθητών και έχουν τον ρόλο της υλοποίησης ανάλογα με την τεχνογνωσία και τα μέσα που διαθέτουν. Το πρόγραμμα σπουδών που εφαρμόζεται στην πράξη είναι το προσλαμβανόμενο. Η απόκλιση των δυο τύπων προγραμμάτων σπουδών καταδεικνύει την ανάγκη για συμμετοχή στην κατάρτιση των προγραμμάτων σπουδών εκπαιδευτικών με εμπειρία στο πεδίο, την ανάγκη επιμόρφωσης των ενεργεία εκπαιδευτικών σε ζητήματα διδακτικών πρακτικών τόσο σε θεωρητικό επίπεδο όσο και σε πρακτικό και την ανάγκη στελέχωσης και εξοπλισμού των σχολικών μονάδων προκειμένου να υπάρχουν οι κατάλληλες υποδομές σε όλα τα σχολεία για την αποτελεσματική υλοποίηση του προγράμματος σπουδών (Mills & Treagust, 2003).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Ακολουθεί το δεύτερο κεφάλαιο στο οποίο πραγματοποιείται μια ιστορική αναδρομή στα προγράμματα σπουδών των Θρησκευτικών από την ίδρυση του ελληνικού κράτους μέχρι και το ισχύον πρόγραμμα σπουδών. Στην πρώτη υποενότητα του κεφαλαίου παρουσιάζεται η πορεία της θρησκευτικής αγωγής από την ίδρυση του ελληνικού κράτους μέχρι το 1964 αλλά και παρατίθεται μια σύντομη αναφορά στον ρόλο που διαδραμάτισε η θρησκευτική αγωγή την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Στην δεύτερη υποενότητα παρουσιάζεται η πορεία των προγραμμάτων σπουδών από το 1964 μέχρι σήμερα. Ο διαχωρισμός των δυο ενοτήτων στη δεκαετία του 1960 έγινε καθώς οι μεταρρυθμίσεις της εποχής αποτέλεσαν σημείο καμπής για την αναδιαμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών.

2.1.Ιστορική αναδρομή της εξέλιξης του μαθήματος των Θρησκευτικών από την ίδρυση του ελληνικού κράτους μέχρι το 1964

Στην πορεία των αιώνων η θρησκευτική αγωγή διαδραμάτισε διαφορετικούς ρόλους ανάλογα με τις επικρατούσες πολιτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές, εκπαιδευτικές συνθήκες και ανάγκες. Την περίοδο της Τουρκοκρατίας (15^ο-19^ο αι.), στο Ελληνορθόδοξο Πατριαρχείο είχαν παραχωρηθεί προνόμια από την Οθωμανική αυτοκρατορία με αντάλλαγμα την αποδοχή της οθωμανικής εξουσίας (Norman, 2005). Η εκκλησία, εκμεταλλεζόμενη τα προνόμια αυτά, ανέλαβε την εκπαίδευση των Ελλήνων. Ωστόσο, στην προσπάθειά της συνάντησε πολλά εμπόδια που σχετίζονται κυρίως με την απροθυμία της αυτοκρατορίας να συνδράμει στην εκπαίδευση των Ελλήνων και στην έλλειψη καταρτισμένων εκπαιδευτικών οι οποίοι θα μπορούσαν να αναλάβουν το έργο της διδασκαλίας και της οργάνωσης της εκπαίδευσης. Έτσι μέχρι τον 17^ο αιώνα η εκπαίδευση είχε χριστιανικό και εκκλησιαστικό χαρακτήρα καθώς η διδασκαλία αποτελούσε αρμοδιότητα των ιερέων και των μοναχών. Το περιεχόμενο της εκπαίδευσης περιλάμβανε τη διδασκαλία γραφής και ανάγνωσης αλλά και τη χριστιανική διαπαιδαγώγηση. Ως σχολικά εγχειρίδια χρησιμοποιούνταν τα εκκλησιαστικά βιβλία (Perselis, 1984).

Η μορφή αυτή της εκπαίδευσης διήρκεσε μέχρι και τον 17^ο αιώνα, οπότε και αμφισβητήθηκε από τους Έλληνες αστούς της Κωνσταντινούπολης οι οποίοι έχοντας εξουσία, προσέφεραν χρήματα στο πατριαρχείο. Σταδιακά η εκπαίδευση των Ελλήνων οργανώθηκε και επιδίωκε την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης, στοιχείο που ερχόταν σε αντίθεση με τον «μυστικισμό» της ορθόδοξης παράδοσης. Παράλληλα, ο

αναλφαβητισμός των ανθρώπων και η αδυναμία να κληρικών να παρέχουν ολοκληρωμένη εκπαίδευση οδήγησε στη δημιουργία χάσματος μεταξύ της μορφωμένης αστικής τάξης και της εκκλησίας (Perselis, 1984).

Μετά την επανάσταση του 1821, την ίδρυση του νεοσύστατου ελληνικού κράτους ακολούθησε μια συντεταγμένη προσπάθεια για δυτικοποίηση της εκπαίδευσης ώστε να πληρεί τις προϋποθέσεις που έθεταν τα οργανωμένα εκπαιδευτικά συστήματα της Δύσης (Ware & Ware, 1964). Σε αυτό το πλαίσιο, εισήχθη η θρησκευτική αγωγή ως ξεχωριστό μάθημα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Στην ουσία η θρησκευτική αγωγή ενώ είχε κυρίαρχη θέση στα προγράμματα σπουδών δεν αποσκοπούσε πλέον στη διδασκαλία της ανάγνωσης και γραφής αλλά εστίαζε στη διδασκαλία του δόγματος της ορθόδοξης πίστης (Κόπτσης, 2004). Το εκπαιδευτικό υλικό της εποχής ήταν τρία βιβλία «Η Κατήχηση», «η Ιερά Ιστορία» και «οι Προσευχές» τα οποία συντάχθηκαν από επιτροπή τεσσάρων αρχιερέων και εγκρίθηκαν από την ιερά σύνοδο ώστε να διασφαλιστεί ότι το περιεχόμενό τους θα προάγει την ελληνορθόδοξη παράδοση (Κοκκίνης, 1998).

Η άφιξη του Βασιλιά Όθωνα σηματοδότησε την έναρξη ενός νέου κύκλου προσπαθειών για την οργάνωση της εκπαίδευσης, με σημείο εκκίνησης το βασιλικό διάταγμα του 1833 (22 Μαρτίου) «Προς διοργανισμόν των σχολείων» το οποίο προέβλεπε τη σύσταση επταμελούς επιτροπής η οποία θα καθόριζε το περιεχόμενο και τους στόχους της διδασκαλίας σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες. Όσον αφορά στο μάθημα των Θρησκευτικών, για πρωτοβάθμια εκπαίδευση προτεινόταν η διδασκαλία της «Σύνοψις του ιστορικού μέρους των θείων γραφών» και της «Κατήχησις» ενώ για τη δευτεροβάθμια προτεινόταν η «Θρησκεία» (Περσέλης, 1997). Ωστόσο η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση δεν υλοποιήθηκε στην πράξη καθώς η εκπαιδευτική ηγεσία της εποχής επίδωκε την προαγωγή του δυτικού τύπου σκέψης και όχι την καλλιέργεια της ελληνορθόδοξης παράδοσης. Μέχρι και το 1880, συνεχώς προτεινόταν τα παραπάνω εγχειρίδια από τον «οδηγό της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου», δεν χρησιμοποιήθηκαν στην πράξη (Περσέλης, 2011).

Η επόμενη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση πραγματοποιήθηκε το 1894 από τον Χ. Παπαμάρκου ο οποίος ανέπτυξε εκπαιδευτικό νομοσχέδιο που προέβλεπε τη σύνταξη νέων αναλυτικών προγραμμάτων για το δημοτικό σχολείο στα οποία η θρησκευτική αγωγή λάμβανε χώρα μέσω των μαθημάτων «Κατήχησις», «Ιερά Ιστορία» και «Προσευχάι» στα οποία αξιοποιούνταν ως εκπαιδευτικό υλικό τροπάρια, η λειτουργική και εκκλησιαστική Ιστορία και η Καινή Διαθήκη μεταφρασμένη (Κοκκίνης, 1998). Τα

αναλυτικά προγράμματα που δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο του νομοσχεδίου του Παπαμάρκου αποτέλεσαν το πρώτο ολοκληρωμένο αναλυτικό πρόγραμμα για την πρωτοβάθμια στην ιστορία της ελληνικής εκπαίδευσης. Ωστόσο, για τα μαθήματα των Θρησκευτικών δε διατυπώνονταν σαφείς στόχοι.

Ο σκοπός και οι στόχοι του μαθήματος των Θρησκευτικών διατυπώθηκαν για πρώτη φορά στο αναλυτικό πρόγραμμα του 1897 και συμπεριελήφθησαν και στο αναλυτικό πρόγραμμα που συστάθηκε το 1906. Ο σκοπός της διδασκαλίας των Θρησκευτικών σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα του 1906 όπως αναφέρεται από τον Κογκούλη (1985, σ.85) είναι :

«Να εξεγείρωσι και διαπλάσωσι το θρησκευτικόν συναίσθημα της νεολαίας και να ενισχύσωσιν εν τη καρδία αυτής την εις τον Θεόν πίστιν και να καταστήσωσι εις αυτήν απαραίτητον την ανάγκην του αεί πράττειν κατά το θέλημα Αυτού· προσέτι δε να εμπνεύσωσι ζήλον και αφοσίωσιν εις την ορθόδοξον Εκκλησίαν, εκδηλουμένην και δια της ενεργούς συμμετοχής εις τον βίον αυτής».

Σημείο σταθμό για τα αναλυτικά προγράμματα των Θρησκευτικών αποτέλεσε το αναλυτικό πρόγραμμα του 1913 το οποίο περιλαμβάνει το περιεχόμενο, στόχους και σκοπούς. Όσον αφορά στο περιεχόμενο, το αναλυτικό πρόγραμμα πρότεινε την διδασκαλία προσευχών, θρησκευτικών τροπαρίων, την ιστορία της Παλαιάς Διαθήκης και της Καινής Διαθήκης, τη γεωγραφία της Παλαιστίνης, ερμηνεία των Ευαγγελίων, εκκλησιαστική ιστορία και Κατήχηση (Κοκκίνης, 2011).

Όλο αυτό το διάστημα, η εκπαίδευση είχε δύο διαφορετικές και αντικρουόμενες κατευθύνσεις, από τη μια επιδιώκονταν η παροχή γνώσεων, η καλλιέργεια του ορθολογισμού και της κριτικής σκέψης κατά τα δυτικά πρότυπα και από την άλλη η καλλιέργεια της ορθόδοξης πίστης, της θρησκευτικότητας και του ευσεβισμού. Ωστόσο πεδίο σύγκλισης των δύο αυτών διαφορετικών προσεγγίσεων ήταν η ολόπλευρη καλλιέργεια του ανθρώπου ώστε να έχει καλή συμπεριφορά (Κογκούλης, 1985). Το 1929 πραγματοποιήθηκε μια νέα εκπαιδευτική μεταρρύθμιση η οποία αποσκοπούσε στον εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης και εστίαζε στην παροχή εξειδικευμένων γνώσεων προκειμένου οι μαθητές να μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της κοινωνίας. Σε αυτό το πλαίσιο περιορίστηκε η διδασκαλία των Θρησκευτικών καθώς η εκπαίδευση εστίαζε στην επιστημονική κατάρτιση. Οι αλλαγές αυτές προκάλεσαν την αντίδραση της Ιεράς Συνόδου αλλά και την αντίδραση της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδος (ΔΟΕ) στην αντίθετη κατεύθυνση (Γαιτενίδης, 1996).

Το 1932 εκδόθηκε αναλυτικό πρόγραμμα βασιζόμενο στις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις του 1929 το οποίο διεύρυνε το περιεχόμενο του μαθήματος των Θρησκευτικών προσθέτοντας την ιστορία των Αποστόλων και της χριστιανικής εκκλησίας στις πρώτες τάξεις και τον καθορισμό των δογματικών διαφορών ανάμεσα στις θρησκείες με εστίαση στην υπεροχή της Χριστιανικής θρησκείας στις τελευταίες τάξεις (Π.Σ. 1932). Το 1935 τροποποιήθηκε το πρόγραμμα σπουδών και διατυπώθηκαν εκ νέου οι στόχοι του μαθήματος των Θρησκευτικών ώστε να συμβαδίζουν με τις ανάγκες της εποχής. Ειδικότερα, ο σκοπός της θρησκευτικής αγωγής όπως αναφέρεται στο πρόγραμμα σπουδών του 1935 (σ.2619, άρθρο 1) είναι *«η σαφή επίγνωση του θρησκευτικού και ηθικού έργου του Χριστού και της ορθοδόξου Εκκλησίας και β) την δια της προσηκούσας εκτιμήσεως του έργου τούτου τοιαύτην εξύψωσιν του θρησκευτικού και ηθικού φρονήματός των, ώστε τούτο να αποβή μεν κύριος ρυθμιστής της τε ατομικής και κοινωνικής ζωής, να εκδηλώνεται δε δια της ενεργούς συμμετοχής των εις τον θρησκευτικόν βίον και τα έργα της κοινωνικής πρόνοιας της Ορθοδόξου του Χριστού Εκκλησίας»*.

Μέχρι το 1961 δεν πραγματοποιήθηκαν σημαντικές αλλαγές στα προγράμματα σπουδών των Θρησκευτικών ούτε για την πρωτοβάθμια ούτε για τη δευτεροβάθμια καθώς όλα εστίαζαν στην ηθική καλλιέργεια και την προαγωγή του ευσεβισμού (Βασιλόπουλος, 2002). Το 1961 αναδιατυπώθηκε ο σκοπός του μαθήματος των Θρησκευτικών για τη μέση εκπαίδευση. Όπως αναφέρεται από τον Κογκούλη (1993, σελ.48), το μάθημα των Θρησκευτικών αποσκοπεί στην *«καλλιέργεια και τη διάπλαση υγιούς θρησκευτικού συναισθήματος και δη στη μετάδοση και εμπέδωση εν ταις καρδίαις των μαθητών των εκ της θείας αποκαλύψεως θρησκευτικών και ηθικών αληθειών της Αγίας Γραφής, ως αύται ερμηνεύονται και βιούνται εν τη Ελληνική Ορθοδόξω Εκκλησία, προς δημιουργίαν χριστιανικών προσωπικοτήτων, διαπνεομένων υπό της αγάπης προς τον πλησίον εκδηλουμένης εν γνησίω θρησκευτικώ βίω και εν έργοις φιλαλληλίας και κοινωνικής ευποιίας»*. Στην ουσία, οι επιδιώξεις των Θρησκευτικών επανέρχονται σε μια πρότερη μορφή τους και εστιάζουν στην καλλιέργεια του θρησκευτικού αισθήματος και του ευσεβισμού (Περσέλης, 2011).

Την περίοδο που ακολούθησε την επανάσταση του 1821 συντελέστηκαν σημαντικές αλλαγές στο πεδίο της εκπαίδευσης και συγκεκριμένα της θρησκευτικής αγωγής αφενός σε σχέση με το περιεχόμενο και τους σκοπούς αφετέρου σε σχέση με την γενικότερη κατεύθυνση της εκπαίδευσης. Μετά την απελευθέρωση, περιορίστηκε σημαντικά η εξουσία της Εκκλησίας η οποία αποσπάστηκε από το οικουμενικό

Πατριαρχείο και κηρύχθηκε αυτοκέφαλη με αποτέλεσμα την υπαγωγή της στον έλεγχο του κράτους (Bouzakis, 2009). Ο περιορισμός της εξουσίας της Εκκλησίας της εξουσίας είχε ως αποτέλεσμα την απώλεια ελέγχου της εκπαίδευσης. Ο καθορισμός των στόχων και του περιεχομένου της διδασκαλίας του μαθήματος των Θρησκευτικών αλλά και όλης της εκπαίδευσης πλέον καθοριζόταν από το κράτος, ενώ η εκκλησία περιοριζόταν στην εποπτεία της διδασκαλίας των Θρησκευτικών αναφορικά με τη συμμόρφωση με το Ορθόδοξο δόγμα (Γεωργιάδου & Νικολακόπουλος, 2001). Στην ουσία το μάθημα των Θρησκευτικών μετά το 1832 αποσκοπούσε στη μόρφωση των πιστών σχετικά με τα ηθικά διδάγματα της Ορθόδοξης εκκλησίας και στην παρακίνησή τους να συμμετέχουν ενεργά στην ορθόδοξη θρησκευτική παράδοση. Το μάθημα των Θρησκευτικών στο πέρασμα των χρόνων απώλεσε τη θρησκευτική του διάσταση. Χαρακτηριστικό είναι ότι μέχρι το 1904 διδάσκονταν από τους δασκάλους και τους εκπαιδευτικούς που δίδασκαν την ελληνική και λατινική γλώσσα αξιοποιώντας παράλληλα σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας της εποχής εκείνης. Μετά το 1904 ανέλαβαν τη διδασκαλία των Θρησκευτικών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση απόφοιτοι θεολογικών σχολών χωρίς όμως να αλλάξουν τη νέα αυτή προσέγγιση της θρησκευτικής αγωγής (Σωτηρέλης, 1998).

Η επικέντρωση στη διδασκαλία της ορθόδοξης παράδοσης, η καλλιέργεια της ευσέβειας και η κινητοποίηση των μαθητών στην κατεύθυνση της άσκησης της χριστιανικής πίστης συνεχίστηκε και μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο μέχρι και την δεκαετία του 1960, καθώς αποτελούσε αναγκαιότητα η καλλιέργεια της εθνικής κληρονομιάς (Perselis, 1984).

2.2. Τα προγράμματα σπουδών των θρησκευτικών από το 1964 μέχρι σήμερα

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του Παπανούτσου το 1964 αποσκοπούσε τη βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου της κοινωνίας και στην ανάπτυξη της θρησκευτικής συνείδησης των Ελλήνων πολιτών (Γαϊτενίδης, 1996). Στο διάταγμα υπ' αριθμόν 702 του 1969 «Περί του ωρολογίου και αναλυτικού προγράμματος των μαθημάτων του Δημοτικού σχολείου» αναφέρεται στο άρθρο 1 ως σκοπός της εκπαίδευσης *«Να ενσταλάξει και εμπεδώσει εις την ψυχή του μαθητή την αγάπη προς την Ελληνική πατρίδα, την ορθόδοξη χριστιανική πίστη και την ηθική ζωή»* (Π.Δ. 1969). Ειδικότερα, προτείνεται η διδασκαλία μέσω της διήγησης και να προσφέρονται παραδείγματα από την καθημερινή σχολική και κοινωνική ζωή. Ως σκοπός του μαθήματος αναφέρεται η καλλιέργεια της δεξιότητας των μαθητών να εξάγουν ηθικά

συμπεράσματα από τη διδασκαλία, ικανά να ενισχύσουν την ηθικότητα, την ευλάβεια και την υιοθέτηση των αρχών της χριστιανικής πίστης στην ζωή τους. Επιπλέον, προτείνεται από το αναλυτικό πρόγραμμα ο τακτικός εκκλησιασμός των μαθητών και η συμμετοχή σε εκκλησιαστικές τελετουργίες. Η ομαδική προσευχή στο χώρο του σχολείου καθίσταται υποχρεωτική. Τέλος προτείνεται η αξιοποίηση χριστιανικών κειμένων και θρησκευτικής μουσικής στο πλαίσιο της διδασκαλίας και των λοιπών μαθημάτων ώστε τελικά να καλλιεργηθεί στους μαθητές το ορθόδοξο θρησκευτικό συναίσθημα, να χαλιναγωγηθεί ο ατομικισμός και εγωισμός και να αφυπνιστεί το συναίσθημα της αγάπης (Π.Δ., 1969, άρθρο 4, σ.1538).

Το 1977 με το Προεδρικό Διάταγμα υπ' αριθμό 1034 αναδιατυπώνονται οι σκοποί της πρωτοβάθμιας εκπαίδευση. Συγκεκριμένα στο άρθρο 1 σ.3191 αναφέρεται ότι *«Σκοπός του Δημοτικού Σχολείου είναι να θέσει τις βάσεις της αγωγής των μαθητών της πρώτης σχολικής ηλικίας, ήτοι να πλουτίσει τις εμπειρίες τους, να διεγείρει και να αναπτύξει τις σωματικές και διανοητικές ικανότητές τους, να εισάγει σε αυτούς την γνώση του φυσικού και ιστορικού κόσμου, να καλλιεργήσει την παρατηρητικότητα, τον στοχασμό και την ευαισθησία τους, να αφυπνίσει την ηθική συνείδησή τους και θέσει τις βάσεις της θρησκευτικής, εθνικής και ανθρωπιστικής αγωγής»*. Στο άρθρο 3 σ.3191 διατυπώνεται ο σκοπός του μαθήματος των Θρησκευτικών ως *«Σκοπός του μαθήματος των θρησκευτικών είναι η ανάπτυξη του θρησκευτικού συναισθήματος των μαθητών, η εδραίωση της πίστης στην Χριστιανική Θρησκεία και η ενίσχυση της ενεργητικής συμμετοχής στην θρησκευτική ζωή»*. Ως προς τις διδακτικές πρακτικές προτείνεται η σύνδεση του μαθήματος των Θρησκευτικών με την ύλη άλλων μαθημάτων, η σύνδεση της ύλης με εκδηλώσεις της καθημερινής ζωής, η σύνδεση της θρησκείας με τον θρησκευτικό πολιτισμό και τέλος η χριστιανοκεντρική προσέγγιση της χριστιανικής διδασκαλίας (Π.Δ.1977, σ.3193).

Το 1982 με το Προεδρικό Διάταγμα υπ' αριθμό 583, άρθρο 2 διατυπώνεται ως σκοπός του μαθήματος των Θρησκευτικών για τις πρώτες τάξεις του μαθήματος η προαγωγή της γνώσης της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης και η συνειδοτοποίηση της πνευματικής σχέσης με τον Θεό ως δημιουργό και Πατέρα. Επιμέρους σκοποί της διδασκαλίας είναι η εδραίωση της ορθής πίστης προς τον Θεό και της αγάπης προς τον συνάνθρωπο, η καλλιέργεια τάσης για την *«κατά Χριστόν»* ζωή, η ρύθμιση της συμπεριφοράς σύμφωνα με τον λόγο του Θεού, η συνειδητοποίηση των χριστιανικών αξιών. Επιπλέον το μάθημα των Θρησκευτικών συνδέεται με το μάθημα της μελέτης του περιβάλλοντος όσο αφορά στη διδασκαλία των θρησκευτικών εθιμικών στοιχείων

της λατρευτικής παράδοσης, της χριστιανικής λογοτεχνίας και καλλιτεχνίας, την υλοποίηση δραστηριοτήτων σχετικών με τις Χριστιανικές γιορτές, την αξιοποίηση στη διδασκαλία χριστιανικού λυρικού περιεχομένου και τέλος τη συμμετοχή των μαθητών στη θρησκευτική ζωή της κοινότητας.

Το Προεδρικό Διάταγμα υπ' αριθμό 374 του 1991 αποτελεί σημείο σταθμό στη διδασκαλία των Θρησκευτικών καθώς θέτει στο επίκεντρο της διαδικασίας μάθησης τον μαθητή και καθορίζει το αναλυτικό πρόγραμμα λαμβάνοντας υπόψη τα επιστημονικά δεδομένα της εποχής αλλά και τις υφιστάμενες κοινωνικές συνθήκες. Με το Προεδρικό διάταγμα 374/1991 καθορίζεται το αναλυτικό πρόγραμμα του μαθήματος των Θρησκευτικών για την Γ' τάξη του δημοτικού σχολείου. Ο σκοπός του μαθήματος είναι η μετάδοση βασικών στοιχείων της ορθόδοξης χριστιανικής διδασκαλίας και η ανάπτυξη θρησκευτικής συνείδησης. Ειδικότερα, μέσω του μαθήματος επιδιώκεται η εξοικείωση των μαθητών με τα σύμβολα της ορθόδοξης πίστης και της χριστιανικής παράδοσης, η συνειδητοποίηση της σημασίας και διαχρονικότητας του μηνύματος του Ευαγγελίου και των ηθικών αξιών της ορθοδοξίας, η ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών βάσει των χριστιανικών αρχών, η συμμετοχή στην πρακτική εκκλησιαστική ζωή. Το Προεδρικό Διάταγμα υπ' αριθμό 403 του 1993 καθορίζει το περιεχόμενο του μαθήματος των Θρησκευτικών για τις τάξεις Ε' και ΣΤ' χωρίς ωστόσο να γίνεται αναφορά στους στόχους και στις διδακτικές πρακτικές καθώς βρίσκονται σε ισχύ όσα διατυπώθηκαν στο Προεδρικό διάταγμα 1034/1977. Το Προεδρικό Διάταγμα υπ' αριθμό 120 του 1993 καθορίζει τους στόχους και το περιεχόμενο του μαθήματος των Θρησκευτικών για την Γ' τάξη του δημοτικού σχολείου. Ειδικότερα είναι το πρώτο αναλυτικό πρόγραμμα που περιλαμβάνει ρητή αναφορά στους στόχους κάθε ενότητας διδασκαλίας. Τα παραπάνω Προεδρικά Διατάγματα του 1991-1993, συντάχθηκαν στο πλαίσιο μιας σημαντικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης βασικό χαρακτηριστικό της οποίας ήταν η αλλαγή της προσέγγισης της διδασκαλίας και η εισαγωγή παιδοκεντρικών διδακτικών πρακτικών. Επιπλέον, την περίοδο αυτή εισήχθησαν νεωτερισμοί αναφορικά με το περιεχόμενο και την ένταξη σε αυτό θεμάτων από την Παλαιά και Καινή Διαθήκη, την Εκκλησιαστική ιστορία και την Κατήχηση. Το περιεχόμενο διαρθρώθηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτρέπει τη σύνδεση της καθημερινής ζωής με τη Χριστιανική πίστη. Σε κάθε ενότητα προσφέρονταν δυο κείμενα, το ένα σχετικό με τη ζωή των παιδιών και το άλλο σχετικό με την ορθόδοξη χριστιανική πίστη ώστε να γίνει δυνατή η κατανόηση της ορθόδοξης διδασκαλίας και παράδοσης και η ανάπτυξη θρησκευτικής συνείδησης.

<u>ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ</u>	<u>ΣΤΟΧΟΙ</u>
<p>1. ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΟ ΧΑΜΕΝΟ ΠΡΟΒΑΤΟ</p> <p>Η παραβολή για το χαμένο πρόβατο. Ο Χριστός νοιάζεται για όσους χάνουν το δρόμο τους. Πηγή: Λουκ. 15, 1-7.</p>	<p>Να συνειδητοποιήσουν ότι ο Χριστός δεν εγκαταλείπει όσους χάνουν το δρόμο στη ζωή. Να ελπίζουν πάντα στη στοργή και τη συμπαράσταση του Χριστού σε κάθε περιπλάνηση της ζωής των.</p>
<p>2. Ο ΠΛΑΤΥΣ ΚΑΙ Ο ΣΤΕΝΟΣ ΔΡΟΜΟΣ</p> <p>Ο πλούσιος νεανίσκος. Ο παραβολικός λόγος για τον πλατύ και το στενό δρόμο. Πηγή: Ιωαν. 19, 16-26 Ματθ. 7, 12-14 και 21-23.</p>	<p>Να κατανοήσουν ότι η προσκόληση στα υλικά αγαθά αποτελεί εμπόδιο στο να ακολουθήσουμε το δρόμο του Χριστού. Να συνειδητοποιήσουν ότι η συμπίεση με το Χριστό είναι δύσκολη (στενός δρόμος) αλλά φέρνει χαρά.</p>
<p>3. ΑΓΚΑΘΙΑ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ</p> <p>Η παραβολή των ζιζανίων. Στη ζωή υπάρχει το καλό και το κακό. Λαθεμένη Πληροφόρηση. Πειρασμοί. Τριαντάφυλλο και αγκάθια. Πηγή: Ματθ. 13, 24-30.</p>	<p>Να καταλάβουν ότι τα εμπόδια στη ζωή του ανθρώπου είναι σύνθετες φαινόμενα. Να κατανοήσουν ότι η υπερνίκηση των εμποδίων πρέπει να γίνεται με προσοχή και την κατάλληλη στιγμή. Να διακρίνουν στη ζωή το καλό από το κακό.</p>

Εικόνα 1: Τμήμα του Αναλυτικού Προγράμματος των Θρησκευτικών Γ' τάξης Δημοτικού σχολείου (Πηγή: Π.Δ. 102/1993)

Το πέρασμα στον 21ο αιώνα σηματοδότησε μια σειρά σημαντικών εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων. Το 2003 εισήχθη το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) σύμφωνα με το οποίο η θρησκευτική αγωγή διδάσκεται ως αυτοτελές μάθημα από την Γ', Δ', Ε', και ΣΤ' τάξη του δημοτικού σχολείου ενώ στην Α' και Β' τάξη αποτελεί οργανικό μέρος του μαθήματος Μελέτη Περιβάλλοντος κυρίως με τη μορφή της γνώσης και συμμετοχής σε Θρησκευτικές Γιορτές. Το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΑΠΣ) των Θρησκευτικών του δημοτικού που συντάχθηκε στο πλαίσιο των ΔΕΠΠΣ ορίζει ως σκοπούς της διδασκαλίας των Θρησκευτικών τους παρακάτω:

- Την απόκτηση γνώσεων σχετικών με τη χριστιανική πίστη και την ορθόδοξη χριστιανική παράδοση
- Την καλλιέργεια της θρησκευτικής συνείδησης
- Την κατανόηση της ορθόδοξης πνευματικότητας ως ατομικού και συλλογικού βιώματος
- Τη νοηματοδότηση του κόσμου και της ζωής μέσω της χριστιανικής πίστης
- Την προαγωγή του θρησκευτικού προβληματισμού και στοχασμού
- Την επεξεργασία των θρησκευτικών παραδοχών, αξιών και στάσεων σε ένα κριτικό πλαίσιο
- Τη μελέτη του ρόλου του Χριστιανισμού για τον πολιτισμό και την ιστορία της Ελλάδας και της Ευρώπης

- Την πρόσληψη της θρησκείας ως παράγοντα ανάπτυξης του πολιτισμού
- Την κατανόηση των διαφορετικών εκφράσεων θρησκευτικότητας
- Την προσέγγιση των κοινωνικών προβλημάτων μέσω της θρησκείας
- Την προαγωγή της ελεύθερης έκφρασης και της ανεξάρτητης σκέψης
- Την αντίληψη του χριστιανισμού ως μέσο για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής

Το ΔΕΠΠΣ (2003) επιδιώκει την αλλαγή της φιλοσοφίας της εκπαίδευσης ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της εποχής. Στο ΔΕΠΠΣ (2003) το περιεχόμενο του μαθήματος χωρίζεται σε ενότητες, για κάθε μια από τις οποίες διατυπώνονται συγκεκριμένοι στόχοι και προτείνονται δραστηριότητες διαθεματικής προσέγγισης. Σημαντική καινοτομία των ΔΕΠΠΣ (2003) αναφορικά με τη θρησκευτική αγωγή είναι ότι επιδιώκεται η γνώση άλλων θρησκειών και πολιτισμών με σκοπό την ανάπτυξη της διαπολιτισμικής συνείδησης των μαθητών, την προαγωγή της πανανθρώπινης ενότητας, την άρση των κοινωνικών ανισοτήτων, των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων. Επιπλέον, τίγονται ζητήματα που αφορούν στον φανατισμό, την πείνα, τον πόλεμο, την ανισότητα των κοινωνικών ομάδων και γενικότερα ζητήματα που ταλανίζουν την σύγχρονη κοινωνία (Γιαγκαζόγλου, 2013).

Τάξη	Αξονες γνωστικού περιεχομένου	Γενικοί στόχοι (γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις και αξίες)	Ενδεικτικές Θεμελιώδεις έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης
Γ	<i>Ο Θεός στη ζωή μας</i>		
	<i>Ο Θεός είναι μαζί μας</i>	Οι μαθητές επιδιώκονται: Να γνωρίσουν ότι ο Θεός αγαπά τον άνθρωπο και τον κόσμο, συνοδεύει, αγιάζει και ευλογεί τη ζωή.	Παράδοση, Πολιτισμός
	<i>Το δώρο της ζωής</i>	Να αντιληφθούν ότι ο κόσμος είναι ένα θαυμαστό δημιούργημα του Θεού, το οποίο οι άνθρωποι απολαμβάνουν και ευγνωμονούν τον Θεό γι' αυτό. Να πληροφορηθούν ότι ο Θεός είναι στοργικός Πατέρας και φροντίζει όλα τα πλάσματά του.	Άτομο-κοινωνία-κοινότητα, Οργάνωση, Σύστημα, Αλληλεπίδραση, Ομοιότητα-Διαφορά, Συλλογικότητα
	<i>Η ζωή θέλει αγάπη και προσπάθεια</i>	Να αναγνωρίσουν ότι ο Θεός τίμησε τον άνθρωπο, με τα χαρίσματα που τον προίκισε, περισσότερο απ' όλα τα δημιουργήματα και τον κατέστησε συνεργάτη του. Να αντιληφθούν ότι ο Θεός συνοδεύει τον άνθρωπο στον αγώνα για επιβίωση και βελτίωση της ζωής και τον καλεί στην Εκκλησία για να βρει καταφύγιο και ειρήνη.	Ισότητα, Εξέλιξη-Ανάπτυξη, Επικοινωνία, Οργάνωση

Πίνακας 1: Αξονες, στόχοι και θεμελιώδεις έννοιες διαθεματικής προσέγγισης (Πηγή: ΔΕΠΠΣ, 2003)

Το 2011 αναδιαμορφώθηκαν τα αναλυτικά προγράμματα στο πλαίσιο μιας προσπάθειας αναμόρφωσης της εκπαίδευσης. Η θρησκευτική αγωγή στην υποχρεωτική εκπαίδευση λαμβάνει χώρα σε τρεις κύκλους εκ των οποίων οι δύο πρώτοι υλοποιούνται στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (Π.Ι., 2011). Το μάθημα των Θρησκευτικών στο δημοτικό ξεκινάει από τη θρησκευτική παράδοση και επιδιώκει την

κατανόηση των θρησκειών όλου του κόσμου. Ειδικότερα, οι σκοποί του μαθήματος είναι :

- Η δημιουργία του πλαισίου για την κατανόηση της πολιτισμικής και θρησκευτικής παράδοσης της Ελλάδας, της Ορθοδοξίας και του Χριστιανισμού και της νοηματοδότησής τους ως πηγή έμπνευσης και καθοδήγησης για τον άνθρωπο
- Η κατανόηση του θρησκευτικού φαινομένου, των θρησκειών του κόσμου και των εκφάνσεών τους
- Η θρησκευτική εγγραμματοσύνη των μαθητών και η καλλιέργεια της ηθικής ευαισθησίας
- Η κατανόηση και αποδοχή της διαφορετικότητας που άπτεται της πίστης και του ηθικού προσανατολισμού
- Η συμβολή στην ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών και στον αυτοπροσδιορισμό τους (Π.Ι, 2011).

Το συγκεκριμένο πρόγραμμα σπουδών αφού εφαρμόστηκε πιλοτικά κατά τη διετία 2012-2013, εφαρμόστηκε καθολικά από το 2014. Διαφοροποιείται από τα πρότερα προγράμματα σπουδών ως προς την προαγωγή της ενεργούς εμπλοκής των μαθητών στη διαδικασία μάθησης ως φορέων της δικής τους παράδοσης σε αντίθεση με τα προγράμματα σπουδών παρελθόντων ετών που είχαν φαινομενολογικό γνωσιολογικό προσανατολισμό και καθιστούσαν το μάθημα των Θρησκευτικών ως τυπική θρησκευσιολογική ενημέρωση (Π.Σ., 2014).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΤΟ ΝΕΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

Στο τρίτο κεφαλαίο παρουσιάζεται το ισχύον πρόγραμμα σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών στο δημοτικό όπου παρουσιάζονται οι σκοποί το περιεχόμενο και η διδακτική μεθοδολογία του προγράμματος σπουδών. Έπειτα παρουσιάζεται το νέο πρόγραμμα σπουδών που καταρτίστηκε στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης που εισήχθη με τον νόμο 4823/2021 και αυτή τη στιγμή εφαρμόζεται πιλοτικά στα πρότυπα και πειραματικά δημοτικά της χώρας μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2023 οπότε και θα εφαρμοστεί καθολικά. Περιλαμβάνει καθορισμό του πλαισίου εφαρμογής του νέου προγράμματος σπουδών και της βασικής φιλοσοφίας του, την παρουσίαση των βασικών στοιχείων του νέου προγράμματος σπουδών και τα πρώτα σχόλια σχετικά με το νέο πρόγραμμα σπουδών όπως διατυπώθηκαν από τους άμεσα ενδιαφερόμενους μέσα από ανακοινώσεις και δελτία τύπου, τους σκοπούς του μαθήματος στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και στους επιμέρους στόχους κάθε εκπαιδευτικού κύκλου, στα περιεχόμενα του μαθήματος σε κάθε τάξη, στη διδακτική μεθοδολογία που προτείνεται και στις διαδικασίες αξιολόγησης.

3.1. Το ισχύον πρόγραμμα σπουδών

Το πρόγραμμα σπουδών που εφαρμόζεται αυτή τη στιγμή στα σχολεία αποτελεί αναθεωρημένη έκδοση του προγράμματος σπουδών του 2011 που τέθηκε σε ισχύ από το σχολικό έτος 2016-2017 με την Υπουργική Απόφαση υπ' αριθμό 143575/Δ2 που δημοσιεύτηκε με το ΦΕΚ 2929/13.09.2016.

3.2. Σκοποί του ισχύοντος προγράμματος σπουδών

Οι σκοποί του μαθήματος των Θρησκευτικών αφορούν :

- Στη δημιουργία του μορφωτικού πλαισίου κατανόησης του Χριστιανισμού και της Ορθοδοξίας
- Στην καλλιέργεια των μαθητών ανεξαρτήτως θρησκευτικού υποβάθρου για τον ρόλο του φαινομένου των θρησκειών, γνώση των μεγάλων θρησκειών του κόσμου και κατανόησή τους ως φορέων πίστης, πολιτισμού και ηθικής διάπλασης
- Στη διαμόρφωση στάσεων και αντιλήψεων που χαρακτηρίζουν τον θρησκευτικά εγγράμματο άνθρωπο

- Στην προαγωγή της αλληλεπίδρασης, συνεργασίας και συζήτησης μεταξύ ατόμων διαφορετικής πίστης σε κλίμα σεβασμού και αλληλοκατανόησης
- Στη συμβολή στη διαμόρφωση της ταυτότητας των μαθητών και στην ολόπλευρη ανάπτυξη τους σε γνωστικό, πνευματικό, κοινωνικό, ηθικό, ψυχολογικό και αισθητικό επίπεδο (Υ.Α. 143575/Δ2).

Από τους παραπάνω στόχους διαφαίνεται ότι το πρόγραμμα σπουδών που ισχύει σήμερα αφενός βασίζεται στη χριστιανική παράδοση και επιδιώκει τη διατήρηση της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης, αφετέρου επιδιώκει την αλληλεπίδραση με τα νέα πολιτισμικά και κοινωνικά στοιχεία που υπάρχουν στο σύγχρονο σχολικό συγκείμενο και στην κοινωνία. Στην ουσία, το συγκεκριμένο πρόγραμμα σπουδών αποτελεί κομβικό σημείο για το μάθημα των Θρησκευτικών καθώς εισάγει μια ριζική αλλαγή στη στοχοθεσία του η οποία αφορά στην ανάπτυξη του θρησκευτικού γραμματισμού μέσω της διερεύνησης της γνώσης και της ενεργούς συμμετοχής (Κόπτης, 2017).

3.3. Δομή και διάρθρωση του ισχύοντος προγράμματος σπουδών

Η διάρθρωση του προγράμματος σπουδών είναι κλιμακούμενη και επιδιώκει μέσα από την εμπειρία, την καλλιέργεια της σκέψης και του συναισθήματος να οδηγήσει τον μαθητή στην κριτική κατανόηση των προβλημάτων της σύγχρονης κοινωνίας και στη διαλεκτική αλληλεπίδραση με αυτά. Στον πυρήνα της διαδικασίας βρίσκεται η ερμηνευτική προσέγγιση του θρησκευτικού λόγου και των εκφάνσεών του.

Στο δημοτικό σχολείο η διδασκαλία εστιάζει στη θρησκεία αυτή καθεαυτή. Στην ουσία, μέσα από το μάθημα των Θρησκευτικών επιδιώκεται η χαρτογράφηση, η αναγνώριση και η κατανόηση των εξωτερικών χαρακτηριστικών της ορθόδοξης χριστιανικής θρησκείας μέσα από την εμπλοκή με τα αφηγηματικά στοιχεία και τις θρησκευτικές παραδόσεις. Ειδικότερα στην Γ΄ και Δ΄ τάξη το μάθημα εστιάζει στην αξιοποίηση των εμπειριών των μαθητών και με την αξιοποίηση παιγνιωδών διδακτικών πρακτικών απαντά σε καθημερινά ερωτήματα. Στην Ε΄ και ΣΤ΄ τάξη προστίθενται στοιχεία οδηγώντας στην πιο συγκροτημένη κατανόησή των θεματικών περιοχών (Υ.Α. 143575/Δ2).

Πρόγραμμα Σπουδών Δημοτικού

— Ο κόσμος της θρησκείας —

Γ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ: Ανακαλύπτουμε εικόνες, πρόσωπα και ιστορίες (56 ώρες)	Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ: Ανακαλύπτουμε εικόνες, πρόσωπα και ιστορίες (56 ώρες)	Ε' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ: Ανακαλύπτουμε κείμενα, μνημεία, τόπους και γεγονότα (58 ώρες)	ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ: Ανακαλύπτουμε κείμενα, μνημεία, τόπους και γεγονότα (58 ώρες)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Ζούμε μαζί (3 διώρα) 2. Η χαρά της γιορτής (3 διώρα) 3. Κυριακή: Μια σημαντική ημέρα της εβδομάδας (3 διώρα) 4. Τα Χριστούγεννα. Ο Θεός γίνεται άνθρωπος (4 διώρα) 5. Τα παιδιά: Η χαρά και η ελπίδα του κόσμου (3 διώρα) 6. Ποιος είναι ο Ιησούς Χριστός; (4 διώρα) 7. Γιορτάζοντας το Πάσχα (4 διώρα) 8. Ο κόσμος μας, ένα στολίδι (4 διώρα) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Όταν οι άνθρωποι προσεύχονται (3 διώρα) 2. Η Μητέρα του Χριστού (3 διώρα) 3. Σπουδαία «παιδιά» (3 διώρα) 4. Όλοι ίσοι, όλοι διαφορετικοί (5 διώρα) 5. Ιεροί τόποι και ιερές πορείες (5 διώρα) 6. Χριστιανοί άγιοι και ιερά πρόσωπα άλλων θρησκειών (4 διώρα) 7. Ιερά βιβλία (5 διώρα) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Μαθητές και δάσκαλοι (4 διώρα) 2. Συμπόρευση με όρια και κανόνες (4 διώρα) 3. Προχωράμε αλλάζοντας (4 διώρα) 4. Προφήτες της Βίβλου: Κλήση για μετάνοια και αναγγελία του ερχομού του Μεσσία (4 διώρα) 5. Η Εκκλησία του Χριστού μπάινει στην ιστορία (4 διώρα) 6. Αποστολές για την «καλή είδηση» (5 διώρα) 7. Ανακαλύπτοντας τα κείμενα της Καινής Διαθήκης (4 διώρα) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Οι πρώτοι Χριστιανοί: Δυσκολίες και περιπέτειες (3 διώρα) 2. Διωγοί και εξάπλωση του Χριστιανισμού. Πρόσωπα και μαρτυρίες (3 διώρα) 3. Η Αγία Γραφή, ένα ιστορικό και διαχρονικό βιβλίο (4 διώρα) 4. Η Θεία Ευχαριστία: Πηγή και κορύφωση της ζωής της Εκκλησίας (4 διώρα) 5. Από τους Χριστιανούς της χώρας μας στους Χριστιανούς του κόσμου (5 διώρα) 6. Θρησκείες στη χώρα μας (5 διώρα) 7. Μνημεία και τόποι χριστιανικής λατρείας: Αποτυπώσεις της πίστης (5 διώρα)

Πίνακας 2: Θεματικά πεδία του προγράμματος σπουδών των δυο κύκλων του μαθήματος των Θρησκευτικών στο δημοτικό (Πηγή: Υ.Α. 143575/Δ2)

1. Ζούμε μαζί (3 διώρα)

ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΑ ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	ΒΑΣΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
<p>Οι μαθητές:</p> <p>α) μοιράζονται συναισθήματα και εμπειρίες γύρω από τις σχέσεις τους (οικογενειακές, φιλικές, σχολικές)</p> <p>β) συναισθάνονται τη σημασία της κοινής ζωής, καθώς και της αλληλεγγύης, της αγάπης και της αλληλοπροσφοράς στις διαπροσωπικές τους σχέσεις</p> <p>γ) αφηγούνται τις βιβλικές διηγήσεις, ανακαλύπτουν σ' αυτές διαστάσεις των ανθρώπινων σχέσεων και εκφράζουν συναισθήματα, προσωπικές σκέψεις και κρίσεις</p> <p>δ) αναγνωρίζουν τον Θεό των Χριστιανών ως πρόσωπο της έμπρακτης αγάπης προς όλους και χωρίς καμία διάκριση</p>	<p>I. Οι άλλοι κι εγώ</p> <p>i. Οικογένεια, συγγενείς, φίλοι, συμμαθητές, ομάδες συνομηλίκων</p> <p>ii. Κρίσεις και προβλήματα</p> <p>iii. Αγάπη, φροντίδα, συγγνώμη</p> <p>II. Από την ΠΔ</p> <p>i. Ησαΐ - Ιακώβ (Γεν 25, 19-34. 27, 1-42. 33, 1-12)</p> <p>ii. Ο Ιωσήφ και τα αδελφια του (Γεν 37, 1-35)</p> <p>iii. Δαβίδ και Σαούλ (Βασ Α' 16, 14-23. 18, 6-16)</p> <p>iv. Δαβίδ και Ιωνάθαν (Βασ Α' 18, 1-4, 20. Βασ Β' 1, 17-27)</p> <p>III. Από την ΚΔ</p> <p>i. «Χαρείτε μαζί μου, γιατί βρήκα το χαμένο μου πρόβατο»: Η παραβολή του καλού ποιμένα (Λκ 15, 4-6)</p> <p>ii. «Τον αγάλισα σε σφιγτά και τον καταφιλούσε»: Η παραβολή του σπλαχνικού πατέρα (Λκ 15, 11-32)</p>	<p>A. ΒΙΩΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Παχνίδι γνωριμίας (π.χ. με μπάλα σε κύκλο) 2. Αφήγηση από τον δάσκαλο και παρουσίαση σκηνών με θέμα την αλληλεγγύη και την αγάπη (π.χ. Όσκαρ Ουάλντ, <i>Ο γεμιστός γίγαντας</i> (για εισαγωγή στο I)) 3. Δραστηριότητα σε κύκλο: Καθισμένοι σε κύκλο ενθαρρύνονται να συνεχίσουν κάποιες φράσεις-δηλώσεις (π.χ. «κάποτε ήμουν λυπημένος όταν...», «κάτι που με ανησυχεί είναι...», «όταν ήμουν μικρότερος φοβόμουν...», «νιώθω θυμό όταν...»). Στη συνέχεια συζητούν σε ομάδες των 4 για την αντιμετώπιση κάθε ανησυχίας. (Στόχος: Να αποδεχτούν και να εκφράσουν τα συναισθήματά τους και να κατανοήσουν ότι μπορούν να τα χειρίζονται) (I) 4. «Ο καλύτερός μου φίλος»: σε μια κόλλα γράφουν τρία πράγματα που μοιράζονται μ' αυτόν και τα παρουσιάζουν στην τάξη (I) 5. Βρίσκουν λέξεις-κλειδιά από τις παλαιδιαθητικές αφηγήσεις (π.χ. ζήλια, θυμός, εκδίκηση, αγάπη, συγχώρεση). Ο δάσκαλος τις γράφει στον πίνακα και αφού τις βάλουν σε συννεφάκια (άσπρα και γκριζα) συζητούν: Ποια από αυτά μπορούμε να αναγνωρίσουμε στις σχέσεις μας; Οι συνέπειές τους στα πρόσωπα των αφηγήσεων - οι συνέπειές τους σε εμάς (II) 6. Παχνίδι ρόλων για τις βιβλικές αφηγήσεις του II και του III (π.χ. «κύκλος συνείδησης» του Ιακώβ, «παρουσίαση σκηνής»: Τα αδελφια του Ιωσήφ συζητούν την εξόντωσή του, «συλλογικός ρόλος» για την παραβολή του καλού ποιμένα) 7. Παγωμένη εικόνα για τη συμφιλίωση Ησαΐ - Ιακώβ (II.i) και την παραβολή του σπλαχνικού πατέρα (π.χ. ο πατέρας υποδέχεται τον άσωτο) (III.ii)

Πίνακας 3: Τμήμα των προσδοκώμενων αποτελεσμάτων, των θεμάτων που πραγματεύεται κάθε διδακτική ενότητα και προτεινόμενων ενδεικτικών δραστηριοτήτων όπως προσφέρονται στο πρόγραμμα σπουδών του 2016 για το δημοτικό (Πηγή: Υ.Α.143575/Δ2)

3.4. Διδακτικές προσεγγίσεις και μαθησιακές διαδικασίες στο ισχύον πρόγραμμα σπουδών

Το πρόγραμμα σπουδών του 2016 προτείνει την αξιοποίηση καινοτόμων διδακτικών πρακτικών με σκοπό την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, του θρησκευτικού εγγραμματισμού και της προετοιμασίας των μαθητών ώστε να γίνουν υπεύθυνοι πολίτες. Οι βασικοί άξονες της διδασκαλίας είναι οι παρακάτω:

- Σεβασμός της θρησκευτικής ετερότητας
- Δημιουργία ενός πλαισίου κριτικής προσέγγισης των θρησκευτικών διδασκαλιών
- Θέσπιση διδακτικών στόχων που αφορούν στη γνωστική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών
- Μαθητοκεντρική προσέγγιση της διδασκαλίας
- Αξιοποίηση της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας με σκοπό τη βιωματική μάθηση
- Ποικίλη θεματολογία και αξιοποίηση των ΤΠΕ
- Διαφοροποίηση της διδασκαλίας ανάλογα με τις ανάγκες των μαθητών
- Διαθεματική και διεπιστημονική προσέγγιση του γνωστικού αντικειμένου (Υ.Α. 143575/Δ2).

3.5. Βασική φιλοσοφία και αρχές κατασκευής του νέου προγράμματος σπουδών των Θρησκευτικών για το δημοτικό

Το 2021 πραγματοποιήθηκε μια μεγάλη μεταρρύθμιση στην παιδεία, κατά την οποία καταρτίστηκαν 166 νέα προγράμματα σπουδών εκ των οποίων τα 123 εκπονήθηκαν εξ αρχής ενώ τα 43 επικαιροποιήθηκαν και αφορούν σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες. Το νέο νομοσχέδιο εισήχθη με το νόμο 4823/2021 με τίτλο «Αναβάθμιση του σχολείου, ενδυνάμωση εκπαιδευτικών και άλλες διατάξεις» και συγκεκριμένα με το ΦΕΚ Α 136/3.8.2021, με σκοπό να αλλάξει τη δομή και τη λειτουργία των δημόσιων σχολείων ώστε να ανταποκρίνονται στον στόχο της βιώσιμης ανάπτυξης για παροχή ισότιμης ποιοτικής εκπαίδευσης σε όλους μέχρι το 2030 (Η.Ε. 2015). Στα νέα προγράμματα σπουδών αναμένεται από τον Σεπτέμβριο του 2023 να εφαρμοστούν καθολικά σε όλα τα σχολεία της χώρας μετά από τη διετή πιλοτική εφαρμογή τους κατά τα σχολικά έτη 2021-2022 και 2022-2023 σε όλα τα πρότυπα και πειραματικά σχολεία της χώρας.

3.6. Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών των Θρησκευτικών για το Δημοτικό Σχολείο

Το νέο πρόγραμμα σπουδών των Θρησκευτικών ανακοινώθηκε στην Υπουργική Απόφαση υπ' αριθμό 166200/Δ1 με τίτλο «Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα των Θρησκευτικών στο Δημοτικό Σχολείο» στο πλαίσιο του νόμου 4823/2021. Βάσει αυτού, το μάθημα των Θρησκευτικών αποτελεί ένα από τα βασικά μαθήματα του ωρολογίου προγράμματος του δημοτικού σχολείου και προσφέρεται ως αυτοτελές μάθημα στις τάξεις Γ' - Δ' - Ε' και ΣΤ' διαιρεμένο σε δύο κύκλους εκπαίδευσης, ένα για την Γ' και Δ' και έναν για την Ε' και Στ' τάξη. Η αποστολή του μαθήματος των Θρησκευτικών είναι η «ανάπτυξη της θρησκευτικής συνείδησης των μαθητών». Η καλλιέργεια της θρησκευτικής συνείδησης αποτελεί υποχρέωση του Κράτους για αυτό το σκοπό το μάθημα έχει αυτοτέλεια και προσφέρεται σε ικανό αριθμό ωρών σε εβδομαδιαία βάση στο δημοτικό σχολείο (Υ.Α. 166200/Δ1).

Το μάθημα των Θρησκευτικών έχει ανθρωπολογικό και παιδαγωγικό προσανατολισμό και αποσκοπεί στην προσφορά ερεθισμάτων ώστε οι μαθητές να αναπτύξουν απρόσκοπτα και ελεύθερα την ταυτότητά τους, να μάθουν να επικοινωνούν στο κοινωνικό περιβάλλον αλλά και να αποκτήσουν δεξιότητες ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν στις προκλήσεις της κοινωνίας των πληροφοριών και της γνώσης. Επιπροσθέτως, το μάθημα των Θρησκευτικών αποτελεί ένα μάθημα παιδείας και πολιτισμού καθώς συμβάλει στην κατανόηση της ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης και στην καλλιέργεια στους μαθητές του αισθήματος ευθύνης για τη συνέχισή της τόσο ατομικά όσο και συλλογικά ως μέλη της κοινότητας. Στην ουσία μέσω του μαθήματος των Θρησκευτικών προσφέρονται στους μαθητές τα εφόδια και καλλιεργούνται οι δεξιότητές τους ώστε να καταστούν ενεργοί πολίτες του ελληνικού κράτους, σημαντικό μέρος της ταυτότητας του οποίου είναι η Ορθόδοξη εκκλησία. Η ιστορία και ο πολιτισμός της ορθοδοξίας συντέλεσαν στη δημιουργία του σύγχρονου ευρωπαϊκού γίνεσθαι, ως εκ τούτου το μάθημα των Θρησκευτικών συνδράμει στην κατεύθυνση της εκπαίδευσης των μαθητών για το ρόλο του σύγχρονου Ευρωπαίου πολίτη προάγοντας διαχρονικές χριστιανικές αξίες (Υ.Α. 166200/Δ1).

Το νέο πρόγραμμα σπουδών συνδυάζει τις σύγχρονες προσεγγίσεις στα επιστημονικά πεδία της παιδαγωγικής, της εκπαιδευτικής και αναπτυξιακής ψυχολογίας, της διδακτικής αλλά και της θρησκευτοπαιδαγωγικής προκειμένου να συνδράμει στην ανάπτυξη των μαθητών ολιστικά. Η νέα προσέγγιση του μαθήματος λαμβάνει υπόψη της τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των μαθητών, τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα τους προκειμένου η θρησκευτική αγωγή να λειτουργήσει κατευθυντικά

στην αναπτυξιακή τους πορεία, να συμβάλει στην ενίσχυση της αυτοεκτίμησης, της αυτοπεποίθησης, της ψυχικής ανθεκτικότητας και της ενσυναίσθησης. Επιπλέον, το μάθημα των Θρησκευτικών συμβάλει στην καλλιέργεια της διαπολιτισμικής συνείδησης των μαθητών, προάγοντας τη συνύπαρξη με τον θρησκευτικά «άλλο» και ενισχύοντας την κοινωνική συνοχή (Υ.Α. 166200/Δ1).

Όσον αφορά την κατανομή του χρόνου ανά διδακτικό αντικείμενο στα Δημοτικά σχολεία, για το μάθημα των Θρησκευτικών προβλέπεται από τον Νόμο 4823/2021 (άρθρο 3) η διδασκαλία σε δύο ώρες εβδομαδιαίως για τις τάξεις Γ΄ και Δ΄ ενώ σε μία ώρα εβδομαδιαίως για τις τάξεις Ε΄ και ΣΤ΄. Το μάθημα των Θρησκευτικών ως αυτόνομο μάθημα της πρωτοβάθμιας εισάγει στην εκπαιδευτική διαδικασία τη σχέση του ανθρώπου με το Θεό όπως νοηματοδοτείται από την ορθόδοξη χριστιανική παράδοση. Η χριστιανική διδασκαλία αποτελεί έναν τρόπο προσανατολισμού της ζωής των μαθητών με ηθικές αρχές και αξίες αλλά και μέσο αντιμετώπισης των προβλημάτων της σύγχρονης κοινωνίας τα οποία απασχολούν τους μαθητές στην πορεία διαμόρφωσης της ταυτότητάς τους ως μελών της κοινωνίας (Υ.Α. 166200/Δ1).

3.7. Σκοποί & Στόχοι

Το νέο πρόγραμμα σπουδών των Θρησκευτικών καθορίζει μια σειρά από γενικούς σκοπούς του μαθήματος για τους τρεις κύκλους εκπαίδευσης που αφορούν στο Δημοτικό σχολείο και στο Γυμνάσιο και θέτει και επιμέρους στόχους για κάθε εκπαιδευτικό κύκλο. Παρακάτω παρουσιάζονται οι γενικοί σκοποί του διακριτού μαθήματος των Θρησκευτικών για την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση(Υ.Α.166200/Δ1).

Γενικοί Σκοποί του μαθήματος των Θρησκευτικών:

- Διαμόρφωση κριτικά σκεπτόμενων πολιτών του κόσμου, ενστερνιζόμενων των οικουμενικών αξιών της ορθοδοξίας
- Ανάπτυξη θρησκευτικής συνείδησης
- Ελεύθερη ανάπτυξη της ταυτότητας των μαθητών
- Κατανόηση της διδασκαλίας της Ορθόδοξης εκκλησίας
- Ανάπτυξη των μαθητών σε γνωστικό, διανοητικό, ψυχοσωματικό επίπεδο ώστε να διακατέχονται από την πίστη προς τον Θεό και την πατρίδα
- Αναγνώριση του Θεού ως κινητήριας δύναμης στην πορεία διαμόρφωσης της προσωπικότητας των μαθητών

- Αναγνώριση του συλλογικού θρησκευτικού βιώματος όπως διαμορφώνεται μέσω της ιστορικής παρουσίας της Εκκλησίας
- Ανάδειξη της σημασίας της κατανόησης των χριστιανικών αρχών για την αυτενέργεια των μαθητών στη διαδικασία αναζήτησης και ανακάλυψης της γνώσης και στον μετασχηματισμό αυτής σε δράση για την ειρήνη, την ελπίδα, την ισότητα, την δημοκρατία στην κοινωνία
- Μελέτη της θρησκείας μέσω διαθεματικών και διεπιστημονικών προσεγγίσεων
- Γνώση άλλων θρησκευμάτων με σκοπό την καλλιέργεια της διαλεκτικής ικανότητας, του σεβασμού στην ετερότητα και τη συνύπαρξη στον κοινωνικό περιβάλλον
- Στον πρώτο εκπαιδευτικό κύκλο που αφορά στις τάξεις Γ΄ και Δ΄ δημοτικού, το μάθημα των Θρησκευτικών εστιάζει στις θεμελιώδεις διαστάσεις της χριστιανικής ζωής όπως εκδηλώνονται μέσω της λατρείας, των αφηγήσεων των χριστιανικών κειμένων και των χριστιανικών παραδόσεων. Οι επιμέρους στόχοι του πρώτου εκπαιδευτικού κύκλου είναι οι κάτωθι:

Εξοικείωση με τους συμβολισμούς της ορθοδοξίας	Κατανόηση της ανιδιοτελούς δίχως όρια αγάπης του θεού για τον άνθρωπο	Εκτίμηση της σημασίας του ευαγγελικού μηνύματος
Ανακάλυψη της σχέσης Θεού - Ανθρώπου ως κινητήριου δύναμης για τον τρόπο σκέψης, την ζωή και τον πολιτισμό	Προσέγγιση του κόσμου ως δημιουργημα του Θεού	Συνειδητοποίηση του οράματος της Βασιλείας του Θεού
Ανάλυση ευθύνης για την διασφάλιση της ειρήνης, της ισότητας, της δικαιοσύνης και της αλληλεγγύης	Αξιοποίηση των ΤΠΕ και των διαθέσιμων ψηφιακών εργαλείων	Κατανόηση της έννοιας της αειφορίας

Εικόνα 2: Επιμέρους στόχοι του πρώτου εκπαιδευτικού κύκλου για το Δημοτικό (Πηγή: Υ.Α. 166200/Δ1)

Ο δεύτερος εκπαιδευτικός κύκλος που υλοποιείται στις Ε΄ και ΣΤ΄ τάξεις εστιάζει στην αξιοποίηση βιωματικών μεθόδων μάθησης, διαθεματικών προσεγγίσεων, στη μάθηση μέσω της ανακάλυψης με πυρήνα την ελληνορθόδοξη και χριστιανική παράδοση ώστε να επιτευχθούν οι παρακάτω διδακτικοί στόχοι:

- Αντίληψη της αγάπης του Θεού για τον άνθρωπο και τον κόσμο όπως εκφράζεται από την Αγία Γραφή, τη Χριστιανική παράδοση και την ιστορία της εκκλησίας

- Αναγνώριση της σημασίας και διαχρονικότητας του μηνύματος του ευαγγελίου για την προσωπική και κοινωνική ζωή
- Ανακάλυψη εννοιών και συμβολισμών της χριστιανικής πίστης και της ορθοδοξίας μέσα από τη χριστιανική τέχνη
- Κατανόηση της αναγκαιότητας της διατήρησης και προστασίας της ελληνορθόδοξης πολιτισμικής κληρονομιάς
- Καλλιέργεια των ηθικών αξιών του χριστιανισμού και η υιοθέτησή τους ως στάση ζωής με κύριες εκφράσεις την αλληλεγγύη, τη συνύπαρξη, τον σεβασμό, την ισότητα και τη δικαιοσύνη.
- Η αξιοποίηση των ΤΠΕ και των διαθέσιμων ψηφιακών εργαλείων
- Κατανόηση της έννοιας της αειφορίας (Υ.Α. 166200/Δ1).

3.8. Περιεχόμενο

Όσον αφορά στο περιεχόμενο του νέου προγράμματος σπουδών αυτό διαφοροποιείται στους δύο εκπαιδευτικούς κύκλους του μαθήματος των Θρησκευτικών που προσφέρονται στις τέσσερις τάξεις του δημοτικού. Το περιεχόμενο εκκινεί από τα πυρηνικά θέματα της χριστιανικής πίστης τα οποία έχουν παιδαγωγική δυναμική καθώς πρόκειται για ευρείες, αφηρημένες έννοιες οι οποίες εκφράζονται σύντομα, αφορούν όλους τους μαθητές, είναι διαχρονικές και μπορούν να παρουσιαστούν με ποικίλα παραδείγματα ανάλογα με τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών. Τα πυρηνικά αυτά θέματα αφορούν στη διδασκαλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας και σχετίζονται άμεσα με τη ζωή των μαθητών και την ελληνική παράδοση. Επιπλέον, μέσω της ενασχόλησης με τα συγκεκριμένα ζητήματα που περιλαμβάνονται στο περιεχόμενο του μαθήματος των Θρησκευτικών οι μαθητές αποκτούν γνώσεις αναγκαίες για κάθε μελλοντικό πολίτη (Υ.Α. 166200/Δ1).

Τα θεματικά πεδία που διαμορφώθηκαν για το μάθημα των Θρησκευτικών του δημοτικού είναι επτά και αποτελούν τον σκελετό για την ανάπτυξη του περιεχομένου στους εκπαιδευτικούς κύκλους του μαθήματος.

- Θεός
- Δημιουργία -Πτώση
- Άνθρωποι του Θεού
- Ενανθρώπιση - Χριστός
- Εκκλησία - Λατρεία - Αγία Γραφή
- Βασιλεία του Θεού

- Χριστιανική ζωή

Τα παραπάνω θεματικά πεδία διδάσκονται σπειροειδώς και επαναλαμβάνονται σε διαφορετικούς εκπαιδευτικούς κύκλους προκειμένου να γίνεται εμβάθυνση ανάλογα με την ηλικία και το αναπτυξιακό στάδιο των μαθητών. Κατά τη θεολογική γλώσσα η συγκεκριμένη εκπαιδευτική προσέγγιση ακολουθεί τη θεία οικονομία η οποία αφορά στη συνεξάρτηση της ιστορίας Θεού και ανθρώπου. Στην ουσία οι διαφορετικές φάσεις της συνάντησης Θεού και ανθρώπου πλαισιώνουν τρεις άξονες με σκοπό την εξυπηρέτηση των γνωστικών στόχων. Οι άξονες αυτοί αφορούν στη σημασία της επιλογής να είναι κάποιος άνθρωπος χριστιανός ορθόδοξος για τη ζωή του, στο πολιτισμικό πλαίσιο και στην επίδραση της ορθόδοξης χριστιανικής ταυτότητας εντός αυτού και τέλος στην επίδραση της χριστιανικής παράδοσης και πολιτισμού στην διαμόρφωση της ταυτότητας των μαθητών ως πολιτών του ελληνικού κράτους και της Ευρώπης (Υ.Α. 166200/Δ1).

Τα θεματικά πεδία συνιστούν έναν οδηγό για την ανάπτυξη και εμβάθυνση στις θεματικές ενότητες με βάση τους άξονες που αναφέρθηκαν παραπάνω. Ο βαθμός ανάπτυξης και εμβάθυνσης εξαρτάται από τα χαρακτηριστικά των μαθητών, τα ενδιαφέροντα, τις ανάγκες τους και την προσληπτική ικανότητά τους. Παρακάτω παρουσιάζονται τα θεματικά πεδία που διδάσκονται σε κάθε εκπαιδευτικό κύκλο στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

1ος εκπαιδευτικός κύκλος		2ος εκπαιδευτικός κύκλος	
Γ' τάξη	Δ' τάξη	Ε' τάξη	ΣΤ' τάξη
1. Θεός 2. Δημιουργία - Πτώση 3. Άνθρωποι του Θεού 4. Ενανθρώπιση - Χριστός	5. Εκκλησία - Λατρεία - Αγία Γραφή 6. Βασιλεία του Θεού 7. Χριστιανική ζωή	1. Θεός 2. Δημιουργία - Πτώση 3. Άνθρωποι του Θεού 4. Ενανθρώπιση - Χριστός	5. Εκκλησία - Λατρεία - Αγία Γραφή 6. Βασιλεία του Θεού 7. Χριστιανική ζωή

Πίνακας 4: Θεματικά πεδία που διδάσκονται σε κάθε εκπαιδευτικό κύκλο στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (Πηγή: Πηγή: Υ.Α. 166200/Δ1)

Για κάθε θεματική ενότητα το πρόγραμμα σπουδών προσφέρει ένα προτεινόμενο πλάνο ανάπτυξης το οποίο περιλαμβάνει την περιγραφή της θεματικής ενότητας, τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα και ενδεικτικές δραστηριότητες για τη διδασκαλία και αξιολόγηση. Παρακάτω παρουσιάζεται ενδεικτικά το πλάνο

ανάπτυξης μιας θεματικής ενότητας όπως προσφέρεται στο νέο πρόγραμμα σπουδών (Υ.Α. 166200/Δ1).

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ – Γ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ			
Θεματικά Πεδία	Θεματικές Ενότητες	Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Ενδεικτικές Δραστηριότητες
		Οι μαθητές/-τριες είναι σε θέση:	Οι μαθητές/-τριες μπορούν να συμμετέχουν σε δραστηριότητες όπως:
Θεός	Ο Θεός είναι Πατέρας όλων των ανθρώπων.	<ul style="list-style-type: none"> • Να αναγνωρίζουν τον Θεό ως Δημιουργό του ανθρώπου και του κόσμου, μέσα από τα δημιουργήματά του. • Να φέρνουν παραδείγματα από τη ζωή και το φυσικό περιβάλλον, στα οποία αναδεικνύεται πως ο Θεός αγαπάει όλα τα δημιουργήματά του. 	<p>Δραστηριότητα άμεσης διδασκαλίας:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ιδεοθύελλα: «Η αγάπη του γονέα». • Εννοιολογικός χάρτης: Ο Θεός πατέρας. <p>Δραστηριότητα παιχνιδιού/δράσης:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η δημιουργία του ανθρώπου (παζλ) http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-lor-8521-4574. • Βρίσκω τα κομμάτια: Η εικόνα του Θεού. • Ανίχνευση σκέψης: Ο Θεός ακούει τα παιδιά του. <p>Δραστηριότητα διαλόγου: Σκέψου/συζήτησε/μοιράσου: Ο Θεός Πατέρας όλων των ανθρώπων: Ποιος και γιατί;</p> <p>Δραστηριότητα αξιολόγησης: Οπτικοποίηση: «Ο Θεός είναι Πατέρας όλων των ανθρώπων».</p>

Πίνακας 5: Αναλυτική απεικόνιση του Νέου Προγράμματος Σπουδών για τη Γ' Δημοτικού (Πηγή: Υ.Α. 166200/Δ1)

3.9. Διδακτική Μεθοδολογία

Στο επίκεντρο της διδασκαλίας του μαθήματος των Θρησκευτικών είναι η παροχή ερεθισμάτων, κατευθυντήριων γραμμών, κινήτρων και μεθοδολογικών εργαλείων με σκοπό την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας και της ποιότητας της διδασκαλίας αλλά και τη δημιουργία ενεργητικών κοινοτήτων μάθησης. Όσον αφορά στη διδακτική μεθοδολογία το πρόγραμμα σπουδών προτείνει στους εκπαιδευτικούς να αξιολογούν τον τρόπο που μαθαίνουν οι μαθητές, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, το αναπτυξιακό τους επίπεδο, τον χρόνο φοίτησης και ανάλογα με αυτά να :

- Δημιουργούν περιβάλλον που προάγει τη μάθηση μέσω της ενεργούς εμπλοκής των μαθητών σε δραστηριότητες ομαδικές και συλλογικές
- Εστιάζουν στην αξιοποίηση της προϋπάρχουσας γνώσης και στην κατανόηση βασικών εννοιών μέσω των οποίων επιτυγχάνεται η ανάπτυξη των γνωστικών και μεταγνωστικών δεξιοτήτων.

- Να διασυνδέουν τη νέα με την προϋπάρχουσα γνώση μέσω βιωματικών προσεγγίσεων μάθησης
- Να προβαίνουν σε διαφοροποιημένη ή εξατομικευμένη διδασκαλία κατά περίπτωση και να εφαρμόζουν εναλλακτικές διδακτικές πρακτικές, να αξιοποιούν καινοτόμα διδακτικά εργαλεία και να υλοποιούν δημιουργικές δραστηριότητες
- Να αξιοποιούν τις ΤΠΕ στη διδασκαλία
- Να προάγουν τον κριτικό στοχασμό

Με την εφαρμογή όλων των παραπάνω, η σχολική τάξη θα μεταβληθεί σε ένα ενεργό εργαστήριο επικοινωνίας, έρευνας, δράσης και ελεύθερης έκφρασης όπου οι μαθητές θα κάνουν πράξη τη συνεργασία, την αυτενέργεια, την υπευθυνότητα, την αποδοχή, την ανεκτικότητα, τη δικαιοσύνη, την άμιλλα, την αλληλεγγύη και θα αναπτύσσουν τις γνωστικές δεξιότητες τους, τη γλωσσική επίγνωση, τις επικοινωνιακές δεξιότητές τους, την αισθητική αντίληψη, τις δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων και τελικά θα οδηγούνται στη νέα γνώση μέσω της διερευνητικής μάθησης. Επιπλέον, σημαντικό όφελος για τους μαθητές από μια τέτοια προσέγγιση της διδασκαλίας είναι ο ψηφιακός και θρησκευτικός γραμματισμός και η ανάπτυξη της θρησκευτικής συνείδησης που είναι ο βασικός στόχος του μαθήματος (Υ.Α. 166200/Δ1).

Συνοψίζοντας, τα νέα προγράμματα σπουδών προτείνουν την επικέντρωση της διδασκαλίας και μάθησης στον ίδιο τον μαθητή και στα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα. Στην ουσία προτείνεται μια μαθητική προσέγγιση της διδασκαλίας η οποία θα ακολουθεί ανεστραμμένη την πορεία του σχεδιασμού ξεκινώντας από τα μαθησιακά αποτελέσματα, τις διαφοροποιημένες ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών και βάσει αυτών θα δομείται η διδασκαλία (Υ.Α. 166200/Δ1).

3.10. Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση των μαθησιακών αποτελεσμάτων αποτελεί δομικό στοιχείο της διδασκαλίας καθώς μέσω της αξιολόγησης προσφέρεται στον εκπαιδευτικό ανατροφοδότηση σχετικά με την αποτελεσματικότητα της μάθησης και οδηγείται στον επανασχεδιασμό και αναθεώρηση των υιοθετούμενων πρακτικών. Συγκεκριμένα για το μάθημα των Θρησκευτικών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, προτείνεται από το νέο πρόγραμμα σπουδών η συνεχής αξιολόγηση σε όλα τα στάδια σχεδιασμού και υλοποίησης της διδασκαλίας. Βασικοί άξονες της αξιολόγησης είναι τα προσδοκώμενα αποτελέσματα και το περιεχόμενο της θεματικής ενότητας καθώς βάσει των οποίων και σε συνάρτηση με τα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες των μαθητών επιλέγονται οι

κατάλληλες διδακτικές πρακτικές και δραστηριότητες. Από το νέο πρόγραμμα σπουδών προτείνεται η γραπτή αξιολόγηση προκειμένου να αξιολογηθούν τα μαθησιακά αποτελέσματα μετά το πέρας της διδασκαλίας. Επιπλέον προτείνεται η αξιολόγηση κατά τη μαθησιακή διαδικασία η οποία επιτυγχάνεται με την ενεργό συμμετοχή των μαθητών και την αυτοαξιολόγηση. Η αυτοαξιολόγηση έχει ως σκοπό οι μαθητές να κατανοήσουν τον βαθμό επιτυχίας τους αναφορικά με τους στόχους του μαθήματος, τον βαθμό αφομοίωσης της γνώσης, και τον βαθμό που μπορούν να την εφαρμόσουν στην πράξη. Στην ουσία, στο νέο πρόγραμμα σπουδών η αξιολόγηση είναι συνυφασμένη με την εκπαιδευτική πράξη και τη διαδικασία διδασκαλίας και μάθησης (Υ.Α. 166200/Δ1).

Εκτός από την τελική αξιολόγηση που προσφέρει ανατροφοδότηση και λειτουργεί ως εργαλείο επανασχεδιασμού της διδασκαλίας, προτείνεται η πραγματοποίηση της διαμορφωτικής αξιολόγησης η οποία αφορά στην αξιολόγηση κάθε σταδίου της διδασκαλίας με σκοπό τον συνεχή έλεγχο της επίτευξης των επιδιωκόμενων αποτελεσμάτων. Στην ουσία το νέο πρόγραμμα σπουδών επιδιώκει την αξιολόγηση της διαδικασίας της μάθησης και όχι την επίτευξη της μάθησης αυτής καθεαυτής. Η διαμορφωτική αξιολόγηση προσφέρει στον εκπαιδευτικό ανατροφοδότηση σε κάθε στάδιο της διδασκαλίας σχετικά με την ποιότητα και αποτελεσματικότητα των επιλεγόμενων τεχνικών, των δραστηριοτήτων και εκπαιδευτικών παρεμβάσεων (Υ.Α. 166200/Δ1).

Για την ορθή υλοποίηση της αξιολόγησης, ο εκπαιδευτικός πρέπει να γνωρίζει τους προβλεπόμενους στόχους και τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα που προτείνονται από το νέο πρόγραμμα σπουδών όπως επίσης και τους δείκτες αξιολόγησης και επάρκειας που σχετίζονται με τα ζητούμενα της διδασκαλίας. Τέλος ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να γνωρίζει τις δυνατότητες και δεξιότητες των μαθητών του, να κατανοήσει τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες τους και να καθορίζει τους στόχους της αξιολόγησης βάσει αυτών προκειμένου η αξιολόγηση να μην αποτελεί μια απειλητική πράξη κρίσης αλλά να προάγει την επικοινωνία και τις δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων (Υ.Α. 166200/Δ1).

3.11. Αξιολόγηση των Στοιχείων του Νέου Προγράμματος Σπουδών των Θρησκευτικών για το Δημοτικό Σχολείο

Ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Θεολόγων εξέφρασε την αντίθεση του όσον αφορά στις ώρες διδασκαλίας του μαθήματος των Θρησκευτικών που προβλέπονται από το νέο πρόγραμμα σπουδών και συγκεκριμένα στον περιορισμό της διδασκαλίας σε μια

σχολική ώρα εβδομαδιαίως στην Ε΄ και ΣΤ΄ δημοτικού. Ειδικότερα ο Πανελλήνιος Θεολογικός σύνδεσμος σε ανακοίνωσή του αναφέρει ότι «εκφράζει τη διαφωνία του προς τον παραπάνω σχεδιασμό και ταυτόχρονα την έντονη διαμαρτυρία του για τη συνεχιζόμενη συρρίκνωση του μαθήματος των Θρησκευτικών». Επιπλέον επισήμαναν ότι λαμβάνοντας υπόψη την προτεινόμενη διδακτική μεθοδολογία από το νέο πρόγραμμα σπουδών και τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα, είναι αναγκαία η διδασκαλία του μαθήματος σε δύο συνεχόμενες σχολικές ώρες προκειμένου το μάθημα να μπορεί να εκπληρώσει το σκοπό του που αφορά στην καλλιέργεια της θρησκευτικής συνείδησης και τον θρησκευτικό γραμματισμό των μαθητών (ΠΘΣ, 2022).

Επιπλέον, έντονη αντίθεση εκφράστηκε από την Πανελλήνια Ένωση Θεολόγων για την ένταξη στα νέα προγράμματα σπουδών της διδασκαλίας σημαντικών μονοθεϊστικών θρησκειών και των παραδόσεών τους καθώς θεωρούν ότι υποβαθμίζεται η ορθόδοξη χριστιανική θρησκεία, η ιστορία της και η ελληνοχριστιανική παράδοση. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι οι μαθητές οδηγούνται σε σύγχυση μέσω της συγκριτικής διδασκαλίας των θρησκειών (Τσαγκάρης, 2020). Επιπλέον , ως προς το περιεχόμενο του μαθήματος των Θρησκευτικών, η Πανελλήνια Ένωση Θεολόγων εξέφρασε την αντίθεση της σχετικά με τη διδακτέα ύλη καθώς κρίθηκε ως παιδαγωγικά ακατάλληλη να εμπνεύσει στους μαθητές τα μηνύματα της ορθόδοξης πίστης, να καλλιεργήσει την ορθόδοξη χριστιανική συνείδηση και να προάγει την ενεργό συμμετοχή στις χριστιανικές παραδόσεις. Η αντίθεση αφορά κυρίως στον τρόπο που προσφέρεται η ύλη καθώς κρίνεται ότι είναι ασυνεχής λογικά και ιστορικά (Τσαγκάρης, 2020β).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο παρουσιάζονται εμπειρικές έρευνες που μελέτησαν τις απόψεις των εκπαιδευτικών για προηγούμενα προγράμματα σπουδών και για τα προγράμματα σπουδών του 2017 που τροποποιήθηκαν μερικώς το 2020 και ισχύουν μέχρι και σήμερα. Οι έρευνες εστιάζουν στις απόψεις των εκπαιδευτικών για την υποχρεωτικότητα του μαθήματος, την χρησιμότητά του, το περιεχόμενο και την θεματολογία των προγραμμάτων σπουδών, τις διδακτικές πρακτικές των προγραμμάτων σπουδών, την προαγωγή της διαπολιτισμικότητας και της συμπερίληψης μέσω αυτών. Στην ουσία οι ερευνητές επιδίωξαν να μελετήσουν τις απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τον γενικό προσανατολισμό των προγραμμάτων σπουδών και σε σχέση με τα ειδικά χαρακτηριστικά τους προκειμένου να εντοπίσουν σημεία που χρήζουν αναθεώρησης ή αναπροσαρμογής. Η αναζήτηση των ερευνών πραγματοποιήθηκε στην πλατφόρμα με τη χρήση των λέξεων κλειδιών απόψεις εκπαιδευτικών, προγράμματα σπουδών, περιεχόμενο προγραμμάτων σπουδών, διαθεματικότητα προγραμμάτων σπουδών. Από την αναζήτηση προέκυψε πληθώρα άρθρων και ερευνών από τις οποίες επιλέχθηκαν εμπειρικές έρευνες με συγχρονικό σχεδιασμό τόσο ποιοτικές όσο και ποσοτικές προκειμένου να γίνουν κατανοητές οι απόψεις των εκπαιδευτικών.

4.1. Έρευνες που εστιάζουν στο περιεχόμενο, στους στόχους, τις παιδαγωγικές αρχές και τις διδακτικές πρακτικές των προγραμμάτων σπουδών

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τη Νικηφορίδου (2017) μελετήθηκαν οι απόψεις των υποψήφιων εκπαιδευτικών για την μορφωτική αξία του μαθήματος των Θρησκευτικών. Συγκεκριμένα, η έρευνα αυτή επιδίωξε τη διερεύνηση των απόψεων τους σχετικά με τη χρησιμότητα των στοιχείων που συνθέτουν το μάθημα των Θρησκευτικών όπως παρουσιάζονται στο πρόγραμμα σπουδών, τα οποία είναι οι σκοποί, το περιεχόμενο, η διδασκαλία και η αξιολόγηση. Τον πληθυσμό της έρευνας αποτέλεσαν όλοι οι φοιτητές - υποψήφιοι εκπαιδευτικοί που παρακολούθησαν το μάθημα «Διδακτική των Θρησκευτικών». Το δείγμα της έρευνας συστάθηκε με την τεχνική της δειγματοληψίας κριτηρίου και επιλέχθηκαν 10 υποψήφιοι εκπαιδευτικοί που παρακολούθησαν στο πλαίσιο των σπουδών τους το μάθημα «Διδακτική των Θρησκευτικών» στην Παιδαγωγική Σχολή του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας. Το πρώτο ερευνητικό ερώτημα που τέθηκε αφορά στην ανάγκη διατήρησης του μαθήματος

στον βασικό κορμό υποχρεωτικών μαθημάτων και στη διερεύνηση της χρησιμότητας των εφοδίων που προσφέρει. Το δεύτερο αφορά στις απόψεις των υποψηφίων εκπαιδευτικών σχετικά με τον βαθμό που το περιεχόμενο του μαθήματος των Θρησκευτικών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση είναι ελκυστικό και κατανοητό. Το τρίτο ερώτημα αφορά στη μεθόδευση της διδασκαλίας όπως προβλέπεται από το ισχύον πρόγραμμα σπουδών και συγκεκριμένα στις απόψεις των υποψηφίων εκπαιδευτικών για την προσφορά κινήτρων στους μαθητές και την ενεργοποίηση του ενδιαφέροντος μέσα από τις προτεινόμενες διδακτικές πρακτικές. Τέλος, το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα αφορά στην αξιολόγηση που προτείνεται από το ισχύον πρόγραμμα σπουδών και συγκεκριμένα στη μορφωτική αξία που προσδίδει στο μάθημα. Η έρευνα ακολούθησε την ποιοτική ερευνητική προσέγγιση και το εργαλείο της έρευνας ήταν οι συνεντεύξεις. Η συγκεκριμένη τεχνική επιλέχθηκε προκειμένου να διερευνηθούν εις βάθος οι απόψεις των υποψηφίων εκπαιδευτικών και να γίνουν κατανοητές. Τα δεδομένα που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις αναλύθηκαν με την μέθοδο της θεματικής ανάλυσης ανά άξονα ενδιαφέροντος.

Από την έρευνα προέκυψε ότι η υποχρεωτικότητα του μαθήματος είναι αναγκαία λόγω της μεγάλης μορφωτικής αξίας του μαθήματος. Όσον αφορά στο περιεχόμενο του ισχύοντος προγράμματος σπουδών για το μάθημα των Θρησκευτικών οι υποψήφιοι εκπαιδευτικοί διέκριναν το περιεχόμενο σε θεολογικό και θρησκευτολογικό. Το θεολογικό περιεχόμενο κρίθηκε κατανοητό για τις πρώτες τάξεις του δημοτικού και αυξημένου βαθμού δυσκολίας για τις μεγαλύτερες. Το θρησκευτολογικό περιεχόμενο κρίθηκε ως αναγκαίο να υπάρχει στο μάθημα των Θρησκευτικών στο δημοτικό ωστόσο κρίθηκε ως ανεπαρκές. Οι υποψήφιοι εκπαιδευτικοί τόνισαν ότι πρέπει να υπάρχουν περισσότερες αναφορές σε άλλες θρησκείες και να γίνεται εμβάθυνση και όχι απλή αντιπαραβολή τους καθώς όπως επισήμαναν μέσα από την ενασχόληση και την κατανόηση των άλλων θρησκειών καλλιεργούνται οι αρχές της ισότητας, της αποδοχής της ετερότητας και της συνεργασίας στο κοινωνικό περιβάλλον. Αναφορικά με την ελκυστικότητα του περιεχομένου, οι υποψήφιοι εκπαιδευτικοί το έκριναν ως μη ελκυστικό ειδικά στις μεγαλύτερες τάξεις κυρίως λόγω του τρόπου οργάνωσής του. Επιπλέον, από την έρευνα προέκυψε η ανάγκη αναμόρφωσης των σχολικών εγχειριδίων τα οποία έχουν εκδοθεί περίπου πριν μια εικοσαετία στο πλαίσιο κατάρτισης των ΔΕΠΠΣ - ΑΠΣ του 2003 και δεν ανταποκρίνονται ούτε στο ισχύον πρόγραμμα σπουδών, ούτε στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα. Οι υποψήφιοι εκπαιδευτικοί εστίασαν στην έλλειψη

διαθεματικότητας των σχολικών εγχειριδίων η οποία δυσκολεύει την προσπάθειά τους να τα προσαρμόσουν στο πρόγραμμα σπουδών και στην απαίτηση για διαθεματική και διεπιστημονική προσέγγιση της γνώσης. Αναφορικά με την μεθόδευση της διδασκαλίας, οι υποψήφιοι εκπαιδευτικοί τόνισαν ότι ο τρόπος διδασκαλίας δεν ενισχύει τα κίνητρα για μάθηση και δεν προκαλεί το ενδιαφέρον των μαθητών. Επισημάνθηκε ότι είναι αναγκαία η ρήξη με τις παραδοσιακές δασκαλοκεντρικές μορφές διδασκαλίας και η υιοθέτηση ρηξικέλευθων διδακτικών πρακτικών τις οποίες ωστόσο αδυνατούν οι εκπαιδευτικοί να εφαρμόσουν λόγω έλλειψης κατάρτισης και υποδομών. Τέλος, όσον αφορά στην αξιολόγηση, από την έρευνα δεν προέκυψε σύγκλιση των απόψεων αναφορικά με την μορφωτική αξία της. Συγκεκριμένα οι υποψήφιοι εκπαιδευτικοί παρατήρησαν ότι η απουσία αξιολόγησης αφενός υποβαθμίζει τη μορφωτική αξία του μαθήματος στην κοινή συνείδηση μαθητών και γονέων, αφετέρου μπορεί να λειτουργήσει ενισχυτικά προς την κινητοποίηση των μαθητών αν λάβει μορφές πέραν των παραδοσιακών (Νικηφορίδου, 2017).

Στην έρευνα με τίτλο «Νέα Προγράμματα Σπουδών στην Θρησκευτική Εκπαίδευση. Πληρότητα και βελτιστοποίηση της παρεχόμενης μάθησης» οι Καραμουζής και Τσιρεβέλος (2018) εστίασαν στη διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτικών για το πρόγραμμα διδασκαλίας του δημοτικού και γυμνασίου και για το εννοιοκεντρικό πρόγραμμα σπουδών του λυκείου τα οποία αναθεωρήθηκαν το 2018 και με κάποιες μικρές μεταβολές που έγιναν ισχύουν μέχρι σήμερα. Ειδικότερα οι ερευνητές μελέτησαν την πληρότητα των προγραμμάτων σπουδών των Θρησκευτικών ως προς τους στόχους, το περιεχόμενο και τις διδακτικές πρακτικές, όπως επίσης και τον τρόπο που αυτά συμβάλουν στη βελτιστοποίηση της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Τα πορίσματα της έρευνας των Καραμουζή και Τσιρεβέλου (2018) βασίστηκαν σε ερευνητικά ευρήματα πρότερης έρευνας του Πανεπιστημίου Αιγαίου που διενεργήθηκε με δείγμα 302 υποψηφίων ή εν ενεργεία θεολόγων. Πιο συγκεκριμένα, οι Καραμουζής και Τσιρεβέλος (2018) ανέλυσαν τα ευρήματα της έρευνας προκειμένου να αποσαφηνίσουν τις απόψεις των υποψηφίων και εν ενεργεία θεολόγων σχετικά με τον βαθμό πληρότητας των νέων Προγραμμάτων Σπουδών, τη σπουδαιότητα της θεματολογίας και των περιεχομένων του μαθήματος, τη βελτίωση της διαδικασίας διδασκαλίας και μάθησης μέσω της υιοθέτησης των νέων Προγραμμάτων Σπουδών, τη χρησιμότητα των προτεινόμενων από το νέο πρόγραμμα σπουδών παιδαγωγικών και διδακτικών πρακτικών.

Από την έρευνα προέκυψε ότι οι ερωτώμενοι στην πλειοψηφία τους έχουν θετική άποψη για τα προγράμματα σπουδών, ωστόσο σημαντικός είναι και ο αριθμός των συμμετεχόντων που εξέφρασαν μετριοπαθή άποψη, γεγονός που υποδεικνύει την ανάγκη για συνεχή αναθεώρηση και επικαιροποίηση των προγραμμάτων σπουδών. Οι συμμετέχοντες εξέφρασαν την άποψη ότι ο πλουραλισμός των προγραμμάτων σπουδών αναφορικά με θέματα που αφορούν σε άλλες θρησκείες είναι περιορισμένος και θα πρέπει να εμπλουτιστούν χωρίς όμως να περιοριστεί η προσφερόμενη γνώση για την χριστιανική ορθόδοξη θρησκεία και εκκλησία. Όσον αφορά το περιεχόμενο των προγραμμάτων σπουδών σχετικά με κοινωνικά ζητήματα κρίθηκε επαρκές από τους ερωτώμενους και επισημάνθηκε η ανάγκη διατήρησης της πραγμάτευσης των κοινωνικών ζητημάτων μέσα από τη θρησκευτική γλώσσα. Σε ένα γενικότερο πλαίσιο, από την έρευνα αναδείχθηκε η συμφωνία των εκπαιδευτικών με τον προσανατολισμό των προγραμμάτων σπουδών. Οι ερωτώμενοι συγκλίνουν στην άποψη ότι τα προγράμματα σπουδών επιδιώκουν τον συγκερασμό του συντηρητικού θρησκευτικού πλαισίου με τις κοινωνικές ανάγκες. Αναφορικά με τον ομολογιακό ή θρησκευολογικό χαρακτήρα των προγραμμάτων σπουδών, οι ερωτώμενοι εξέφρασαν την άποψη ότι τα προγράμματα σπουδών οδηγούν στον ψηφιακό γραμματισμό καθώς υπερβαίνουν τη μορφή της κατήχησης με σκοπό τη μετάδοση του θρησκευτικού δόγματος. Όσο αφορά στη διαπολιτισμικότητα του προγράμματος σπουδών, από την έρευνα προέκυψε ότι αυτό αφορά όλους τους μαθητές ανεξαρτήτων θρησκευτικής ταυτότητας καθώς το περιεχόμενο του είναι κατά βάση γνωσιακό και καλλιεργεί σύγχρονες δεξιότητες. Η θεματολογία του προγράμματος σπουδών συνδυάζοντας την ορθόδοξη θρησκευτική παράδοση με τις άλλες θρησκείες συμβάλει στην καλλιέργεια της εμπιστοσύνης στην ετερότητα, στην ισοτιμία και την αποδοχή όλων των μαθητών (Καραμουζής & Τσιρεβέλος, 2018).

Οι συμμετέχοντες τόνισαν ότι η διδακτική διαδικασία όπως προτείνεται από το πρόγραμμα σπουδών επιδιώκει τον σεβασμό της διαφορετικότητας και ειδικά της θρησκευτικής διαφορετικότητας. Επιπλέον, όσον αφορά στις διδακτικές μεθόδους, οι υποψήφιοι και εν ενεργεία θεολόγοι συγκλίνουν στην άποψη ότι η αξιοποίηση ομαδοσυνεργατικών διδακτικών πρακτικών και η επιδίωξη της μάθησης μέσω της διερεύνησης συμβάλει στην απόκτηση της γνώσης, στην κατάρριψη των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων και ενισχύει τη συνεργασία στο κοινωνικό περιβάλλον. Ωστόσο τόνισαν ότι η διδασκαλία πρέπει να πραγματοποιείται από εξειδικευμένους επιστήμονες θεολόγους καθώς η διδασκαλία από ακατάλληλο διδακτικό προσωπικό

μπορεί να οδηγήσει στον φανατισμό και τον διαχωρισμό.(Καραμουζής & Τσιρεβέλος, 2018). Οι συμμετέχοντες συμφωνούν με τον προσανατολισμό των προγραμμάτων σπουδών στο πεδίο της διδακτικής του μαθήματος καθώς είναι υλοποιήσιμο και συμβάλει στην ποιότητα της διδασκαλίας και της μάθησης. Ειδικότερα, οι ερωτώμενοι ανέφεραν ότι οι καινοτόμες διδακτικές πρακτικές με βιωματικό και συνεργατικό χαρακτήρα ως κατεξοχήν μαθητοκεντρικές δίνουν κυρίαρχο ρόλο στον μαθητή, επιτρέπουν τη διαφοροποίηση της διδασκαλίας, προσφέρουν κίνητρα για μάθηση και συμμετοχή, ενεργοποιούν την κριτική σκέψη. Επιπλέον οι συμμετέχοντες αναγνωρίζουν τη συνεισφορά των προγραμμάτων σπουδών στην ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, ενδιαφερόντων και ταλέντων των μαθητών, στην προαγωγή της δημιουργικότητας αλλά και στην προαγωγή της αξιοποίησης της προϋπάρχουσας γνώσης στην εξέλιξη της μαθησιακής τους πορείας και τελικά στην αποτελεσματική απόκτηση νέας γνώσης. Σημαντικό στοιχείο των προγραμμάτων σπουδών σύμφωνα με τους συμμετέχοντες είναι η ευελιξία τους που του επιτρέπει να διαφοροποιήσουν τη διδασκαλία ανάλογα με τις ανάγκες των μαθητών και να δώσουν στο μάθημα τα χαρακτηριστικά μιας σύγχρονης εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Οι Καραμουζής, κ.ά. (2019) στην έρευνα τους με τίτλο «Η αναγκαιότητα της θρησκευτικής Εκπαίδευσης: Τα προγράμματα Σπουδών και οι Διδάσκοντες. Μια πανελλήνια έρευνα» επιδίωξαν την κατανόηση των απόψεων και αντιλήψεων των υποψηφίων και εν ενεργεία θεολόγων για το μάθημα των Θρησκευτικών όπως διατυπώθηκαν στο πλαίσιο πανελλήνιας έρευνας του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αιγαίου σχετικά με τα ισχύοντα προγράμματα σπουδών. Η έρευνα που διενεργήθηκε ακολούθησε την ποσοτική προσέγγιση προκειμένου να προσφέρει αξιόπιστα και αντικειμενικά δεδομένα. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 300 υποψήφιοι και εν ενεργεία θεολόγοι που υπηρετούν σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες και διδάσκουν το μάθημα των Θρησκευτικών. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν με ερευνητικό εργαλείο το ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο το οποίο περιλάμβανε 38 ερωτήσεις κλίμακας Likert με βαθμονόμηση 1-5 με άκρα το «Καθόλου» έως το «Πάρα πολύ». Το δείγμα επιλέχθηκε με την τεχνική της δειγματοληψίας κριτηρίου όπου ως κριτήριο τέθηκε η εξοικείωση με τα Προγράμματα σπουδών, με τη θεωρητική φιλοσοφία τους και την πρακτική τους εφαρμογή, τη γνώση της μεθοδολογίας, των τεχνικών διδασκαλίας και των προτεινόμενων από τους οδηγούς σπουδών δραστηριοτήτων. Σκοπός της έρευνας των Καραμουζή κ.ά.. (2019) ήταν η ποσοτική αποτίμηση και ανάλυση των θέσεων των

εκπαιδευτικών για την πληρότητα των ισχυόντων προγραμμάτων σπουδών και τη χρησιμότητα της Θρησκευτικής αγωγής στην εκπαίδευση. Τα ερευνητικά ερωτήματα που διατυπώθηκαν ήταν τα παρακάτω: Πρώτον, πώς αξιολογούν οι εκπαιδευτικοί τις αλλαγές στο περιεχόμενο, τη μεθοδολογία και τις διδακτικές τεχνικές των προγραμμάτων σπουδών. Δεύτερον, ποια είναι η θρησκευτική ταυτότητα των εκπαιδευτικών και πώς αυτή επηρεάζει τη διδασκαλία του μαθήματος. Τρίτον, πώς προσλαμβάνεται από τους εκπαιδευτικούς η χρησιμότητα και η γνωστικοπαιδαγωγική αξία του μαθήματος των Θρησκευτικών. Και τέταρτον, πώς αντιλαμβάνονται οι εκπαιδευτικοί τον ρόλο τους στην υλοποίηση των προγραμμάτων σπουδών σε σχέση με την επιστημονική τους κατάρτιση.

Τα ευρήματα της έρευνας καταδεικνύουν ότι τα ισχύοντα προγράμματα σπουδών συνδράμουν στην ενίσχυση της μάθησης και προάγουν τη θρησκευτική γνώση μέσω της ανακαλυπτικής μάθησης. Σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στην έρευνα, τα ισχύοντα προγράμματα σπουδών σε σχέση με τα παλαιότερα έχουν ενσωματώσει θετικές αλλαγές κυρίως αναφορικά με θέματα που άπτονται του πεδίου της θρησκείας και της κοινωνίας. Ουσιαστικά, από την έρευνα προέκυψε ότι οι εκπαιδευτικοί συμφωνούν με τον νέο προσανατολισμό των προγραμμάτων σπουδών καθώς αυτά αφενός προάγουν την Ορθόδοξη χριστιανική πίστη, αφετέρου προσφέρουν γνώσεις για άλλες θρησκείες με αποτέλεσμα την ανάπτυξη της θρησκευτικής συνείδησης μέσω του προβληματισμού για την θρησκευτική ταυτότητα. Επιπλέον, από την έρευνα προέκυψε ότι οι εκπαιδευτικοί υποστηρίζουν την υποχρεωτικότητα του μαθήματος και θεωρούν ότι το περιεχόμενο των ισχυόντων προγραμμάτων σπουδών αναβαθμίζει το περιεχόμενο του μαθήματος. Σημαντική αναδείχθηκε και η ανάγκη επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών σε θεωρητικά ζητήματα που άπτονται του γνωστικού αντικείμενου τους. Ένα μικρό ποσοστό των συμμετεχόντων διατύπωσε την άποψη ότι τα προγράμματα σπουδών θα πρέπει να είναι πιο πλουραλιστικά ως προς το περιεχόμενο ώστε να ανταποκρίνονται στις αναζητήσεις των μαθητών. Ένα σημαντικό εύρημα της έρευνας είναι ότι η θρησκευτικότητα επιδρά στην υποχρεωτικότητα του μαθήματος και όχι τον τρόπο διδασκαλίας καθώς το περιεχόμενο του μαθήματος είναι γνωστικό και διασυνδέεται με τις θρησκευτικές αντιλήψεις και την πίστη των διδασκόντων. Οι εκπαιδευτικοί δήλωσαν ότι μπορούν να ανταποκριθούν ικανοποιητικά στα ισχύοντα προγράμματα σπουδών και χαρακτηρίζουν τη θρησκευτική εκπαίδευση όπως διατυπώνεται στα προγράμματα σπουδών ως ομολογιακή, μονοθρησκευτική και όχι κατηχητική που επιδιώκει άνοιγμα σε επίκαιρα ζητήματα και στη καλλιέργεια

διαχρονικών ανθρωπιστικών αξιών. Το μάθημα των Θρησκευτικών βάσει της στοχοθεσίας και του περιεχομένου του όπως αυτό περιλαμβάνεται στα ισχύοντα προγράμματα σπουδών αποσυνδέεται από την κατήχηση του παρελθόντος και αναβαθμίζεται μέσω του εμπλουτισμού με στοιχεία άλλων θρησκειών. Οι εκπαιδευτικοί προτείνουν την υποχρεωτικότητα του μαθήματος των Θρησκευτικών για όλους τους μαθητές ανεξαρτήτως θρησκευτικού υποβάθρου λόγω του γνωσιακού περιεχομένου του και της συνεισφοράς του στην ολόπλευρη ανάπτυξη μέσω της καλλιέργειας δεξιοτήτων (Καραμουζής, κ.ά., 2019).

Μέσα από την έρευνα με τίτλο «οι θεολόγοι απέναντι στις αλλαγές των Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών. Μια πανελλήνια έρευνα», ο Γκρίλης (2019) επιδίωξε την μελέτη των απόψεων των εκπαιδευτικών για τις αλλαγές που συντελέστηκαν τα τελευταία χρόνια στα προγράμματα σπουδών. Ειδικότερα ο σκοπός της έρευνας είναι η διερεύνηση των στάσεων και αντιλήψεων των εν ενεργεία θεολόγων εκπαιδευτικών απέναντι στις αλλαγές των προγραμμάτων σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών. Τα ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας αφορούν πρώτον, στις στάσεις των θεολόγων απέναντι στην εκπαιδευτική αλλαγή και συγκεκριμένα στην αλλαγή του προγράμματος σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών. Δεύτερον, αφορούν στα κριτήρια αποτίμησης των αλλαγών που αξιοποιούν οι θεολόγοι. Τρίτον, στις στάσεις και αντιλήψεις των θεολόγων σε σχέση με τις παιδαγωγικές αρχές που υιοθετούν τα προγράμματα σπουδών. Τέταρτον, στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί στην προσπάθεια εφαρμογής των προγραμμάτων σπουδών στην πράξη. Και πέμπτο, στον βαθμό που οι εκπαιδευτικοί υιοθετούν τελικά τις αλλαγές του προγράμματος σπουδών. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν θεολόγοι που εργάζονται στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και είχαν τουλάχιστον 3 χρόνια εμπειρίας. Το ερευνητικό εργαλείο συλλογής δεδομένων ήταν το ερωτηματολόγιο κλειστού τύπου που δημιουργήθηκε σε περιβάλλον Google Docs, και στάλθηκε μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου σε όλα τα σχολεία της επικράτειας προκειμένου να το συμπληρώσουν οι εκπαιδευτικοί θεολόγοι. Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν αναλύθηκαν στατιστικά με τη χρήση του λογισμικού SPSS. Από την έρευνα προέκυψαν δυο διαφορετικές τάσεις ως προς τις στάσεις προς τις εκπαιδευτικές αλλαγές που εισάγουν τα προγράμματα σπουδών και στις νέες θρησκευτικοπαιδαγωγικές κατευθύνσεις (βιωματική μάθηση, ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, θρησκευτικός γραμματισμός). Η μια τάση αφορά στην πλειοψηφία των εκπαιδευτικών θεολόγων οι οποίοι προσπαθούν να μετουσιώσουν τις οδηγίες του προγράμματος σπουδών σε πράξη

και να φέρουν τα προσδοκώμενα από το πρόγραμμα σπουδών μαθησιακά αποτελέσματα. Η συγκεκριμένη ομάδα εκπαιδευτικών αποδέχεται τις αλλαγές και επιδιώκει να τις υλοποιήσει στο βαθμό που εξυπηρετούνται οι ανάγκες των μαθητών. Σε ένα γενικότερο πλαίσιο, επιδίωξη της συγκεκριμένης ομάδας είναι η αναμόρφωση της εκπαίδευσης και τελικά της κοινωνίας. Η δεύτερη τάση αφορά στους εκπαιδευτικούς που παρά τις οδηγίες του προγράμματος σπουδών εμμένουν σε δασκαλοκεντρικές πρακτικές όπως η υλοκεντρική οργάνωση της διδασκαλίας, η προσφορά απ' ευθείας γνώσης και η αξιολόγηση της ικανότητας απομνημόνευσης. Από αυτή την ομάδα εκπαιδευτικών, ένα μικρό μέρος δεν υιοθετεί καθόλου τις κατευθυντήριες γραμμές του προγράμματος σπουδών. Οι εκπαιδευτικοί αυτής της κατηγορίας αντιτίθενται στις αλλαγές όχι λόγω θεώρησης αλλά λόγω του χρόνου που έχουν αφιερώσει για να κατασκευάσουν υλικό και της δυσκολίας που συναντούν να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα. Στην ουσία νιώθουν ασφάλεια αξιοποιώντας παγιωμένες διδακτικές πρακτικές και τις θεωρούν αποτελεσματικές ως προς την μάθηση οπότε δεν επιθυμούν να επιχειρήσουν την αλλαγή. Περίπου το 70% των θεολόγων εφαρμόζει τις νέες αλλαγές. Από το υπόλοιπο 30%, ένα μέρος βρίσκεται σε σύγχυση καθώς δεν έχει τις απαραίτητες δεξιότητες για την εφαρμογή των νέων προγραμμάτων σπουδών και δεν τα γνωρίζουν εις βάθος. Οι υπόλοιποι εφαρμόζουν μέρος των προγραμμάτων σπουδών ανάλογα με τις δυνατότητές τους. Βάσει των παραπάνω, ο ερευνητής επισήμανε την ανάγκη για διαρκή επιμόρφωση των εκπαιδευτικών ώστε να αναγνωρίζουν την αξία των καινοτόμων διδακτικών πρακτικών και να έχουν τις απαραίτητες δεξιότητες ώστε να μετουσιώσουν τα προγράμματα σπουδών σε διδακτική πράξη με τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε με τη μορφή της μελέτης περίπτωσης οι Γκριλής και Κουκουνάρας-Λιαγκής (2021) θέλησαν να αποτυπώσουν τον βαθμό εφαρμογής των προγραμμάτων σπουδών του 2017 και τις αλλαγές που συντελούνται στη διδακτική προσέγγιση του μαθήματος των θρησκευτικών. Ο σκοπός της έρευνας όπως διατυπώθηκε από τους ερευνητές αφορά στην ουσιαστική ή μη πρακτική εφαρμογή των Προγραμμάτων σπουδών στην πράξη. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν εκπαιδευτικοί που έχουν επιμορφωθεί και συνεργάζονται με το πανεπιστήμιο ΕΚΠΑ ως μέντορες των φοιτητών. Οι ερευνητές όρισαν ως δείκτες για την έρευνα τις επιδιώξεις της διδασκαλίας, την αξιολόγηση, την οργάνωση της τάξης, το μαθησιακό κλίμα, τη μέθοδο διδασκαλίας. Η έρευνα ακολούθησε την ερευνητική τεχνική της μελέτης περίπτωσης και τα δεδομένα συλλέχθηκαν με την τεχνική της

παρατήρησης. Τα ερευνητικά ερωτήματα που διατυπώθηκαν αφορούσαν πρώτον, στον προσανατολισμό των προγραμμάτων σπουδών, στην καταγραφή των επιδιώξεων της διδασκαλίας, στους τρόπους αξιολόγησης και οργάνωσης τις τάξης. Δεύτερον, τέθηκε ως ερευνητικό ερώτημα αν η μέθοδος διδασκαλίας ακολουθεί τη βιωματική προσέγγιση της μάθησης ως αποτέλεσμα συμμόρφωσης με τις αλλαγές στα προγράμματα σπουδών. Τρίτον, διερευνήθηκε αν τα προγράμματα σπουδών είναι εφαρμόσιμα σε πραγματικές συνθήκες και σε ποιο βαθμό ανταποκρίνονται οι επιμορφωμένοι εκπαιδευτικοί στις μεθοδολογικές προτάσεις διδασκαλίας. Από την έρευνα προέκυψε ότι οι αλλαγές στη διδακτική μεθοδολογία του μαθήματος των Θρησκευτικών που εισήχθησαν στα προγράμματα σπουδών του 2017 και ακολουθήθηκαν και από τα μεταβατικά προγράμματα του 2020 είναι εφαρμόσιμες σε συνθήκες σχολικής τάξης και συνδέονται άμεσα με τη βιωματική μάθηση. Οι ερευνητές επισήμαναν ότι τα προγράμματα σπουδών μετατοπίζουν τη στοχοθεσία της διδασκαλίας από τη γνώση αυτή κάθε αυτή στους μαθητές, αποκτώντας ένα πιο μαθητοκεντρικό προσανατολισμό. Επιπλέον, από την έρευνα προέκυψε ότι τα προγράμματα σπουδών είναι πλουραλιστικά και επιτρέπουν την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, των ατομικών δεξιοτήτων των μαθητών, την ελεύθερη έκφραση, την προαγωγή των νοητικών δεξιοτήτων και των ενδιαφερόντων των μαθητών. Επιπλέον, οι νέες διδακτικές πρακτικές συμβάλουν στην κατεύθυνση της ενίσχυσης του πλουραλισμού των προγραμμάτων σπουδών καθώς διαμορφώνουν τις κατάλληλες μαθησιακές ευκαιρίες. Σημαντικό εύρημα της έρευνας είναι ότι η διδασκαλία επιδιώκει τη βιωματική μάθηση προσανατολίζοντας τη διδασκαλία στην αξιοποίηση των εμπειριών και των ενδιαφερόντων των μαθητών. Η βιωματική μάθηση επιτρέπει τη θρησκευτική νοηματοδότηση των ατομικών εμπειριών και οδηγεί στη γνώση. Οι εκπαιδευτικοί οργανώνουν τη διδασκαλία βάσει των κατευθυντήριων γραμμών που προσφέρει το πρόγραμμα σπουδών και υιοθετούν τις προτεινόμενες δραστηριότητες. Από την έρευνα προέκυψε ότι τα προγράμματα σπουδών του 2017 και 2020 ακολουθούν αφενός τη μαθητοκεντρική προσέγγιση, αφετέρου δεν παραγκωνίζουν τον εκπαιδευτικό καθώς ο ρόλος του γίνεται πιο ενεργητικός και αναλαμβάνει τον ρόλο να αφουγκράζεται τις ανάγκες των μαθητών, να επιλέγει τις κατάλληλες δραστηριότητες και να οργανώνει τη διδασκαλία με τέτοιο τρόπο ώστε να ωθήσει τους μαθητές να ανακαλύψουν τη μάθηση και να δημιουργήσουν νέα γνώση μέσα από συνεργατικές διαδικασίες.

4.2. Έρευνες που εστιάζουν στην αξιοποίηση του διαθρησκευτικού διαλόγου στα νέα προγράμματα σπουδών και στην προαγωγή του θρησκευτικού γραμματισμού

Στο άρθρο του με τίτλο «Μπορεί να είναι αποτελεσματικός ο διδακτικός διαθρησκευτικός διάλογος στο Μάθημα των Θρησκευτικών; Μια εμπειρική έρευνα» ο Παπαϊωάννου (2018) παρουσιάζει την έρευνά του με την οποία επιδιώκει να μελετήσει τον ρόλο του διαθρησκευτικού διαλόγου στη θρησκευτική αγωγή και συγκεκριμένα σε συνθήκες σχολικού θρησκευτικού πλουραλισμού. Για τους σκοπούς της έρευνας ο ερευνητής διατύπωσε ερευνητικά ερωτήματα που αφορούν στη νοηματοδότηση των θρησκευτικών εννοιών από τους μαθητές, στην αξιολόγηση της συμμετοχής των μαθητών στο μάθημα, στην έκφραση των προσωπικών θρησκευτικών πεποιθήσεων στο πλαίσιο της διδασκαλίας, στην επίδραση της τεχνικής του διαθρησκευτικού διαλόγου στην αποδοχή της θρησκευτικής ετερότητας και στην αλληλεπίδραση με αυτή, στη συσχέτιση πίστης των μαθητών και στάση απέναντι στη θρησκευτική ετερότητα. Η έρευνα ακολούθησε τη μικτή ερευνητική μεθοδολογία με τη χρήση ποιοτικών και ποσοτικών μεθόδων. Τα ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για τη συλλογή των δεδομένων ήταν το ερωτηματολόγιο, η παρατήρηση και η ψηφιακή καταγραφή των διαθρησκευτικών διαλόγων. Ο ερευνητής επιδίωξε την τριγωνοποίηση των δεδομένων προκειμένου να εξάγει ασφαλή δεδομένα και να ισχυροποιήσει την αξιοπιστία της έρευνας. Από την έρευνα προέκυψε ότι ο διαθρησκευτικός διάλογος που προτείνεται ως διδακτική τεχνική από τα προγράμματα σπουδών επιτρέπει στους μαθητές να αλληλεπιδράσουν μεταξύ τους και να αποκτήσουν υψηλότερο βαθμό θρησκευτικού γραμματισμού ανεξαρτήτως θρησκευτικού υποβάθρου και καταβολών. Μέσω της συγκεκριμένης τεχνικής αναπαράγονται οι γνωστικές πληροφορίες και συγκροτείται νέα γνώση. Επιπλέον, ο διαθρησκευτικός διάλογος συμβάλει στην καλλιέργεια της ενσυναίσθησης, στην ανάπτυξη διαπολιτισμικών προσωπικοτήτων και στην συνεργασία. Ωστόσο, από την έρευνα προέκυψε ότι για την αποτελεσματικότητα της συγκεκριμένης τεχνικής είναι απαραίτητο να ακολουθούνται οι κατευθυντήριες γραμμές που προσφέρονται από το πρόγραμμα σπουδών και συνάδουν με τις συστάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας σχετικά με τη διδασκαλία των θρησκευτικών. Ειδάλλως, μπορεί να φέρει αντίθετα αποτελέσματα από τα προσδοκώμενα.

Οι Κουκουνάρας - Λιαγκής και Σεκαδάκης (2020) πραγματοποίησαν μια έρευνα προκειμένου να μελετήσουν την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων σπουδών αναφορικά με την ανάπτυξη του θρησκευτικού γραμματισμού και της θρησκευτικότητας των μαθητών. Στην έρευνα συμμετείχαν 996 απόφοιτοι της

δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης κατά το σχολικό έτος 2020-2021 οι οποίοι είχαν διδαχθεί το μάθημα των Θρησκευτικών σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Σκοπός της έρευνας είναι η μελέτη της προαγωγής του θρησκευτικού γραμματισμού και της θρησκευτικότητας μέσα από τα προγράμματα σπουδών που υλοποιήθηκαν τη δεκαετία 2010-2020. Συγκεκριμένα, οι ερευνητές έθεσαν ερευνητικά ερωτήματα σχετικά με τα επίπεδα θρησκευτικού γραμματισμού και θρησκευτικότητας των αποφοίτων και τη συσχέτισή τους βάσει του φύλου, της θρησκευτικότητας της οικογένειας, του τόπου διαμονής, του πεδίου σπουδών και της συμμετοχής στο κατηχητικό. Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε είναι ποσοτική και το ερευνητικό εργαλείο είναι το δομημένο ερωτηματολόγιο κλειστού τύπου το οποίο διανεμήθηκε μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν αναλύθηκαν με τη χρήση του προγράμματος στατιστικής ανάλυσης SPSS. Το δείγμα της έρευνας επιλέχθηκε με την τεχνική της βολικής δειγματοληψίας. Από την έρευνα προέκυψε ότι οι απόφοιτοι έχουν μέτριο θρησκευτικό γραμματισμό και μέτριας έντασης θρησκευτικότητα. Βάσει αυτού του ευρήματος οι ερευνητές συμπέραναν ότι τα προγράμματα σπουδών είναι μετρίως αποτελεσματικά ως προς τον θρησκευτικό γραμματισμό και τη θρησκευτικότητα. Ωστόσο, σε σύγκριση με προγράμματα σπουδών πρότερων δεκαετιών, παρατηρείται ότι το ισχύον πρόγραμμα σπουδών αφενός καλλιεργεί σε μέτριο βαθμό το θρησκευτικό γραμματισμό σε σχέση με την Ορθόδοξη Χριστιανική πίστη και παράδοση, αφετέρου σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με τις θρησκείες γενικότερα. Ένα ακόμη σημαντικό εύρημα της έρευνας αφορά την προαγωγή της μάθησης και την καλλιέργεια δεξιοτήτων και στάσεων χρήσιμων στην ζωή των μαθητών, οι οποίες όπως αναδείχθηκε από την έρευνα χαρακτηρίζονται μέτριου βαθμού. Ειδικότερα παρατηρείται ότι οι σκοποί του μαθήματος και τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα όπως διατυπώνονται στα ισχύοντα προγράμματα σπουδών επιδιώκουν την προαγωγή του θρησκευτικού γραμματισμού και την καλλιέργεια στάσεων και δεξιοτήτων χρήσιμων στην καθημερινή ζωή. Δεδομένου ότι τα σχολικά εγχειρίδια είναι σύγχρονα και ακολουθούν της αρχές της θρησκευοπαιδαγωγής, αναδεικνύεται η σημασία της εφαρμογής των κατευθυντήριων γραμμών του προγράμματος σπουδών και ο τρόπος υλοποίησής τους μέσα από τις διαφορετικές διδακτικές προσεγγίσεις για την αποτελεσματικότητά της μάθησης όπως αυτή επιδιώκεται από τα προγράμματα σπουδών. Τέλος, από την έρευνα προέκυψε σημαντική επίδραση των ατομικών χαρακτηριστικών των μαθητών και του οικογενειακού τους περιβάλλοντος στην επιτυχία της μάθησης στο μάθημα των Θρησκευτικών. Οπότε οι ερευνητές επισημαίνουν ότι οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να

λαμβάνουν υπόψη όλους τους εξωτερικούς παράγοντες που επιδρούν στη μάθηση, στην ανάπτυξη του θρησκευτικού γραμματισμού και της θρησκευτικότητας και να αξιοποιούν τις κατάλληλες διδακτικές πρακτικές προκειμένου να αξιοποιήσουν την προϋπάρχουσα γνώση των μαθητών και το υπόβαθρο τους στην κατεύθυνση της αναδόμησης της γνώσης ώστε τελικά η διδασκαλία και η μάθηση να καταστούν αποτελεσματικές. Στην ουσία η έρευνα αναδεικνύει το γεγονός ότι η αποτελεσματικότητα της μάθησης δεν εξαρτάται αποκλειστικά από το σχεδιασμό και το περιεχόμενο του προγράμματος σπουδών αλλά επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τον τρόπο υλοποίησής τους.

Σε έρευνα με θέμα «αναλυτικά προγράμματα σπουδών 2017 & 2020 στο μάθημα των θρησκευτικών προβλήματα και προοπτικές» η Δηράκη (2022) επιδίωξε την αξιολόγηση των προγραμμάτων σπουδών που ισχύουν τα τελευταία χρόνια αναφορικά με την αποτελεσματικότητά τους. Ειδικότερα, η ερευνήτρια επιδίωξε τη μελέτη των απόψεων των εκπαιδευτικών σχετικά με τον βαθμό αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων σπουδών στη δημιουργία στάσεων σχετικά με τη θρησκεία και στη γνωστική ανάπτυξη των μαθητών σχετικά με τη θρησκευτικότητα. Στην έρευνα συμμετείχαν 100 δάσκαλοι που υπηρετούν στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και διδάσκουν το μάθημα των Θρησκευτικών και θεολόγοι που υπηρετούν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, οι οποίοι συμπλήρωσαν ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο σχετικά με το υπό μελέτη ζήτημα. Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου ήταν ερωτήσεις κλίμακας Likert και τα ευρήματα αναλύθηκαν με την αξιοποίηση της περιγραφικής στατιστικής.

Από την έρευνα προέκυψε σύγκλιση των απόψεων των συμμετεχόντων σχετικά με την αναγκαιότητα διατήρησης της βιωματικής μορφής του μαθήματος και της αξιοποίησης ομαδοσυνεργατικών μορφών διδασκαλίας και μάθησης καθώς με αυτό τον τρόπο προάγεται η αλληλεπίδραση, η ενεργός μάθηση, η ανάπτυξη της δημιουργικότητας και της κριτικής σκέψης αλλά και διευκολύνεται η διαφοροποίηση της διδασκαλίας ανάλογα με τις ανάγκες της σχολικής τάξης. Όσον αφορά στο περιεχόμενο των προγραμμάτων σπουδών, οι συμμετέχοντες εξέφρασαν την άποψη ότι θεωρούν το πρόγραμμα σπουδών ανοικτό στην κοινωνία καθώς πέραν της ορθόδοξης χριστιανικής θρησκείας διδάσκονται και οι ζωντανές μονοθεϊστικές θρησκείες. Βάσει αυτού οι εκπαιδευτικοί δήλωσαν ότι το μάθημα προάγει τη διαπολιτισμικότητα καθώς μέσω της διαθρησκευτικής αγωγής οι μαθητές έρχονται σε επαφή με διαφορετικούς πολιτισμούς, κατανοούν την ετερότητα και αλληλεπιδρούν με αυτή με αποτέλεσμα να

καλλιεργούν τις αξίες της ισότητας και της ισοτιμίας των πολιτισμών και να προετοιμάζονται για την αρμονική συμβίωση με άτομα διαφορετικών καταβολών στο κοινωνικό περιβάλλον. Συγκεκριμένα για το μεταβατικό πρόγραμμα σπουδών του 2020 οι εκπαιδευτικοί δήλωσαν ότι είναι κατά βάση ομολογιακό το μάθημα των Θρησκευτικών, επιτυγχάνει τον διαχωρισμό της πίστης από τη θρησκευτική γνώση καθώς μέσα από τη μελέτη της ορθόδοξης ιστορίας, πίστης και παράδοσης, οδηγεί τον μαθητή στη μελέτη των άλλων θρησκειών με αποτέλεσμα να ενθαρρύνει την αλληλεπίδραση με την ετερότητα. Σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς, το πρόγραμμα σπουδών των Θρησκευτικών είναι διαπολιτισμικό καθώς εφορμά από τη θεολογική θεώρηση των άλλων θρησκειών και προάγει την αποδοχή της ετερότητας, την αρμονική συμβίωση και συνεργασία ετερόθρησκων ατόμων στο σχολικό περιβάλλον και κατ' επέκταση στην κοινωνία. Επιπροσθέτως, οι συμμετέχοντες εξέφρασαν την άποψη ότι το πρόγραμμα σπουδών των Θρησκευτικών ως διαπολιτισμικό πρόγραμμα επιδιώκει την αντιμετώπιση της μισαλλοδοξίας και του φανατισμού.

4.3. Έρευνες σχετικά με τη διαπολιτισμικότητα και τη διεπιστημονικότητα στα νέα προγράμματα σπουδών

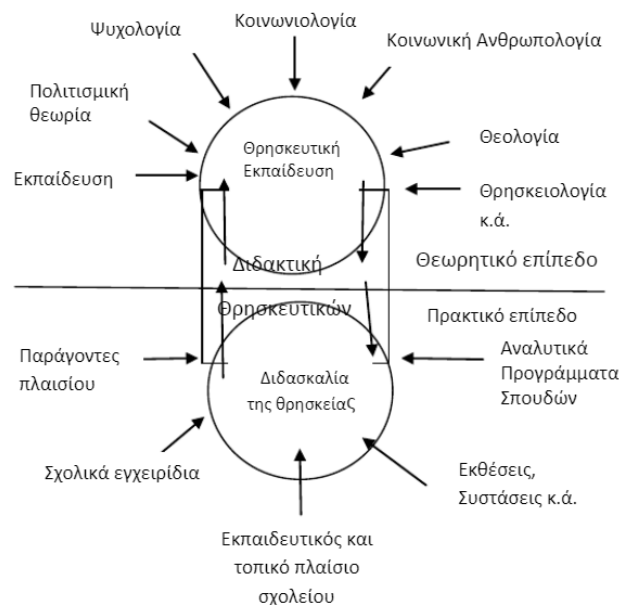
Η έρευνα με τίτλο «Η διαπολιτισμική εκπαίδευση και το μάθημα των Θρησκευτικών» εστιάζει στην μελέτη των απόψεων των εκπαιδευτικών που διδάσκουν το μάθημα των Θρησκευτικών σε αλλοδαπούς μαθητές και υλοποιούν στην πράξη τα προγράμματα σπουδών σχετικά με το διαπολιτισμικό και πολυπολιτισμικό περιεχόμενό του. Σκοπός της έρευνας είναι η μελέτη της σχέσης του βιβλίου των Θρησκευτικών και του διαπολιτισμικού περιεχομένου του προγράμματος σπουδών. Ειδικότερα, η ερευνήτρια (Τασούλη, 2019) επιδιώκει να ερευνήσει τον βαθμό που οι έννοιες που εμπεριέχονται στην ύλη προάγουν τον διαπολιτισμικό και πολυπολιτισμικό πνεύμα αλλά και τον βαθμό που τα σχολεία είναι οργανωμένα ώστε να υλοποιηθούν τα προγράμματα σπουδών και να διευκολυνθεί το διδακτικό έργο των εκπαιδευτικών. Στην ουσία στη συγκεκριμένη έρευνα μελετάται το διαπολιτισμικό περιεχόμενο του μαθήματος των Θρησκευτικών σε συνexάρτηση με τρεις άξονες, του περιεχομένου του αναλυτικού προγράμματος, της υλικοτεχνικής υποδομής των σχολικών μονάδων και της διαπολιτισμικής ετοιμότητας και των λοιπών δεξιοτήτων των εκπαιδευτικών. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 100 εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης οι οποίοι επιλέχθηκαν με την τεχνική της δειγματοληψίας χιονοστιβάδας. Το ερευνητικό εργαλείο της έρευνας ήταν το ερωτηματολόγιο το οποίο μοιράστηκε ηλεκτρονικά. Το

ερωτηματολόγιο περιλάμβανε 34 ερωτήσεις κλειστού τύπου χωρισμένες σε κατηγορίες που αφορούν στα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων, στη διδασκαλία του μαθήματος των Θρησκευτικών, στο σχολικό περιβάλλον και στο διαπολιτισμικό και πολυπολιτισμικό περιεχόμενο του βιβλίου των Θρησκευτικών.

Από την έρευνα προέκυψε ότι στο πρόγραμμα σπουδών των Θρησκευτικών όπως και στα διδασκόμενα εγχειρίδια διδάσκονται έννοιες συναφείς με τη διαπολιτισμικότητα και την πολυπολιτισμικότητα οι οποίες είναι κατάλληλες για τη διδασκαλία του μαθήματος σε πλουραλιστικές τάξεις. Συγκεκριμένα από το πρόγραμμα σπουδών προτείνεται η καλλιέργεια των αξιών της δικαιοσύνης, της ισότητας, του σεβασμού, της οικουμενικότητας. Οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στην έρευνα θεωρούν ότι έχουν τις δεξιότητες για να υλοποιήσουν το συγκεκριμένο πρόγραμμα σπουδών και να το διδάξουν σε τάξεις που συμπεριλαμβάνουν αλλοδαπούς μαθητές καθώς πέραν των δεξιοτήτων που έχουν οι ίδιοι καλλιεργήσει, το πρόγραμμα σπουδών τους προσφέρει κατευθυντήριες γραμμές και μέσα για να διευκολύνουν την ένταξη των αλλοδαπών στο σχολικό περιβάλλον ενθαρρύνοντας παράλληλα τη συνεργασία. Γενικότερα, τα σχολικά εγχειρίδια κρίνονται θετικά από τους εκπαιδευτικούς καθώς θεωρούν ότι μπορούν να συμβάλουν στην εξομάλυνση της σχέσης γηγενών και αλλοδαπών μαθητών. Η θετική άποψη αυτή προκύπτει ως αποτέλεσμα του περιεχομένου και της θεματολογίας του προγράμματος σπουδών και του σχολικού εγχειριδίου τα οποία δεν περιέχουν στοιχεία αρνητισμού προς τους διαφορετικούς πολιτισμούς και θρησκείες, αντίθετα επιδιώκουν μέσω της γνώσης την καλλιέργεια της ισοτιμίας των πολιτισμών και της αποδοχής της ετερότητας. Επιπλέον, στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση το πρόγραμμα σπουδών προβλέπει τη χρήση παραβολών με σκοπό την κατανόηση των εννοιών της αγάπης, του σεβασμού και της αλληλοβοήθειας και την υιοθέτηση ανάλογων συμπεριφορών. Τέλος, οι εκπαιδευτικοί ανέφεραν ότι η διαπολιτισμικότητα του μαθήματος των Θρησκευτικών διαφαίνεται από την ενασχόληση με τα ανθρώπινα δικαιώματα (Τασούλη, 2019).

Οι Κουκουνάρας Λιαγκής και Μυλωνάκου Κεκέ (2020) μελέτησαν τη συνέργεια της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης και της Κοινωνικής παιδαγωγικής όπως προάγεται από τα ισχύοντα προγράμματα σπουδών και πραγματοποίησαν μια βιβλιογραφική έρευνα με τίτλο « Η διεπιστημονική συνέργεια της Θρησκευτικής εκπαίδευσης (Εκπαίδευση και Έρευνα) και της κοινωνικής παιδαγωγικής για την ανάπτυξη ενός πεδίου έρευνας και θεωρίας». Από την έρευνα προέκυψε ότι η κοινωνική παιδαγωγική θέτει το πλαίσιο για την κοινή αξιοποίηση των διαφορετικών

επιστημονικών πεδίων με σκοπό την προαγωγή της μάθησης και την καλλιέργεια δεξιοτήτων. Ειδικότερα, η συνέργεια των επιστημών όπως προβλέπεται από το προγράμματα σπουδών επιδιώκει την ολόπλευρη ανάπτυξη των μαθητών , την ανάπτυξη κοινοτήτων αλληλεπίδρασης και συνεργασίας και την αναστοχαστικότητα της γνώσης. Η συνέργεια των επιστημονικών πεδίων δύναται να αξιοποιηθεί σε συλλογικό και ατομικό επίπεδο στο μάθημα των Θρησκευτικών έχοντας στον πυρήνα την θεώρηση ότι ο άνθρωπος μπορεί να μάθει για τη θρησκεία και από τη θρησκεία και να αναπτύξει δεξιότητες αναζήτησης, στοχασμού και έρευνας ώστε να παράγει νέα γνώση.

Εικόνα 3 : Οι συσχετίσεις της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης με άλλες Επιστήμες σύμφωνα με τον Skeie (Πηγή: Κουκουράρας Λιαγκής & Μυλωνάκου Κεκέ, 2020, σ.33)

Ο Ναζάρ (2021) μελέτησε την πραγμάτευση από τα προγράμματα σπουδών των θρησκευτικών επίμαχων ζητημάτων που απασχολούν τη σύγχρονη κοινωνία. Ειδικότερα στην έρευνά του « Διδάσκοντας επίμαχα ζητήματα στο σύγχρονο δημοκρατικό σχολείο : Η περίπτωση της Θρησκευτικής εκπαίδευσης». Σκοπός της έρευνας είναι η ανάδειξη της αξίας της διδασκαλίας ζητημάτων όπως ο φονταμενταλισμός, η τρομοκρατία, η άνοδος της ακροδεξιάς στο πλαίσιο της δημοκρατικής εκπαίδευσης. Τα προγράμματα σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών περιλαμβάνουν στο περιεχόμενο τους την πραγμάτευση ζητημάτων που απασχολούν τη σύγχρονη ζωή και στη στοχοθεσία τους στόχους που αφορούν στην ανάπτυξη δημοκρατικών δεξιοτήτων και στην καλλιέργεια δημοκρατικών στάσεων με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα ώστε τελικά να επιτευχθεί ο γενικός στόχος της

εκπαίδευσης που αφορά στη διαμόρφωση υπεύθυνων πολιτών που θα ενστερνίζονται δημοκρατικές αξίες. Από τη βιβλιογραφική έρευνα του Ναζάρ (2021) προέκυψε ότι το μάθημα των Θρησκευτικών αποτελεί ένα κατεξοχήν πεδίο ανάδυσης τέτοιων ζητημάτων αλλά οι τρόποι διδασκαλίας τους αποτελούν ένα σχετικά άγνωστο πεδίο για τους εκπαιδευτικούς. Βασιζόμενος στο θεωρητικό πλαίσιο για τη διδασκαλία κοινωνικών φαινομένων και ζητημάτων, ο Ναζάρ (2021) παρατηρεί ότι η διδασκαλία του μαθήματος των Θρησκευτικών μπορεί να συμβάλει στην αντιμετώπιση των προκλήσεων της σύγχρονης κοινωνίας καθώς η θρησκευτική οπτική μπορεί να συμβάλει στην αντικειμενική τους προσέγγιση και την εξέτασή τους από τους μαθητές. Επιπλέον, επισημαίνεται ότι είναι σημαντική η προσέγγισή αυτών των ζητημάτων στο πλαίσιο του μαθήματος των Θρησκευτικών καθώς πολλά από τα ζητήματα προκύπτουν ως απόρροια της παραπληροφόρησης σε ζητήματα θρησκείας. Όσον αφορά στο εκπαιδευτικό υλικό που παρουσιάζεται μέσα από το ισχύον πρόγραμμα σπουδών, ο Ναζάρ (2021) τονίζει ότι κρίνεται κατάλληλο για τη διδασκαλία επίμαχων κοινωνικών ζητημάτων ωστόσο κρίνεται αναγκαία η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα διδακτικής προκειμένου να είναι σε θέση να ακολουθήσουν τους κατευθυντήριους άξονες του προγράμματος σπουδών.

4.4. Σύνθεση των σημαντικότερων ευρημάτων των ερευνών

Από τις έρευνες προέκυψε ότι είναι αναγκαίο να διατηρηθεί η υποχρεωτικότητα του μαθήματος των Θρησκευτικών λόγω της μορφωτικής του αξίας (Νικηφορίδου, 2017· Καραμουζής κ.ά, 2019). Συγκεκριμένα οι εκπαιδευτικοί χαρακτηρίζουν τη θρησκευτική εκπαίδευση, όπως διατυπώνεται στα προγράμματα σπουδών, ως ομολογιακή, μονοθρησκευτική και όχι κατηχητική που επιδιώκει άνοιγμα σε επίκαιρα ζητήματα και στην καλλιέργεια διαχρονικών ανθρωπιστικών αξιών. Το μάθημα των Θρησκευτικών βάσει της στοχοθεσίας και του περιεχομένου του όπως αυτό περιλαμβάνεται στα ισχύοντα προγράμματα σπουδών αποσυνδέεται από την κατήχηση του παρελθόντος και αναβαθμίζεται μέσω του εμπλουτισμού με στοιχεία άλλων θρησκειών(Κουκουνάρας – Λιαγκής & Σεκαδάκης, 2020). Οι εκπαιδευτικοί προτείνουν την υποχρεωτικότητα του μαθήματος των Θρησκευτικών για όλους τους μαθητές ανεξαρτήτως θρησκευτικού υποβάθρου λόγω του γνωσιακού περιεχομένου του και της συνεισφοράς του στην ολόπλευρη ανάπτυξη μέσω της καλλιέργειας δεξιοτήτων (Καραμουζής κ.ά, 2019).

Ως προς το περιεχόμενο του ισχύοντος προγράμματος σπουδών, οι εκπαιδευτικοί προέβησαν σε διάκριση του σε θεολογικό και θρησκευολογικό. Το θεολογικό περιεχόμενο κρίθηκε κατανοητό για τις πρώτες τάξεις του δημοτικού και αυξημένου βαθμού δυσκολίας για τις μεγαλύτερες. Το θρησκευολογικό περιεχόμενο κρίθηκε ως αναγκαίο να υπάρχει στο μάθημα των Θρησκευτικών στο δημοτικό ωστόσο κρίθηκε ως ανεπαρκές (Νικηφορίδου, 2017). Οι εκπαιδευτικοί ανέφεραν ότι το περιεχόμενο δεν περιέχει στοιχεία αρνητισμού προς τους διαφορετικούς πολιτισμούς και θρησκείες, αντίθετα επιδιώκει μέσω της γνώσης την καλλιέργεια της ισοτιμίας των πολιτισμών και της αποδοχής της ετερότητας (Τασούλη, 2019). Το περιεχόμενο των ισχυόντων προγραμμάτων σπουδών κρίνεται από τους εκπαιδευτικούς ως μη ελκυστικό λόγω του τρόπου οργάνωσής του και της παρουσίασης των εγχειριδίων (Νικηφορίδου, 2017). Οι εκπαιδευτικοί τόνισαν την ανάγκη για αναθεώρηση και επικαιροποίηση των προγραμμάτων σπουδών (Καραμουζής & Τσιρεβέλος, 2018· Καραμουζής κ.ά, 2019).

Αναφορικά με τη στοχοθεσία του μαθήματος, οι εκπαιδευτικοί παρατήρησαν ότι τα νέα προγράμματα σπουδών μετατοπίζουν τη στοχοθεσία της διδασκαλίας από τη γνώση αυτή κάθε αυτή στους μαθητές, αποκτώντας ένα πιο μαθητοκεντρικό προσανατολισμό (Γκριλής κ.ά., 2021). Οι σκοποί του μαθήματος και τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα όπως διατυπώνονται στα ισχύοντα προγράμματα σπουδών επιδιώκουν την προαγωγή του θρησκευτικού γραμματισμού, την καλλιέργεια στάσεων και δεξιοτήτων χρήσιμων στην καθημερινή ζωή και στην ανάπτυξη δημοκρατικών δεξιοτήτων και στάσεων με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα ώστε τελικά να επιτευχθεί ο γενικός στόχος της εκπαίδευσης που αφορά στη διαμόρφωση υπεύθυνων πολιτών που θα ενστερνίζονται δημοκρατικές αξίες (Κουκουνάρας – Λιαγκής & Σεκαδάκης, 2020· Ναζάρ, 2021).

Τα υπάρχοντα σχολικά εγχειρίδια κρίθηκαν ως αναχρονιστικά και τονίστηκε η ανάγκη αναθεώρησής τους ώστε να περιλαμβάνουν σύγχρονα κοινωνικά ζητήματα και να ακολουθούν τις ραγδαίες κοινωνικές μεταβολές (Νικηφορίδου, 2017· Καραμουζής & Τσιρεβέλος, 2018). Τα ισχύοντα προγράμματα σπουδών σε σχέση με τα παλαιότερα έχουν ενσωματώσει θετικές αλλαγές κυρίως αναφορικά με θέματα που άπτονται του πεδίου της θρησκείας και της κοινωνίας. Όσον αφορά τα νέα σχολικά εγχειρίδια οι εκπαιδευτικοί παρατήρησαν ότι είναι σύγχρονα και ακολουθούν της αρχές της θρησκευοπαιδαγωγής (Κουκουνάρας – Λιαγκής & Σεκαδάκης, 2020). Επιπλέον, προάγουν τη διαπολιτισμικότητα και με το περιεχόμενό τους συμβάλουν στην εξομάλυνση της σχέσης ημεδαπών και αλλοδαπών μαθητών (Τασούλη, 2019). Επίσης

τόνισαν τη σημασία της εφαρμογής των κατευθυντήριων γραμμών του προγράμματος σπουδών και του τρόπου υλοποίησής τους μέσα από τις διαφορετικές διδακτικές προσεγγίσεις για την αποτελεσματικότητά της μάθησης όπως αυτή επιδιώκεται από τα προγράμματα σπουδών (Κουκουνάρας – Λιαγκής & Σεκαδάκης, 2020· Τασούλη, 2019).

Οι εκπαιδευτικοί τόνισαν ότι αν και τα προγράμματα σπουδών προτείνουν την πραγμάτευση κοινωνικών ζητημάτων, τα σχολικά εγχειρίδια δεν προσεγγίζουν επαρκώς τα κοινωνικά ζητήματα και επισήμαναν την ανάγκη πραγμάτευσης κοινωνικών προβλημάτων μέσα από τη θρησκευτική γλώσσα. Στην ουσία, οι εκπαιδευτικοί τόνισαν την ανάγκη συγκερασμού του συντηρητικού θρησκευτικού πλαισίου με τις κοινωνικές ανάγκες τόσο μέσα από τα προγράμματα σπουδών όσο και μέσα από τα σχολικά εγχειρίδια, ώστε να υπάρχει σύγκλιση και να διευκολύνεται η εφαρμογή στην πράξη (Καραμουζής & Τσιρεβέλος, 2018). Επιπλέον, προέκυψε ότι τα νέα προγράμματα σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών περιλαμβάνουν στο περιεχόμενο τους την πραγμάτευση ζητημάτων που απασχολούν τη σύγχρονη ζωή και στη στοχοθεσία τους στόχους που αφορούν στην ανάπτυξη δημοκρατικών δεξιοτήτων και στην καλλιέργεια δημοκρατικών στάσεων με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα ώστε τελικά να επιτευχθεί ο γενικός στόχος της εκπαίδευσης που αφορά στη διαμόρφωση υπεύθυνων πολιτών που θα ενστερνίζονται δημοκρατικές αξίες (Ναζάρ, 2021).

Οι εκπαιδευτικοί τόνισαν την ανάγκη για την προαγωγή του διαθρησκευτικού διαλόγου με την εισαγωγή περισσότερων και εκτενέστερων αναφορών σε άλλες θρησκείες ώστε να μπορεί να επιτευχθεί η εμβάθυνση και όχι απλή αντιπαραβολή τους καθώς μέσα από την ενασχόληση και την κατανόηση των άλλων θρησκειών καλλιεργούνται οι αρχές της ισότητας, της αποδοχής της ετερότητας και της συνεργασίας στο κοινωνικό περιβάλλον (Νικηφορίδου, 2017· Καραμουζής & Τσιρεβέλος, 2018). Ωστόσο επισήμαναν ότι τα προγράμματα σπουδών θα πρέπει να γίνουν πιο πλουραλιστικά ώστε να ανταποκρίνονται στις αναζητήσεις των μαθητών χωρίς όμως να περιοριστεί η προσφερόμενη γνώση για την χριστιανική ορθόδοξη θρησκεία και εκκλησία (Καραμουζής & Τσιρεβέλος, 2018· Καραμουζής κ.ά, 2019). Συγκεκριμένα, οι εκπαιδευτικοί παρατήρησαν ότι ο διαθρησκευτικός διάλογος που προτείνεται ως διδακτική τεχνική από τα προγράμματα σπουδών επιτρέπει στους μαθητές να αλληλεπιδράσουν μεταξύ τους και να αποκτήσουν υψηλότερο βαθμό θρησκευτικού γραμματισμού ανεξαρτήτως θρησκευτικού υποβάθρου και καταβολών. Μέσω της συγκεκριμένης τεχνικής αναπαράγονται οι γνωστικές πληροφορίες και συγκροτείται νέα γνώση. Επιπλέον, ο διαθρησκευτικός διάλογος συμβάλει στην

καλλιέργεια της ενσυναίσθησης, στην ανάπτυξη διαπολιτισμικών προσωπικοτήτων και στην συνεργασία (Παπαϊωάννου, 2018).

Αναφορικά με τον ομολογιακό ή θρησκευολογικό χαρακτήρα των προγραμμάτων σπουδών, οι ερωτώμενοι εξέφρασαν την άποψη ότι τα προγράμματα σπουδών οδηγούν στον θρησκευτικό γραμματισμό καθώς υπερβαίνουν την μορφή της κατήχησης με σκοπό τη μετάδοση του θρησκευτικού δόγματος (Καραμουζής & Τσιρεβέλος, 2018). Συγκεκριμένα για το μεταβατικό πρόγραμμα σπουδών του 2020, οι εκπαιδευτικοί ανέφεραν ότι και είναι κατά βάση ομολογιακό, επιτυγχάνει τον διαχωρισμό της πίστης από τη θρησκευτική γνώση καθώς μέσα από τη μελέτη της ορθόδοξης ιστορίας, πίστης και παράδοσης, οδηγεί τον μαθητή στη μελέτη των άλλων θρησκειών με αποτέλεσμα να ενθαρρύνει την αλληλεπίδραση με την ετερότητα (Δηράκη, 2022). Ωστόσο, προέκυψε ότι ενώ προάγεται ο θρησκευτικός γραμματισμός, η θρησκευτικότητα σε σχέση με την Ορθόδοξη Χριστιανική παράδοση υπολείπεται σημαντικά (Κουκουνάρας-Λιαγκής & Σεκαδάκης, 2020). Επιπροσθέτως, παρατηρήθηκε ότι οι εκπαιδευτικοί συγκλίνουν στην άποψη ότι τα ισχύοντα προγράμματα σπουδών σε σχέση με τα παλαιότερα αφενός προάγουν την Ορθόδοξη χριστιανική πίστη, αφετέρου προσφέρουν γνώσεις για άλλες θρησκείες με αποτέλεσμα την ανάπτυξη της θρησκευτικής συνείδησης μέσω του προβληματισμού για την θρησκευτική ταυτότητα (Καραμουζής κ.ά, 2019). Στην ουσία, τα νέα προγράμματα σπουδών προάγουν τον θρησκευτικό γραμματισμό σε σχέση με την Ορθόδοξη Χριστιανική πίστη αλλά σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με τις θρησκείες γενικότερα (Κουκουνάρας - Λιαγκής & Σεκαδάκης, 2020)

Τα νέα προγράμματα σπουδών που εφαρμόστηκαν πιλοτικά, είναι πλουραλιστικά και επιτρέπουν την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, των ατομικών δεξιοτήτων των μαθητών, την ελεύθερη έκφραση, την προαγωγή των νοητικών δεξιοτήτων και των ενδιαφερόντων των μαθητών, γεγονός που καταδεικνύει ότι οι επισημάνσεις των εκπαιδευτικών ελήφθησαν υπόψη κατά τον σχεδιασμό των νέων προγραμμάτων σπουδών (Γκριλήςκ.ά, 2021). Όσον αφορά στη διαθεματικότητα των ισχυόντων προγραμμάτων σπουδών και των σχολικών εγχειριδίων αυτή κρίθηκε ως ελλιπής από τους εκπαιδευτικούς και επισημάνθηκε ότι λειτουργεί ανασταλτικά στην προσπάθειά τους να τα προσαρμόσουν στο πρόγραμμα σπουδών και στην απαίτηση για διαθεματική και διεπιστημονική προσέγγιση της γνώσης (Νικηφορίδου, 2017). Η κοινωνική παιδαγωγική θέτει το πλαίσιο για την κοινή αξιοποίηση των διαφορετικών επιστημονικών πεδίων με σκοπό την προαγωγή της μάθησης και την καλλιέργεια

δεξιότητων. Ειδικότερα, η συνέργεια των επιστημών όπως προβλέπεται από τα προγράμματα σπουδών επιδιώκει την ολόπλευρη ανάπτυξη των μαθητών, την ανάπτυξη κοινοτήτων αλληλεπίδρασης και συνεργασίας και την αναστοχαστικότητα της γνώσης. Η συνέργεια των επιστημονικών πεδίων δύναται να αξιοποιηθεί σε συλλογικό και ατομικό επίπεδο στο μάθημα των Θρησκευτικών έχοντας στον πυρήνα τη θεώρηση ότι ο άνθρωπος μπορεί να μάθει για τη θρησκεία και από τη θρησκεία και να αναπτύξει δεξιότητες αναζήτησης, στοχασμού και έρευνας ώστε να παράγει νέα γνώση (Κουκουνάρας -Λιαγκής & Μυλωνάκου- Κεκέ, 2020).

Όσο αφορά στη διαπολιτισμικότητα του προγράμματος σπουδών, από την έρευνα προέκυψε ότι αυτό αφορά όλους τους μαθητές ανεξαρτήτων θρησκευτικής ταυτότητας καθώς το περιεχόμενο του είναι κατά βάση γνωσιακό και καλλιιεργεί σύγχρονες δεξιότητες. Η θεματολογία του προγράμματος σπουδών συνδυάζοντας την ορθόδοξη θρησκευτική παράδοση με τις άλλες θρησκείες συμβάλει στην καλλιέργεια της εμπιστοσύνης στην ετερότητα, στην ισοτιμία, την αρμονική συμβίωση, την συνεργασία και την αποδοχή όλων των μαθητών (Καραμουζής & Τσιρεβέλος, 2018 · Δηράκη, 2022 · Τασούλη, 2019). Στο πρόγραμμα σπουδών των Θρησκευτικών όπως και στα διδασκόμενα εγχειρίδια διδάσκονται έννοιες συναφείς με τη διαπολιτισμικότητα και την πολυπολιτισμικότητα οι οποίες είναι κατάλληλες για την διδασκαλία του μαθήματος σε πλουραλιστικές τάξεις (Τασούλη, 2019). Οι συμμετέχοντες εξέφρασαν την άποψη ότι θεωρούν το πρόγραμμα σπουδών ανοικτό στην κοινωνία καθώς πέραν της ορθόδοξης χριστιανικής θρησκείας διδάσκονται και οι ζωντανές μονοθεϊστικές θρησκείες. Βάσει αυτού οι εκπαιδευτικοί δήλωσαν ότι το μάθημα προάγει τη διαπολιτισμικότητα καθώς μέσω της διαθρησκιακής αγωγής οι μαθητές έρχονται σε επαφή με διαφορετικούς πολιτισμούς, κατανοούν την ετερότητα και αλληλεπιδρούν με αυτή με αποτέλεσμα να καλλιιεργούν τις αξίες της ισότητας και της ισοτιμίας των πολιτισμών και να προετοιμάζονται για την αρμονική συμβίωση με άτομα διαφορετικών καταβολών στο κοινωνικό περιβάλλον (Δηράκη, 2022).

Αναφορικά με την μεθόδευση της διδασκαλίας στα ισχύοντα προγράμματα σπουδών, οι υποψήφιοι εκπαιδευτικοί τόνισαν ότι ο τρόπος διδασκαλίας δεν ενισχύει τα κίνητρα για μάθηση και δεν προκαλεί το ενδιαφέρον των μαθητών. Επισημάνθηκε ότι είναι αναγκαία η ρήξη με τις παραδοσιακές δασκαλοκεντρικές μορφές διδασκαλίας και η υιοθέτηση ρηξικέλευθων διδακτικών πρακτικών τις οποίες ωστόσο αδυνατούν οι εκπαιδευτικοί να εφαρμόσουν λόγω έλλειψης κατάρτισης και υποδομών (Νικηφορίδου, 2017· Καραμουζής & Τσιρεβέλος, 2018). Οι εκπαιδευτικοί διατύπωσαν την άποψη ότι

η αποτελεσματικότητα της μάθησης δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τον σχεδιασμό και το περιεχόμενο του προγράμματος σπουδών αλλά επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τον τρόπο υλοποίησής τους (Κουκουνάρας-Λιαγκής & Σεκαδάκης, 2020). Ωστόσο επισήμαναν ότι οι κατευθυντήριες γραμμές που προσφέρονται λειτουργούν ενισχυτικά προς την εφαρμογή των διδακτικών πρακτικών και την προαγωγή της διαπολιτισμικότητας (Τασούλη, 2019).

Οι διδακτικές πρακτικές που προτείνονται από τα προγράμματα σπουδών, σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς προάγουν τον σεβασμό της διαφορετικότητας και της θρησκευτικής ετερότητας αλλά τόνισαν ότι είναι αναγκαία η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών τόσο σε θέματα που άπτονται του γνωστικού αντικείμενου τους όσο και σε θέματα διδακτικής καθώς η διδασκαλία από ακατάλληλο διδακτικό προσωπικό μπορεί να οδηγήσει στον φανατισμό και τον διαχωρισμό (Καραμουζής & Τσιρεβέλος, 2018· Καραμουζής κ.ά, 2019· Γκρίλης, 2019). Όσον αφορά στη διδακτική πρακτική του διαθρησκειακού διαλόγου, τόνιστηκε ότι πρέπει οι εκπαιδευτικοί να ακολουθούν τις κατευθυντήριες γραμμές που προσφέρονται από το πρόγραμμα σπουδών και συνάδουν με τις συστάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας σχετικά με τη διδασκαλία των θρησκειών, ειδάλλως, μπορεί να φέρει αντίθετα αποτελέσματα από τα προσδοκώμενα (Παπαιωνάνου, 2018). Ειδικότερα, παρατηρήθηκε ότι αν και οι εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν την παιδαγωγική αξία των νέων θρησκευοπαιδαγωγικών κατευθύνσεων, χωρίζονται σε δύο ομάδες. Η πρώτη προσπαθεί να μετουσιώσει τις οδηγίες του προγράμματος σπουδών σε πράξη και να φέρουν τα προσδοκώμενα από το πρόγραμμα σπουδών μαθησιακά αποτελέσματα, αποδεχόμενη τις εκπαιδευτικές αλλαγές. Ενώ η δεύτερη ομάδα εμμένει σε δασκαλοκεντρικές πρακτικές όπως η υλοκεντρική οργάνωση της διδασκαλίας, η προσφορά απ' ευθείας γνώσης και η αξιολόγηση της ικανότητας απομνημόνευσης. Από αυτή την ομάδα εκπαιδευτικών, ένα μικρό μέρος δεν υιοθετεί καθόλου τις κατευθυντήριες γραμμές του προγράμματος σπουδών. Οι εκπαιδευτικοί αυτής της κατηγορίας αντιτίθενται στις αλλαγές όχι λόγω θεώρησης αλλά λόγω του χρόνου που έχουν αφιερώσει για να κατασκευάσουν υλικό και της δυσκολίας που συναντούν να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα. Στην ουσία νιώθουν ασφάλεια αξιοποιώντας παγιωμένες διδακτικές πρακτικές και τις θεωρούν αποτελεσματικές ως προς τη μάθηση οπότε δεν επιθυμούν να επιχειρήσουν την αλλαγή (Γκρίλης, 2019).

Η αξιοποίηση ομαδοσυνεργατικών διδακτικών πρακτικών και η επιδίωξη της μάθησης μέσω της διερεύνησης συμβάλει στην απόκτηση της γνώσης, στην κατάρτιση των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων και ενισχύει τη συνεργασία στο κοινωνικό

περιβάλλον (Καραμουζής & Τσιρεβέλος, 2018 ·Καραμουζής κ.ά, 2019·). Οι ερωτώμενοι ανέφεραν ότι οι καινοτόμες διδακτικές πρακτικές με βιωματικό και συνεργατικό χαρακτήρα ως κατεξοχήν μαθητοκεντρικές δίνουν κυρίαρχο ρόλο στον μαθητή, επιτρέπουν τη διαφοροποίηση της διδασκαλίας, προσφέρουν κίνητρα για μάθηση και συμμετοχή, ενεργοποιούν την κριτική σκέψη. Η βιωματική μάθηση επιτρέπει τη θρησκευτική νοηματοδότηση των ατομικών εμπειριών και οδηγεί στη γνώση για αυτό και είναι αναγκαίο να διατηρηθεί στα προγράμματα σπουδών (Γκριλής κ.ά., 2021 · Δηράκη, 2022). Επιπλέον οι συμμετέχοντες αναγνωρίζουν τη συνεισφορά των προγραμμάτων σπουδών στην ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, ενδιαφερόντων και ταλέντων των μαθητών, στην προαγωγή της δημιουργικότητας αλλά και στην προαγωγή της αξιοποίησης της προϋπάρχουσας γνώσης, στην εξέλιξη της μαθησιακής τους πορείας και τελικά στην αποτελεσματική απόκτηση νέας γνώσης. Σημαντικό στοιχείο των προγραμμάτων σπουδών σύμφωνα με τους συμμετέχοντες είναι η ευελιξία τους που τους επιτρέπει να διαφοροποιήσουν τη διδασκαλία ανάλογα με τις ανάγκες των μαθητών και να δώσουν στο μάθημα τα χαρακτηριστικά μιας σύγχρονης εκπαιδευτικής διαδικασίας (Καραμουζής & Τσιρεβέλος, 2018 · Γκριλής, κ.ά).

Στην ουσία οι εκπαιδευτικοί που υλοποίησαν τα νέα προγράμματα σπουδών παρατήρησαν ότι ακολουθούν αφενός τη μαθητοκεντρική προσέγγιση, αφετέρου δεν παραγκωνίζουν τον εκπαιδευτικό καθώς ο ρόλος του γίνεται πιο ενεργητικός και αναλαμβάνει τον ρόλο να αφουγκράζεται τις ανάγκες των μαθητών, να επιλέγει τις κατάλληλες δραστηριότητες και να οργανώνει τη διδασκαλία με τέτοιο τρόπο ώστε να ωθήσει τους μαθητές να ανακαλύψουν τη μάθηση και να δημιουργήσουν νέα γνώση μέσα από συνεργατικές διαδικασίες (Γκριλής κ.ά., 2021).

Αναφορικά με την αξιολόγηση από τις έρευνες προέκυψε ότι η απουσία αξιολόγησης αφενός υποβαθμίζει τη μορφωτική αξία του μαθήματος στη κοινή συνείδηση μαθητών και γονέων, αφετέρου μπορεί να λειτουργήσει ενισχυτικά προς την κινητοποίηση των μαθητών αν λάβει μορφές πέραν των παραδοσιακών (Νικηφορίδου, 2017).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται ο σκοπός της έρευνας καθώς και τα ερευνητικά ερωτήματα που προσδιόρισαν την πορεία της υλοποίησής της. Επίσης αναδεικνύεται η αναγκαιότητα της έρευνας και στη συνέχεια γίνεται λόγος για τη ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση που χρησιμοποιήθηκε καθώς και την επιλογή του ερευνητικού εργαλείου που είναι η ημιδομημένη συνέντευξη. Ακολουθεί το δείγμα και η τεχνική δειγματοληψίας και τέλος περιγράφεται η ερευνητική διαδικασία που ακολουθήθηκε ενώ παράλληλα παρουσιάζονται ζητήματα εγκυρότητας και αξιοπιστίας της έρευνας.

5.1. Σκοπός και Ερευνητικά ερωτήματα

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνηθούν οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης αναφορικά με το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών στο μάθημα των Θρησκευτικών κατά την πιλοτική εφαρμογή του, προκειμένου να συσχετιστούν συγκριτικά η επιδιωκόμενη από τους κατασκευαστές του και η προσλαμβανόμενη από τους εκπαιδευτικούς μορφή τους.

Ο παραπάνω σκοπός εξειδικεύεται στα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

1. Ποια είναι τα βασικά στοιχεία τα οποία χαρακτηρίζουν το νέο Πρόγραμμα Σπουδών αναφορικά με το μάθημα των Θρησκευτικών της Γ, Δ, Ε και ΣΤ τάξης του Δημοτικού σύμφωνα με τους κατασκευαστές του και με ποιο τρόπο αυτά τα στοιχεία αναγνωρίζονται από τους εκπαιδευτικούς;
2. Ποιες λειτουργικές αδυναμίες των νέων Προγραμμάτων Σπουδών εντοπίζουν οι εκπαιδευτικοί στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών της Γ, Δ, Ε και ΣΤ τάξης του Δημοτικού;
3. Ποιες δυσκολίες αναμένουν ότι θα αντιμετωπίσουν οι εκπαιδευτικοί κατά την εφαρμογή του νέου Προγράμματος Σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών της Γ, Δ, Ε και ΣΤ τάξης του Δημοτικού;
4. Ποιες προτάσεις διατυπώνουν για τη βελτίωση του νέου Προγράμματος Σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών της Γ, Δ, Ε και ΣΤ τάξης του Δημοτικού με στόχο την επιτυχή εφαρμογή του στην πράξη;

5.2. Αναγκαιότητα της Έρευνας

Μέσα από την παραπάνω έρευνα θα διερευνηθούν οι αντιλήψεις και οι στάσεις των εκπαιδευτικών οι οποίοι πήραν μέρος στην πιλοτική εφαρμογή του νέου προγράμματος σπουδών των Θρησκευτικών του Δημοτικού κατά τη σχολική χρονιά 2021-2022 σε πειραματικά και πρότυπα σχολεία της χώρας. Μέσω της συγκεκριμένης έρευνας θα συλλεχθούν σημαντικές πληροφορίες για τα βασικά στοιχεία και τη φυσιγνωμία του νέου Προγράμματος σπουδών των Θρησκευτικών, τις λειτουργικές αδυναμίες και τις δυσκολίες που συνάντησαν οι εκπαιδευτικοί κατά την εφαρμογή του καθώς και ποια ήταν τα αποτελέσματα που είχε στην εκπαιδευτική διαδικασία. Τα πορίσματα που θα αναδειχθούν από τη συγκεκριμένη έρευνα θα συντελέσουν θετικά στη βελτίωση του νέου προγράμματος Σπουδών των Θρησκευτικών στο Δημοτικό πριν εφαρμοστεί σε όλα τα σχολεία.

5.3. Μεθοδολογική προσέγγιση

Καθοριστικό ρόλο για την επιλογή της μεθόδου που θα πραγματοποιηθεί προκειμένου να διεξαχθεί η έρευνα παίζουν τα ερευνητικά ερωτήματα. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να παρουσιαστούν οι απόψεις και οι στάσεις των εκπαιδευτικών αναφορικά με το νέο πρόγραμμα Σπουδών των Θρησκευτικών του Δημοτικού. Στη συγκεκριμένη έρευνα επιλέχθηκε να χρησιμοποιηθεί η ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση μέσω ατομικών ημί-δομημένων συνεντεύξεων όπου οι ερωτήσεις θα είναι ανοιχτού τύπου και θα απευθύνονται σε ένα συγκεκριμένο αριθμό εκπαιδευτικών (Bird,1999). Επιπλέον η ποιοτική ερευνητική προσέγγιση ενδείκνυται κυρίως σε μελέτες που τα ερευνητικά ερωτήματα και τα ζητήματα που διερευνώνται είναι πιο σύνθετα και δεν είναι δυνατόν να διατυπωθούν με σαφήνεια μέσω καθορισμένων ερωτήσεων ή ερωτήσεων κλειστού τύπου (Mason,2010). Έτσι δίδεται η δυνατότητα στους ερωτώμενους να εκφράσουν με ελευθερία τις απόψεις τους για τα θέματα που διερευνώνται (Κυριαζή,2010). Επιπρόσθετα η ποιοτική έρευνα κρίνεται πιο κατάλληλη καθώς εμβαθύνει στον τρόπο σκέψης των συμμετεχόντων πάνω στο θέμα που διερευνάται αλλά και στις προσωπικές τους εμπειρίες (Creswell, 2011).

5.4. Δείγμα, τεχνική δειγματοληψίας

Στην ποιοτική έρευνα ένα πολύ βασικό κομμάτι για την υλοποίησή της αποτελεί η έγκυρη διαδικασία επιλογή του ορθού δείγματος, αν και οι ποιοτικές έρευνες είναι μικρού εύρους και απέχουν από μαθηματικές στατιστικές (Mason,2010). Για τη

διεξαγωγή της συγκεκριμένης έρευνας το δείγμα αποτέλεσαν δώδεκα εκπαιδευτικοί που η επιλογή τους πραγματοποιήθηκε με τυχαίο τρόπο μέσα από δύο πίνακες που δόθηκε στην ερευνήτρια από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Το πρώτο δείγμα που δόθηκε ήταν δώδεκα δάσκαλοι που είχαν λάβει την επιμόρφωση για το νέο Π.Σ., είχαν πάρει μέρος στην πιλοτική εφαρμογή του κατά τη σχολική χρονιά 2021-2022 και δίδασκαν σε πρότυπα και πειραματικά δημοτικά. Από το παραπάνω δείγμα μόνο μια εκπαιδευτικός δέχθηκε να συμμετάσχει στην έρευνα. Για το λόγο αυτό δόθηκε και δεύτερο δείγμα το οποίο ήταν είκοσι έξι δάσκαλοι που είχαν επιμορφωθεί στο νέο Π.Σ. Οι εκπαιδευτικοί που πήραν μέρος στην έρευνα ήταν επτά γυναίκες και πέντε άντρες. Ήταν εκπαιδευτικοί με μεγάλη προϋπηρεσία από 15 έως και 38 χρόνια, εκτός από μια εκπαιδευτικό με προϋπηρεσία δύο έτη, και κατείχαν αυξημένα προσόντα καθώς όλοι τους είχαν τουλάχιστον ένα μεταπτυχιακό. Όλοι οι συμμετέχοντες ήταν πρόθυμοι να συμμετέχουν και να συμβάλλουν στην έρευνα δίνοντας σημαντικές πληροφορίες για το νέο πρόγραμμα Σπουδών των Θρησκευτικών.

5.5. Περιγραφή ερευνητικής διαδικασίας

Σε συνεννόηση με τους καθηγητές του τμήματος της Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής της σχολής Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου είχαν διαμορφωθεί τα ερευνητικά ερωτήματα καθώς και ο οδηγός της συνέντευξης ο οποίος περιείχε είκοσι μία κύριες ερωτήσεις για τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας. Κατόπιν η ερευνήτρια έκανε τις απαραίτητες αλλαγές στις ερωτήσεις και το επόμενο βήμα ήταν να επικοινωνήσει με τους συμμετέχοντες στην έρευνα. Δόθηκε από το Ι.Ε.Π ένας πίνακας ο οποίος περιείχε τα στοιχεία δώδεκα δασκάλων οι οποίοι δίδασκαν σε πρότυπα και πειραματικά δημοτικά, είχαν λάβει την επιμόρφωση και είχαν εφαρμόσει το νέο Π.Σ. κατά τη σχολική χρονιά 2021-2022. Μέσω email η ερευνήτρια επικοινωνήσε με όλους τους υποψήφιους συνεντευξιαζόμενους, όμως η συμμετοχή ήταν ελάχιστη. Μόνο μια εκπαιδευτικός δέχτηκε να συμμετάσχει στην έρευνα. Για το λόγο αυτό στάλθηκε και δεύτερος πίνακας ο οποίος περιελάμβανε τα στοιχεία είκοσι έξι δασκάλων οι οποίοι είχαν επιμορφωθεί για το νέο Π.Σ. Μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου η ερευνήτρια ήρθε σε επικοινωνία με όλους τους υποψήφιους συμμετέχοντες και με αυτόν τον τρόπο συγκεντρώθηκε το απαιτούμενο δείγμα για τη διεξαγωγή της έρευνας. Ακολούθησε τηλεφωνική επικοινωνία κατά την οποία η ερευνήτρια ενημέρωνε τους συμμετέχοντες για τους σκοπούς και τη μεθοδολογία της έρευνας. Οι δώδεκα συνεντευξιαζόμενοι ήταν

πρόθυμοι να συμμετέχουν στην έρευνα. Οι συνεντεύξεις υλοποιήθηκαν εξ αποστάσεως μέσω skype, σε συγκεκριμένη ώρα και μέρα που είχε καθοριστεί κατόπιν συνεννόησης της ερευνήτριας με τους συνεντευξιαζόμενους και ηχογραφήθηκαν. Οι συνεντεύξεις διήρκησαν περίπου 25-40 λεπτά και το κλίμα ήταν φιλικό. Στην έναρξη κάθε συνέντευξης η ερευνήτρια ενημέρωνε τους συνεντευξιαζόμενους για την ανωνυμία των απαντήσεων καθώς και ότι τα δεδομένα θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για τη διεξαγωγή της έρευνας και εκείνοι έδιναν τη συναίνεσή τους. Όλοι οι συμμετέχοντες συμμετείχαν με μεγάλο ενδιαφέρον και ήταν πρόθυμοι να παρέχουν ουσιαστικές πληροφορίες προκειμένου να επιτευχθεί η βελτίωση του νέου Π.Σ. των Θρησκευτικών.

5.6. Ζητήματα εγκυρότητας και αξιοπιστίας της έρευνας

Ζητήματα δεοντολογίας θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη από τη φάση του αρχικού σχεδιασμού μιας έρευνας μέχρι και τη διάχυση των αποτελεσμάτων της (Mason, 2010). Η παρούσα έρευνα βασίστηκε πάνω στις αρχές απόκτησης συναίνεσης και εθελοντικής συμμετοχής των συμμετεχόντων καθώς και διασφάλισης της ανωνυμίας των υποκειμένων της έρευνας και των δεδομένων. Η ερευνήτρια επικοινωνήσε τηλεφωνικά με τους συμμετέχοντες και τους ενημέρωνε για τους σκοπούς και τη μεθοδολογία της έρευνας. Στην έναρξη κάθε συνέντευξης η ερευνήτρια έκανε γνωστό στους συνεντευξιαζόμενους ότι θα διατηρηθεί η ανωνυμία των απαντήσεων τους καθώς και ότι τα στοιχεία θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά και μόνο για τη διεξαγωγή της έρευνας και εκείνοι συναινούν. Όλοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα ήταν πρόθυμοι να δώσουν σημαντικές πληροφορίες για τη βελτίωση του νέου Π.Σ των Θρησκευτικών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας και πραγματοποιείται ανάλυση του περιεχομένου των συνεντεύξεων ανά ερώτηση . Ακόμη αναδεικνύονται οι βασικές τάσεις και επίσης παρατίθεται χαρακτηριστικά αποσπάσματα απαντήσεων ανά βασική τάση.

Το πρωτόκολλο της συνέντευξης είχε τέσσερις βασικούς άξονες ερωτήσεων:

- Εισαγωγικές ερωτήσεις
- Γενικές ερωτήσεις
- Ειδικότερες ερωτήσεις για επιμέρους στοιχεία του νέου Π.Σ.
- Ερωτήσεις για την εφαρμοσιμότητα του νέου Π.Σ. & Προτάσεις

6.1. Εισαγωγικές ερωτήσεις

Οι εισαγωγικές ερωτήσεις αναφέρονταν στο φύλλο, τις σπουδές , την ειδικότητα, τα χρόνια υπηρεσίας, τα χρόνια υπηρεσίας στο σχολείο πιλοτικής εφαρμογής του νέου προγράμματος , τα χρόνια πιλοτικής εφαρμογής του νέου προγράμματος καθώς και πώς οι συμμετέχοντες στην έρευνα οργανώνουν το μάθημά τους.

	ΦΥΛΟ	ΣΠΟΥΔΕΣ	ΧΡ. ΥΠΗΡ.	ΧΡΟΝΙΑ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ (Στο σχολείο πιλ.εφαρμογής του νέου Π.Σ	ΧΡΟΝΟΣ ΠΙΛ. ΕΦΑΡ. ΤΟΥ Π.Σ
Σ1	ΓΥΝΑΙΚΑ	Πτυχίο στο Παιδαγωγικό Τμήμα, Μεταπτυχιακό στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης ξένης γλώσσας	2	1	1
Σ2	ΓΥΝΑΙΚΑ	Διδακτορικό	27	0	0
Σ3	ΑΝΤΡΑΣ	Πτυχίο στο Παιδαγωγικό Τμήμα, Μεταπτυχιακό στην ιστορία της φιλοσοφίας	25	0	0
Σ4	ΓΥΝΑΙΚΑ	Πτυχίο στο Παιδαγωγικό Τμήμα, Μεταπτυχιακό, Διδακτορικό	21	0	0
Σ5	ΓΥΝΑΙΚΑ	Διδακτορικό	15	0	0
Σ6	ΓΥΝΑΙΚΑ	Πτυχίο στο Παιδαγωγικό Τμήμα και στη Θεολογία, δύο Μεταπτυχιακά	15	0	0
Σ7	ΑΝΤΡΑΣ	Μεταπτυχιακό	31	0	0
Σ8	ΑΝΤΡΑΣ	Μεταπτυχιακό στη διδακτική της θρησκευτικής εκπαίδευσης	21	0	0

Σ9	ΓΥΝΑΙΚΑ	Πτυχίο στο Παιδαγωγικό Τμήμα και στη Μουσική, Μεταπτυχιακό στη διοίκηση πολιτισμικών μονάδων	17	0	0
Σ10	ΓΥΝΑΙΚΑ	Πτυχίο στο Παιδαγωγικό Τμήμα, Διδασκαλείο στη Γενική Αγωγή, Τέσσερις αιτήσεις επιμόρφωσης, Μεταπτυχιακό στο ΕΑΠ στη δημιουργική γραφή	26	0	0
Σ11	ΑΝΤΡΑΣ	Πτυχίο στο Παιδαγωγικό Τμήμα, Μεταπτυχιακό στην οργάνωση και διοίκηση της εκπαίδευσης και την ανθρωπολογία της εκπαίδευσης	26	0	0
Σ12	ΑΝΤΡΑΣ	Παιδαγωγική ακαδημία, θεολογική σχολή, δύο μεταπτυχιακά και ένα διδακτορικό.	38	0	0

6.2. Γενικές ερωτήσεις

ΕΡΩΤΗΣΗ 1: Ποια είναι η γενική γνώμη σας για το νέο πρόγραμμα σπουδών των Θρησκευτικών του Δημοτικού ;

Η γενική γνώμη των εκπαιδευτικών για το νέο Π.Σ. κινείται σε μια θετική κατεύθυνση καθώς θεωρούν ότι το νέο πρόγραμμα σπουδών είναι πολύ καλά δομημένο, με πλούσιο και βοηθητικό υλικό. Επισημάνθηκε ότι φέρνει καινοτομίες στη διδακτική, δίνει ελευθερία και αυτονομία στον εκπαιδευτικό να σχεδιάσει το μάθημά του καθώς και περισσότερες δυνατότητες στους μαθητές να αξιοποιήσουν επιπλέον παιδαγωγικά εργαλεία προκειμένου να αναπτύξουν δεξιότητες και ικανότητες. Επίσης αναφέρθηκε η διαθεματική και διαπολιτισμική προσέγγιση καθώς και το ότι πλέον στο επίκεντρο της διδασκαλίας είναι ο μαθητής. Ακόμη σημειώθηκε ότι το νέο πρόγραμμα σπουδών υποστηρίζεται από τις νέες τεχνολογίες το οποίο αναγνωρίστηκε ως κάτι πολύ ενθαρρυντικό. Επιπλέον τονίστηκε ότι δίνεται η δυνατότητα επιλογής για πολλαπλό υλικό. Χαρακτηριστικά αναφέρθηκε:

«Είναι πολύ καλά δομημένο. Το περιεχόμενο είναι εμπλουτισμένο με τεράστιο όγκο πληροφορίας και αρκετά βοηθητικό.»(Σ1)

«Άρα λοιπόν θεωρώ ότι το νέο πρόγραμμα σπουδών είναι ένα σημαντικό πρόγραμμα, το οποίο δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να λάβουν ερεθίσματα.»(Σ8)

Μόνο δύο απαντήσεις διαφοροποιούνται λέγοντας ότι δε βρήκαν κάποια ιδιαίτερη διαφορά με το προηγούμενο πρόγραμμα σπουδών αλλά εντόπισαν μια

ιδιαίτερη στροφή προς την ορθόδοξη χριστιανική φιλολογία καθώς και ότι το προηγούμενο ήταν πληρέστερο.

«Δεν βρήκα καμία ιδιαίτερη διαφορόπερα από το ότι -τουλάχιστον όπως παρουσιάστηκε από την δικιά μας επιμορφώτρια, μια στροφή πολύ στη θεολογία ενώ δεν το θεωρώ απαραίτητα κακό, απλώς ομολογώ ότι μου έκανε εντύπωση...ενώ πριν ήμασταν ότι ας μιλήσουμε γενικά για αγάπη και για Θεό και όλα καλά και όλα ωραία, τώρα είναι πολύ πιο στραμμένο στην Ορθόδοξη Χριστιανική φιλολογία το πρόγραμμα ή τουλάχιστον έτσι παρουσιάστηκε σε μας...Είναι τα ίδια πράγματα με άλλα λόγια.»(Σ4)

«Θεωρώ ότι το προηγούμενο ήταν πληρέστερο, γιατί...θεωρώ ότι η προσέγγισή του ήταν περισσότερο διαθρησκευτική, έφερνε σε επαφή τους μαθητές του δημοτικού σχολείου και με τις άλλες θρησκείες, πράγμα που το νέο Π.Σ. αυτό, όπως έχει αλλάξει τελευταία, δεν υπάρχουν αυτές οι ενότητες μέσα. Δηλαδή οι άλλες θρησκείες.»(Σ12)

ΕΡΩΤΗΣΗ 2 : Ποια είναι τα στοιχεία που θεωρείτε ότι διαφοροποιούν το νέο πρόγραμμα σπουδών από το υφιστάμενο;

Σχετικά με τα στοιχεία που διαφοροποιούν το νέο πρόγραμμα σπουδών από το υφιστάμενο φαίνεται ότι οι περισσότεροι θεωρούν ότι έχει έναν χαρακτήρα περισσότερο φιλικό προς το παιδί, είναι μαθητοκεντρικό, εισάγει διαφοροποίηση και ποικιλία εργαλείων καθώς και τεχνικών αλλά και ότι είναι ξεκάθαρη η σπειροειδής ανάπτυξη του προγράμματος. Επίσης αναφέρθηκε ως αξιοσημείωτο γεγονός ότι θα υπάρχει το πολλαπλό βιβλίο το οποίο θα παρέχει τη δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να έχει περισσότερες επιλογές.

«Είναι μαθητοκεντρικά, αντιμετωπίζουν τον μαθητή σαν πρόσωπο με διαφορετική προσωπικότητα δίνει στο κάθε παιδί και διαφορετική αξία. »(Σ10)

Αξίζει να επισημανθούν οι απαντήσεις δύο ερωτώμενων που αναφέρουν ότι το αναλυτικό πρόγραμμα Σπουδών έχει χαρακτήρα περισσότερο ορθόδοξο και χριστιανικό καθώς και ότι παραπέμπει σε κατηχητικό στυλ.

«Εντάξει, έχουμε να κάνουμε διαφορετικές δραστηριότητες, διαθεματικότητας και πάει λέγοντας... σας είπα ότι αισθάνομαι ότι έχει έναν θρησκευτικό-θεολογικό-Ορθόδοξο-Χριστιανικό χαρακτήρα. »(Σ4)

«Ένα που σας είπα, είναι ότι έχει γυρίσει το νέο Π.Σ., έχει γυρίσει σε ένα πιο κατηχητικό στυλ, δηλαδή αυτό που λέμε την Ορθόδοξη Χριστιανική θρησκεία και έχει αφήσει το μοντέλο... αυτό της ευρυγνωσίας που παραπέμπει σε μια πιο διαθρησκειακή προσέγγιση.»(Σ12)

ΕΡΩΤΗΣΗ 3: Εάν σας ζητούσαν να αναφέρετε ορισμένα στοιχεία που καθορίζουν τη φυσιολογία των Θρησκευτικών του Δημοτικού όπως αυτή καθορίζεται από το νέο Π.Σ ποια θα λέγατε ότι είναι αυτά;

Αναφορικά με τα στοιχεία που καθορίζουν τη φυσιολογία των Θρησκευτικών του Δημοτικού όπως αυτή καθορίζεται από το νέο πρόγραμμα σπουδών οι συνεντευξιαζόμενοι αναφέρθηκαν κατά κύριο λόγο στον ψηφιακό εγγραμματισμό, στην εισαγωγή νέων μεθόδων και εργαλείων καθώς και το ότι στο επίκεντρο είναι τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Δίνεται έμφαση στις νέες τεχνολογίες, στον ρόλο του εκπαιδευτικού ως διευκολυντή και στη σύνδεση των Θρησκευτικών με τη σημερινή ζωή. Αναδεικνύεται ο σεβασμός στη διαφορετικότητα καθώς ο σεβασμός του θρησκευτικά άλλου αλλά και η θέση της γυναίκας σαν καινούρια πρόταση σε ένα συντηρητικό μάθημα μέχρι τώρα. Μια πολύ σημαντική άποψη που αναφέρθηκε είναι ότι δίνει έμφαση στη διερευνητική και αποκαλυπτική μάθηση ενθαρρύνοντας τους μαθητές να συμμετέχουν ενεργά σε ατομικές και συλλογικές δραστηριότητες καθώς και ότι συμβάλλει στο να μάθουν οι μαθητές πώς να μαθαίνουν, συντελώντας στην καλλιέργεια γνώσεων και δεξιοτήτων. Επισημάνθηκε:

«Τα στοιχεία είναι ο ψηφιακός γραμματισμός και επιπλέον ο προσανατολισμός του στην κατανόηση της προσωπικότητας του ατόμου καθώς και στην απόκτηση δεξιοτήτων.»(Σ1)

Σε συνδυασμό με την παραπάνω απάντηση αξίζει να παρουσιαστεί η ακόλουθη άποψη που θεωρεί ότι έχουμε εισαγωγή νέων τεχνολογιών και μεθόδων προς τον εκπαιδευτικό αλλά το περιεχόμενο τίθεται σε κατηχητική βάση.

«Εισαγωγή ΤΠΕ, νέες διδακτικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις και οδηγίες προς τον εκπαιδευτικό, αλλά και μία πιο κατηχητική προσέγγιση του περιεχόμενου.»(Σ12)

ΕΡΩΤΗΣΗ 4: Ποια θέση ανάμεσα στις εξής δυο περιγράφει καλύτερα κατά τη γνώμη σας για το νέο Π.Σ.;

A: *«Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές να αποκτήσουν γερές βάσεις για να ακολουθήσουν μετέπειτα εξειδικευμένες ακαδημαϊκές σπουδές»*

B: *«Το νέο Π.Σ. προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές ώστε να μπορούν να αξιοποιήσουν τις γνώσεις που απέκτησαν από το μάθημα στην καθημερινή τους ζωή ως αυριανοί ενήλικοι Πολίτες»*

Η πλειοψηφία υποστήριξε ότι το νέο Π.Σ. έχει το λειτουργικό χαρακτήρα του εγγραμματισμού εκτός από μια απάντηση που ανέφερε ότι το νέο Π.Σ. είναι συνδυασμός και των δύο θέσεων. Συνοψίζοντας ανέφεραν ότι το νέο Π.Σ. δίνει έμφαση στη καλλιέργεια των δεξιοτήτων, δίνει κατευθύνσεις στο να μαθαίνουν τα παιδιά πώς να μαθαίνουν και να αξιοποιούν τις γνώσεις που κατακτούν. Με την εισαγωγή νέων εργαλείων και τεχνικών, όπως ο έντεχνος συλλογισμός το μάθημα γίνεται πιο δημιουργικό και ενδιαφέρον για τα παιδιά. Όπως σημείωσαν οι συνεντευξιαζόμενοι μέσα από δραστηριότητες όπως τα έξι σκεπτόμενα καπέλα, τον διάδρομο της συνείδησης καθώς και τη διαφοροποιημένη διδασκαλία οι μαθητές αποκτούν δεξιότητες που θα τους είναι χρήσιμες για την καθημερινή τους ζωή ως ενήλικες. Χαρακτηριστικά αναφέρθηκε:

«Ξεκάθαρα η δεύτερη απάντηση, γιατί σίγουρα οι πολίτες είναι πολίτες του κόσμου. Οπότε θεωρώ με το νέο πρόγραμμα σπουδών τα παιδιά μπορούν να αποκτήσουν νέες δεξιότητες, έτσι ώστε να γίνουν πιο λειτουργικοί ενήλικοι πολίτες.»(Σ6)

Η παραπάνω απάντηση διαφοροποιείται από τις υπόλοιπες αναφέροντας ότι το νέο Π.Σ. εμπεριέχει στοιχεία και από τις δύο θέσεις.

«Έχω την εντύπωση διαβάζοντας -γιατί πρόσφατα διάβασα το αναλυτικό πρόγραμμα για τις τέσσερις τάξεις του δημοτικού σχολείου, ότι περιέχει στοιχεία και από αυτές τις δύο θέσεις. Περιέχει στοιχεία και από τις δύο! Ένας συνδυασμός θα λέγαμε. Δεν μπορούμε να πούμε ή το ένα ή το άλλο .» (Σ12)

ΕΡΩΤΗΣΗ 5: Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. έχει οργανικά ενσωματώσει χρήση των ΤΠΕ;

Η ενσωμάτωση των ΤΠΕ στο νέο Π.Σ. σύμφωνα με τις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων υφίσταται σε πολύ μεγάλο βαθμό. Υπήρχαν όμως και δυο απαντήσεις που ανέφεραν ότι υφίσταται σε ικανοποιητικό βαθμό. Όπως ανέφεραν το νέο Π.Σ. έχει ως βάση τον ψηφιακό εγγραμματισμό των μαθητών, με τη χρήση των ψηφιακών εργαλείων όπως το google earth , το google maps, το ψηφιακό κουίζ, το ψηφιακό σταυρόλεξο, το φωτόδεντρο, το Scratch , το βίντεο, τις κινούμενες εικόνες , τις παρουσιάσεις κ.ά. πραγματοποιείται μια άμεση σύνδεση του μαθήματος των Θρησκευτικών με τις νέες τεχνολογίες. Επισημάνθηκε:

«Σε μεγάλο βαθμό. Ήταν μία σύνδεση μεταξύ του κειμένου αλλά και των δραστηριοτήτων στις οποίες θα έπρεπε να συμμετέχουν οι μαθητές.» (Σ11)

ΕΡΩΤΗΣΗ 6: Οι κατασκευαστές του Π.Σ. ισχυρίζονται πως έχουν επιχειρήσει το νέο αυτό Π.Σ.

- **Να είναι αρκετά ανοικτό ώστε να επιτρέψει τη μεγαλύτερη αυτενέργεια του εκπαιδευτικού να το προσαρμόζει στις συνθήκες της τάξης του.**
- **Να είναι προσαρμόσιμο στις ιδιαίτερες ανάγκες μαθητών με διαφορετικές ικανότητες.**
- **Να είναι συμπεριληπτικό ώστε να μπορεί να δουλέψει καλά και με μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα.**

Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι έχει επιτευχθεί καθένας από τους παραπάνω τρεις στόχους; Μπορείτε να τεκμηριώσετε την άποψή σας δίνοντας μερικά παραδείγματα;

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων το νέο Π.Σ. σε μεγάλο βαθμό δίνει την αυτενέργεια στον εκπαιδευτικό να σχεδιάσει τη διδασκαλία του μέσα από πολλές διδακτικές πρακτικές, προσαρμόζοντας την στις ιδιαίτερες ανάγκες της τάξης του, είναι προσαρμόσιμο στις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών και υιοθετεί τεχνικές διαφοροποιημένης διδασκαλίας συμπεριλαμβάνοντας όλους τους μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Σημειώθηκε επίσης ότι είναι πολύ σημαντικό να δίνεται η δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να αυτενεργεί και να συνδυάζει διαφορετικά στοιχεία βοηθώντας έτσι τους μαθητές να μαθαίνουν και να συμμετέχουν με πιο ουσιαστικό τρόπο. Αναφέρθηκε ακόμη ότι σημαντικό ρόλο στην εφαρμογή του

νέου προγράμματος παίζει η δράση και η διάθεση του ίδιου του εκπαιδευτικού. Αναφέρθηκε:

«Ισχύουν και οι τρεις άξονες! Παραδείγματα είναι σε κάθε μάθημα! Κι εγώ με βάση το νέο πρόγραμμα σπουδών προσπάθησα να εντάξω όλους αυτούς τους άξονες, έβαλα και διαφοροποιημένη άποψη μέσα και συμπεριληπτική και... λειτούργησα πραγματικά με αυτενέργεια.» (Σ2)

Υπήρξαν όμως και δυο απαντήσεις που διαφοροποιήθηκαν από τις υπόλοιπες λέγοντας ότι το νέο πρόγραμμα Π.Σ είναι συμπεριληπτικό στο μέτρο του δυνατού λόγω του ότι απευθύνεται σε ορθόδοξους μαθητές, στοχεύοντας στην καλλιέργεια της ορθόδοξης χριστιανικής διδασκαλίας. Η ίδια η φύση του μαθήματος δηλαδή θέτει φραγμούς στον βαθμό επίτευξης του στόχου της συμπερίληψης.

«Τώρα, αν είναι συμπεριληπτικό, από μαθητές από διαφορετικά περιβάλλοντα, ιδιαίτερα για το Π.Σ. των Θρησκευτικών, είναι στο μέτρο του δυνατού από την άποψη ότι το συγκεκριμένο μάθημα απευθύνεται μόνο σε Ορθοδόξους μαθητές, αυτή είναι η στόχευση δηλαδή, η ανάπτυξη της... Ορθόδοξης Χριστιανικής διδασκαλίας... οπότε εντάζει, είναι μεν συμπεριληπτικό, αλλά πάντοτε με τον περιορισμό που έχει από μόνο του το ίδιο το μάθημα.»(Σ3)

«Εγώ θεωρώ ότι... ο πρώτος και ο δεύτερος στόχος έχουν επιτευχθεί, αλλά αυτό είναι στο χέρι του εκπαιδευτικού πώς θα χρησιμοποιήσει το υλικό που του δίνει το αναλυτικό πρόγραμμα. Όσον αφορά στον τρίτο στόχο, μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα, με το υλικό το οποίο υπάρχει μέσα, όπως σας είπα, δεν νομίζω ότι έχει επιτευχθεί ο συγκεκριμένος στόχος. Δηλαδή δεν υπάρχει κάτι για έναν μαθητή ο οποίος είναι μουσουλμάνος.» (Σ12)

ΕΡΩΤΗΣΗ 7:Οι κατασκευαστές του ισχυρίζονται ότι με το νέο Π.Σ το μάθημα των Θρησκευτικών αποκτάει τα εξής ειδικά χαρακτηριστικά:

- Εναρμονίζεται με τις σύγχρονες κοινωνικές ανάγκες (π.χ. διαπολιτισμικότητα)
- Ο νέος διδακτικός προγραμματισμός θέτει τον μαθητή στο επίκεντρο.
- Μετατόπιση της ύλης, δηλαδή οι ίδιες θεματικές ενότητες παραμένουν σταθερές από τάξη σε τάξη.

Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι είναι ορατά αυτά τα χαρακτηριστικά στο νέο Π.Σ.; (Δώστε παραδείγματα). Κατά πόσο συμφωνείτε εσείς προσωπικά με τις συγκεκριμένες επιλογές;

Ομόφωνα οι συνεντευξιαζόμενοι ανέφεραν ότι το νέο Π.Σ. εναρμονίζεται με τις σύγχρονες κοινωνικές ανάγκες καθώς ενισχύεται η διαθεματικότητα, η διαπολιτισμικότητα, η διαφοροποιημένη διδασκαλία και η καλλιέργεια των δεξιοτήτων. Ακόμη τόνισαν ότι είναι μαθητοκεντρικό καθώς ο τρόπος που προσεγγίζεται η κάθε ενότητα θέτει τον μαθητή στο επίκεντρο καθώς και ότι οι ίδιες θεματικές ενότητες παραμένουν σταθερές από τάξη σε τάξη μέσα από τη σπειροειδή διάταξη. Ακόμη εκφράστηκε και η άποψη ότι τα στοιχεία αυτά υπήρχαν και στο προηγούμενο Π.Σ. αλλά τώρα είναι πιο εμφανή. Όλοι συμφώνησαν με τις συγκεκριμένες επιλογές. Συγκεκριμένα υπογραμμίστηκε:

«Συμφωνώ με αυτά, δεν το συζητάω. Με το μάθημα των Θρησκευτικών οι μαθητές καλούνται να αποκτήσουν τις κατάλληλες ικανότητες ώστε να συνυπάρχουν αρμονικά με όλους τους ανθρώπους και βασικά με τον λεγόμενο θρησκευτικά στα εισαγωγικά άλλο. Ναι, σαφώς θέτει τον μαθητή στο επίκεντρο. Τα νέα Προγράμματα Σπουδών λειτουργούν σπειροειδώς.»(Σ7)

ΕΡΩΤΗΣΗ 8:Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. των Θρησκευτικών του Δημοτικού θα σας βοηθήσει να οργανώσετε καλύτερα τη διδασκαλία σας;

Η πλειοψηφία των συνεντευξιαζόμενων θεωρούν ότι το νέο Π.Σ. θα τους βοηθήσει σε μεγάλο βαθμό στην οργάνωση της διδασκαλίας τους καθώς είναι οργανωμένο, εμπεριέχει εργαλεία και τεχνικές που διευκολύνουν και καθοδηγούν τον δάσκαλο αλλά και κάνουν πιο ενδιαφέρον το μάθημα. Επίσης εκφράστηκε η άποψη ότι με το νέο Π.Σ. ο εκπαιδευτικός έχοντας στη διάθεσή του περισσότερα βιβλία θα έχει τη δυνατότητα να κάνει καλύτερους συνδυασμούς. Χαρακτηριστικά αναφέρθηκε:

«Θα με βοηθήσει ιδιαίτερα γιατί είναι... ο τρόπος που έχει φτιαχτεί είναι ο τρόπος με τον οποίο δουλεύω εγώ τόσα χρόνια! Στο να οργανώσω πλέον... γιατί είναι ήδη οργανωμένο! Δεν είναι μπερδεμένο το αναλυτικό πρόγραμμα.»(Σ5)

Η ένσταση που αναφέρθηκε είναι στον χρόνο που διατίθεται για τη διδασκαλία του μαθήματος.

«Δεν προ-λα-βαί-νει σε σαράντα πέντε λεπτά να κάνει όλα αυτά που λένε!».»(Σ4)

6.3. Ειδικότερες ερωτήσεις για επιμέρους στοιχεία του νέου Π.Σ

ΕΡΩΤΗΣΗ 1: Θεωρείτε ότι στο νέο πρόγραμμα σπουδών τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα είναι καλά διατυπωμένα με σαφήνεια και πόσο βοηθητικά είναι στην οργάνωση της διδασκαλίας του μαθήματος και σε ποιο βαθμό; Ποιο συγκεκριμένα:

- Να αξιολογήστε τη σαφήνεια ως προς τη διάκριση σε:
Γνώσεις -Δεξιότητες-Στάσεις και Αξίες.
- Να αξιολογήστε τον βαθμό καθοδήγησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας.
- Ποιος θεωρείτε ότι είναι ο βαθμός σύνδεσης των προσδοκώμενων μαθησιακών αποτελεσμάτων με το περιεχόμενο και τις προτεινόμενες δραστηριότητες;
- Σε τι βαθμό το νέο Π.Σ των Θρησκευτικών καλύπτει τις δεξιότητες του 21ου αιώνα με τις οποίες πρέπει να εφοδιαστούν όλοι οι μαθητές;

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα είναι διατυπωμένα με σαφήνεια σε μεγάλο βαθμό. Αναφορικά με τις γνώσεις, τις στάσεις και δεξιότητες υπήρχε σαφήνεια σε ικανοποιητικό βαθμό. Ο βαθμός καθοδήγησης ήταν πολύ καλός δίνοντας όμως ταυτόχρονα τη δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να αυτενεργήσει. Ο βαθμός σύνδεσης των προσδοκώμενων αποτελεσμάτων με το περιεχόμενο και τις προτεινόμενες δραστηριότητες είναι πολύ καλός καθώς και καλύπτει σε μεγάλο βαθμό τις δεξιότητες του 21^{ου} αιώνα. Επισημάνθηκε:

«Λειτουργεί σαν μπούσουλας! Είναι καλά τεκμηριωμένο αναφορικά με τις γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις, αξίες. Σου αφήνει ευελιξία αυτενέργειας. Σαφώς όμως κάθε εκπαιδευτικός έχει το δικό του στυλ αλλά μπορεί να υιοθετήσει με ασφάλεια κι αυτό που προτείνεται. Προσαρμοσμένο και εναρμονισμένο με τις δεξιότητες του 21 αι.».(Σ2)

Αναφορικά με τις δεξιότητες μια απάντηση διαφοροποιήθηκε σημειώνοντας ότι δεν αναδύονται μέσα από το συγκεκριμένο περιεχόμενο.

«Εδώ είναι λίγο αμφισβητήσιμο αυτό, γιατί... οι δεξιότητες πάνε χέρι-χέρι με το περιεχόμενο... το περιεχόμενο πάει πιο πολύ στο κατηχητικό κομμάτι, να ενημερωθούν, να μάθουν οι μαθητές τα πάντα για την Ορθόδοξη Χριστιανική πίστη βασικές αυτές οι δεξιότητες οι οποίες δεν βλέπω να αναδύονται μέσα από το περιεχόμενο».(Σ12)

ΕΡΩΤΗΣΗ 2: Πώς κρίνετε το περιεχόμενο (ύλη) που έχει συμπεριληφθεί στο νέο πρόγραμμα σπουδών;

- με βάση την ηλικία των μαθητών και τις προγενέστερες γνώσεις τους.
- ως προς την επιστημονική του εγκυρότητα.

Οι συνεντευξιαζόμενοι κατά κύριο λόγο ανέφεραν ότι το περιεχόμενο που έχει συμπεριληφθεί στο νέο Π.Σ. ανταποκρίνεται στην ηλικία και τις προγενέστερες γνώσεις των μαθητών σε πολύ καλό βαθμό. Επίσης ανέφεραν ότι έχει καλή δόμηση και το περιεχόμενό του είναι επιστημονικά έγκυρο σε πολύ καλό βαθμό. Αξιοσημείωτη είναι η απάντηση ότι φαίνεται στο περιεχόμενό του μια στροφή προς τη θρησκευτική μας παράδοση η οποία μάλιστα αποτιμήθηκε θετικά.

«Υπάρχει συμφωνία καταλληλότητας περιεχομένου με βάση την ηλικία των μαθητών και τις προγενέστερες γνώσεις τους. Όσο για το περιεχόμενο εντάζει είναι σε πολύ καλή σχέση με την επιστημονική εγκυρότητα.»(Σ7)

Διατυπώθηκε και μια διαφορετική άποψη θεωρώντας ότι το περιεχόμενο είναι πλήρες από τη μια αλλά συντηρητικό από την άλλη καθώς δε θίγει φλέγοντα ζητήματα.

«Είναι πλήρης. Αλλά είναι συντηρητικό κατά τη γνώμη μου. Δε θίγει φλέγοντα θέματα, γιατί τα παιδιά πλέον είναι πολύ ώριμα, έχουν αρκετά ερεθίσματα και νομίζω ότι στη βάση του παραμένει ένα συντηρητικό πρόγραμμα σπουδών.»(Σ6)

ΕΡΩΤΗΣΗ 3 : Ποια είναι η γνώμη σας για την οργάνωση του περιεχομένου του Π.Σ. σε ευρύτερα θεματικά πεδία τα οποία εξελίσσονται από τάξη σε τάξη; Πώς πιστεύετε πώς θα λειτουργήσει αυτή η καινοτομία;

Η πλειοψηφία των συνεντευξιαζόμενων θεωρούν ότι η οργάνωση του περιεχομένου του Π. Σ. σε ευρύτερα θεματικά πεδία είναι θετική καθώς θα δοθεί η δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να επεκτείνει τα θέματα πέραν του μαθήματος των Θρησκευτικών. Θεωρούν ότι θα λειτουργήσει θεματικά αλλά σημείωσαν ότι σημαντικό ρόλο θα παίζει ο εκπαιδευτικός και πώς θα εφαρμοστεί στην πράξη. Χαρακτηριστικά αναφέρθηκε:

«Ναι , εεεε...τα θεματικά πεδία που εντάσσεται η κάθε ενότητα και αυτά τα βρίσκω πολύ εύστοχα βοηθάνε ώστε να κατακτήσουν σωστά τη γνώση, να συνδέουν πράγματα οι μαθητές και να περνάνε από το ένα θεματικό πεδίο στο άλλο. Νομίζω ότι θα λειτουργήσει πάρα πολύ αυτή η καινοτομία.»(Σ10)

Εκφράστηκε όμως και η άποψη ότι η αυτή η οργάνωση του περιεχομένου δεν αποτελεί καινοτομία.

«Πρώτον δεν το θεωρώ καινοτομία σε καμιά περίπτωση. Ε και νομίζω ότι είμαστε πολύ εξοικειωμένοι με αυτού του είδους διαθεματικότητα.»(Σ6)

ΕΡΩΤΗΣΗ 4: Κατά πόσο το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. απαντά στις σύγχρονες κοινωνικές προκλήσεις και συνθήκες ;

Το νέο Π.Σ. σύμφωνα με τις απαντήσεις των περισσότερων συνεντευξιαζόμενων ανταποκρίνεται σε μεγάλο βαθμό στις νέες σύγχρονες προκλήσεις και συνθήκες καθώς εμπεριέχει θέματα που αφορούν την συμπερίληψη, την πολιπολιτισμικότητα, τη διαπολιτισμικότητα, την παγκοσμιοποίηση, τις περιβαλλοντολογικές προκλήσεις και είναι ένα σύγχρονο πρόγραμμα.

«Πιστεύω ότι στα Θρησκευτικά, με το νέο πρόγραμμα σπουδών, αφήνετε χώρο για τις σύγχρονες προκλήσεις και συνθήκες.»(Σ2)

Διατυπώθηκε όμως και η αντίθετη άποψη ότι το κομμάτι της πολυπολιτισμικότητας και της παγκοσμιοποίησης δεν έχει προσεγγιστεί μέσα από το αναλυτικό πρόγραμμα και η συμπερίληψη υφίσταται μέχρι ένα σημείο.

«Προσεγγίζει το θέμα των περιβαλλοντικών προκλήσεων, πάντα μέσα βέβαια από μία Ορθόδοξη Χριστιανική οπτική, έτσι; Το κομμάτι της πολυπολιτισμικότητας και της

παγκοσμιοποίησης δεν νομίζω ότι έχει καταφέρει το αναλυτικό πρόγραμμα να το προσεγγίσει. Την συμπερίληψη ναι, μέχρι ένα σημείο.»(Σ12)

ΕΡΩΤΗΣΗ 5: Πώς κρίνετε το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. σε σχέση με τον χρόνο που διατίθεται για τη διδασκαλία του μαθήματος;

Η πλειοψηφία των συνεντευξιαζόμενων θεωρεί ότι ο χρόνος που διατίθεται για τη διδασκαλία του μαθήματος είναι ελάχιστος σε σχέση με το περιεχόμενο του Π.Σ. και επισημαίνει την ανάγκη ύπαρξης περισσότερων ωρών διδασκαλίας. Σημειώθηκε:

«Θα χρειαζόταν περισσότερος χρόνος για τη διδασκαλία του μαθήματος.»(Σ1)

Κάποιοι εξέφρασαν την άποψη ότι ο χρόνος επαρκεί αρκεί να τηρείται το πρόγραμμα καθώς και ότι εξαρτάται κατά πόσο η τάξη έχει δουλευτεί σε μια δραστηριότητα.

«Νομίζω ότι είναι πολύ καλά δομημένο σε σχέση με τον χρόνο, έτσι που πρέπει σε κάθε δράση να βάζουμε τον χρόνο, φτάνει όμως να το τηρούμε..»(Σ10)

«Είναι πως έχει δουλευτεί η τάξη!»(Σ5)

ΕΡΩΤΗΣΗ 6: Θα αλλάζατε κάτι και τι θα ήταν αυτό ως προς τη διάταξη ή την προσθήκη/αφαίρεση επιμέρους ενοτήτων;

Αναφορικά με τη διάταξη, την προσθήκη ή την αφαίρεση ενοτήτων όλοι συνεντευξιαζόμενοι δε θα έκαναν κάποια αλλαγή καθώς θεωρούν ότι η διάταξη και η οργάνωση είναι πολύ καλή.

«Όχι, δεν θα έκανα κάποια προσθήκη, ούτε αφαίρεση. Είναι καλή η διάταξη! Ναι. Εμένα μου άρεσε σαν οργάνωση!»(Σ5)

Υπήρξαν όμως και προτάσεις που ανέφεραν ότι μπορεί ο εκπαιδευτικός να επιλέξει μια δραστηριότητα μέσα από όλες αυτές που προτείνονται προκειμένου να προλάβει να τις πραγματοποιήσει. Επίσης αναφέρθηκε να εμπλουτιστούν οι

δραστηριότητες καθώς και να προστεθούν ενότητες οι οποίες θα αφορούν την πολυπολιτισμικότητα και τη διαθρησκευτικότητα.

«Αυτό που θα πρότεινα εγώ θα ήταν εμπλουτισμός περισσότερο των δραστηριοτήτων και κυρίως να προσθέσουν ενότητες οι οποίες θα αφορούν την πολυπολιτισμικότητα και την διαθρησκευτικότητα γιατί... η ελληνική κοινωνία μετεξελίσσεται σε μια κοινωνία πολυπολιτισμική.»(Σ12)

ΕΡΩΤΗΣΗ 7:Ως παιδαγωγική φιλοσοφία οι κατασκευαστές του νέου Π.Σ. διακηρύσσουν μια προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική ισχυριζόμενοι ότι:

«Τα ΠΣ προωθούν την ενεργό συμμετοχή και συνεργασία όλων των μαθητών/τριών, μέσω της δημιουργίας περιβαλλόντων καθοδηγούμενης μάθησης, αυτενέργειας, συνεργατικής δράσης σε ομάδες, διερευνητικής μάθησης, βιωματικής προσέγγισης, συνεργατικής επίλυσης προβλήματος, επικοινωνιακής προσέγγισης, και μετασχηματιστικής λογικής».

Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ πράγματι διαπνέεται από αυτή την παιδαγωγική προσέγγιση; Δώστε ενδεικτικά παραδείγματα

Η παραπάνω άποψη αναφέρθηκε από όλους τους συνεντευξιζόμενους ότι υφίσταται καθώς- όπως υποστήριξαν- το νέο πρόγραμμα σπουδών διαπνέεται από μια προοδευτική μαθητοκεντρική λογική. Αυτό επιτυγχάνεται επειδή εμπεριέχει τη διερευνητική και βιωματική μάθηση, τη δράση σε ομάδες, την αυτενέργεια. Ωστόσο, τονίστηκε ότι η υλοποίηση της παραπάνω φιλοσοφίας επαφίεται στο πώς ο εκπαιδευτικός θα την εφαρμόσει στην τάξη του. Όπως αναφέρθηκε:

«Θεωρώ ότι διαπνέεται, γιατί και οι δομημένες δραστηριότητες που υπάρχουν στηρίζονται σε αυτή τη λογική.» (Σ6)

Συμπληρωματικά υπήρχε και η άποψη ότι το νέο πρόγραμμα σπουδών διαπνέεται από την παραπάνω λογική, ωστόσο το πλήθος των δραστηριοτήτων είναι υπερβολικό.

«Πόσοι από μας, εκπαιδευτικοί, θα το κάνουμε αυτό; Και πόσο συχνά θα το κάνουμε; Εγώ σας λέω θα το κάνουμε όλοι. Κάθε φορά αυτό θα κάνουμε; Τα παιδιά μόνο

Θρησκευτικά έχουνε να διαβάσουνε; Ναι, όμως επειδή μιλάμε, θεωρώ, ότι οποιαδήποτε πρόοδος μας έχει γεωμετρική υφή, όταν βάζεις λίγο και μετά προσθέτεις άλλο λίγο, δεν είναι ένα κι ένα = δύο, είναι ένα κι ένα = πολλά!».» (Σ4)

**ΕΡΩΤΗΣΗ 8: Κατά πόσο συμφωνείτε ότι η παραπάνω προοδευτική-
μαθητοκεντρική λογική είναι κατάλληλη για τη διδασκαλία του μαθήματός σας;**

Σχεδόν όλοι οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι η παραπάνω μαθητοκεντρική λογική είναι απόλυτα κατάλληλη για τη διδασκαλία του μαθήματός τους. Μάλιστα ανέφεραν ότι τώρα εμφανίζεται με πιο δυναμικό τρόπο. Χαρακτηριστικά αναφέρθηκε:

«Η μαθητοκεντρική με αντιπροσωπεύει σε μεγάλο βαθμό.» (Σ1)

«Είναι κάτι το οποίο δεν ήταν τόσο έντονο στο παλιό πρόγραμμα. Τώρα έρχεται πιο δυναμικά. Κι αυτό είναι το πιο σημαντικό.» (Σ2)

Ωστόσο μια από τις συνεντευξιαζόμενους υποστήριξε ότι η συγκεκριμένη μαθητοκεντρική λογική δεν ήταν κάτι πρωτότυπο, όσο αφορά τουλάχιστον την ίδια, καθώς την εφαρμόζει ήδη στην τάξη της.

«Εγώ, από το 2001 που είμαι στην τάξη, έτσι διδάσκω! Με κέντρο τον μαθητή, με έρευνες, με βιωματικά... θεωρώ ότι ανήκω στην κατηγορία των πολύ καλών εκπαιδευτικών, άρα δεν με τρομάζει όλο αυτό, δε με φοβίζει και σίγουρα δεν το θεωρώ κάτι νεωτεριστικό». (Σ4)

6.4. Ερωτήσεις για την εφαρμοσιμότητα του νέου Π.Σ. & Προτάσεις

ΕΡΩΤΗΣΗ 1: Πώς δέχτηκαν γενικά οι εκπαιδευτικοί της ειδικότητάς σας το νέο Π.Σ.;

Σε γενικές γραμμές οι εκπαιδευτικοί δέχτηκαν με θετική διάθεση το νέο Π.Σ. αλλά διαπιστώθηκε μια δυσκολία αναφορικά με τη διαχείριση του χρόνου που διατίθεται. Επιπλέον, σύμφωνα με έναν συνεντευξιαζόμενο μια μερίδα εκπαιδευτικών περιμένουν με αγωνία να αλλάξει ώστε να γίνει το μάθημα πιο ενδιαφέρον, ενώ άλλοι κρατούν μια επιφυλακτική στάση. Τέλος όπως αναφέρθηκε, υπάρχει και μια μερίδα εκπαιδευτικών που δε γνωρίζουν ότι θα επέλθει αλλαγή στο νέο πρόγραμμα σπουδών. Ενδεικτικά αναφέρθηκε:

«Υπήρχε μια δυσκολία στη διαχείριση του διαθέσιμου χρόνου, αλλά γενικά υπήρχε μια θετική αντιμετώπιση.»(Σ1)

ΕΡΩΤΗΣΗ 2: Λαμβάνοντας υπόψη την επαγγελματική ετοιμότητα των διδασκόντων, τις υλικές συνθήκες και την κουλτούρα των ελληνικών σχολείων θεωρείτε πως θα μπορούσαν να ανακύψουν κάποιες δυσκολίες στην εφαρμογή του νέου Π.Σ. και ποιες;

- Ποια η άποψή σας για την επαγγελματική ετοιμότητα των διδασκόντων ; Είναι έτοιμοι να εφαρμόσουν το νέο Π.Σ ;
- Οι υλικές συνθήκες των σχολείων κατά πόσο επιτρέπουν την εφαρμογή του νέου Π.Σ;
- Η κουλτούρα των ελληνικών σχολείων κατά πόσο ευνοεί στην εφαρμογή του νέου Π.Σ;

Η πλειοψηφία των συνεντευξιζόμενων θεωρούν ότι θα υπάρχουν δυσκολίες στην εφαρμογή του νέου προγράμματος σπουδών, καθώς οι εκπαιδευτικοί δεν θα μπορούν να το εφαρμόσουν, γιατί δεν είναι επαρκώς επιμορφωμένοι. Επίσης η έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής στα σχολεία δε θα διευκολύνει το έργο των εκπαιδευτικών. Τέλος, η κουλτούρα των ελληνικών σχολείων αποτελεί τροχοπέδη στην εφαρμογή του. Χαρακτηριστικά τονίστηκε:

«Σίγουρα οι εκπαιδευτικοί μπορεί να μην έχουν ακόμα την επαγγελματική ετοιμότητα και εδώ το πρόβλημα υπάρχει, είναι διαχρονικό, γιατί στο δημοτικό πολλές φορές εμείς οι δάσκαλοι κάνουμε το λάθος να υποτιμούμε το μάθημα των Θρησκευτικών. Επίσης είναι απαραίτητα να υπάρχει η σύνδεση για παράδειγμα με το διαδίκτυο σε όλες τις αίθουσες, να μπουν για τα καλά οι νέες τεχνολογίες στο σχολείο, το οποίο δεν είναι μόνο υλικοτεχνικό το θέμα είναι και θέμα νοοτροπίας.»(Σ7)

«Λόγω υλικοτεχνικής υποδομής, υπάρχει περίπτωση πάρα πολλά σχολεία να έχουν τεράστιο πρόβλημα .. όσον αφορά την εφαρμογή των Τ.Π.Ε.. Η υλικοτεχνική υποδομή. Είναι βασικό!.»(Σ5)

Ωστόσο, τρεις από τους συνεντευξιαζόμενους υποστήριξαν ότι οι παραπάνω παράγοντες δεν υφίσταται σε τόσο μεγάλο βαθμό ώστε να δυσκολεύουν την εφαρμογή του νέου προγράμματος σπουδών. Χαρακτηριστική είναι η ακόλουθη απάντηση:

«Πιστεύω ότι στο μεγαλύτερο μέρος τους ναι, γιατί υπάρχει ένα νεαρόκοσμος που όλοι είναι κατάλληλα μορφωμένοι, με μεταπτυχιακά, με διαφορετική κουλτούρα, με αρκετή μόρφωση που πιστεύω ότι αυτό βοηθάει. Νομίζω ότι λίγο ως πολύ και με την καραντίνα έχουμε εξοικειωθεί, όλοι έχουμε πέντε laptop στο σχολείο. Νομίζω ότι δεν υπάρχει θέμα. Πιστεύω ότι η κουλτούρα αλλάζει, αλλάζουν οι παλιοί δάσκαλοι με τα παλιά κατεστημένα που δε φταίνε, που είχαν άλλη κουλτούρα. Το νέο κύμα των καινούριων συναδέλφων, μπορεί να λέμε ότι δεν υπάρχει εμπειρία, δεν είναι μόνο η εμπειρία είναι και η γνώση, γιατί η γνώση είναι δύναμη.»(Σ10)

ΕΡΩΤΗΣΗ 3: Με βάση την εμπειρία σας από την πιλοτική εφαρμογή του νέου Π.Σ.

- **Ποιες ήταν οι σημαντικότερες δυσκολίες/αδυναμίες του που εντοπίσατε; Δώστε ένα παράδειγμα .**
- **Ποια ήταν τα σημαντικότερα θετικά στοιχεία και πλεονεκτήματά του που διαπιστώσατε στην πράξη; Δώστε παράδειγμα .**

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα οι σημαντικότερες δυσκολίες που διαπιστώθηκαν ήταν η έλλειψη χρόνου για την οργάνωση διδασκαλίας και ότι στοχεύει σε πολλά μαθησιακά αποτελέσματα σε σύντομο χρονικό διάστημα. Τα θετικά στοιχεία και πλεονεκτήματα που εντοπίστηκαν ήταν το κίνητρο για μάθηση, η ανανέωση ενδιαφέροντος τόσο του εκπαιδευτικού όσο και του μαθητή, η πληθώρα δραστηριοτήτων και επιλογών, η πηγή έμπνευσης, η αξιοποίηση των αρχών διεπιστημονικότητας και διαθεματικότητας και η ενίσχυση της καινοτομίας καθώς και της δημιουργικότητας. Ενδεικτικές οι παρακάτω απαντήσεις:

«Η σημαντικότερη δυσκολία ήταν η έλλειψη χρόνου. Το θετικό στοιχείο είναι ότι δόθηκε κίνητρο για μάθηση.»(Σ1)

«Απλώς απαιτεί από τον εκπαιδευτικό περισσότερο χρόνο, να οργανώσει τις διδασκαλίες του από την αρχή. Δεν έχω διαπιστώσει αλλά περιμένω να διαπιστώσω. Τα θετικά

στοιχεία είναι κατ' αρχήν ότι ανανεώνει το ενδιαφέρον γενικά μέσα στην τάξη του μαθητή και του εκπαιδευτικό.»(Σ3)

«Βλέπω πολύ θετική ανταπόκριση από την πλευρά των παιδιών.»(Σ10)

ΕΡΩΤΗΣΗ 4:Κλείνοντας τη συζήτησή μας, ποιες συγκεκριμένες προτάσεις θα είχατε να κάνετε για πιθανή βελτίωση του νέου Π.Σ.;

Αναφορικά με τη βελτίωση του νέου Π.Σ. αρκετοί ήταν αυτοί που δε θα έκαναν κάποια προσθήκη ή αλλαγή καθώς το θεωρούν ολοκληρωμένο, γεμάτο και δεμένο θεωρητικά. Κάποιες από τις προτεινόμενες προτάσεις ήταν πώς να υλοποιούνται οι δραστηριότητες σε περίπτωση τηλε-εκπαίδευσης, να υπάρχουν περισσότερα στοιχεία θρησκευολογίας ώστε οι μαθητές να έρθουν σε επαφή με άλλες θρησκείες και πολιτισμούς και να επεκταθεί το μάθημα από την Α΄ Δημοτικού. Οι παρακάτω αποκρίσεις είναι χαρακτηριστικές:

«Δε θα έκανα κάποια προσθήκη ή βελτίωση.»(Σ1)

«Θα ήθελα περισσότερα στοιχεία θρησκευολογίας μέσα σαν πρόταση. Να είμαστε ανοιχτοί στο θρησκευτικά άλλο.»(Σ6)

«Για μένα συγκεκριμένη πρόταση θα ήταν: σε κάποιες προτεινόμενες δραστηριότητες να είχε, σε περίπτωση τηλε-εκπαίδευσης, πώς θα μπορούσες να το κάνεις... .»(Σ5)

ΕΡΩΤΗΣΗ 5: Η επιμόρφωση ήταν αποτελεσματική στο να γίνουν σαφή και να προωθηθούν τα νέα στοιχεία του ΠΣ; Τι θα θέλατε να γίνει περισσότερο;

Η πλειοψηφία των συνεντευξιαζόμενων απάντησε ότι η επιμόρφωση ήταν ουσιαστική, αποτελεσματική και επαρκέστατη.

«Κοιτάζτε, για μένα, αποτελεσματική ήταν και ουσιαστική.»(Σ3)

Εκφράστηκε και η άποψη ότι θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί και μια διαζώσης διδασκαλία.

«Η επιμόρφωση έγινε εξ αποστάσεως, θα μπορούσε να γίνει και μία διδασκαλία από τον επιμορφωτή δια ζώσης .»(Σ7)

Ωστόσο υπήρχε και μια ένσταση ότι η επιμόρφωση δεν ήταν ικανοποιητική, αφού η επιμορφώτρια δεν ήταν ευέλικτη.

6.5. Συγκεντρωτικά αποτελέσματα ανά θεματική κατηγορία

ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ Π.Σ.

Σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στην έρευνα, το νέο Π.Σ. είναι καλά δομημένο με πλούσιο υλικό. Είναι μαθητοκεντρικό και δίνεται έμφαση στη διερευνητική και αποκαλυπτική μάθηση. Στοχεύει στον ψηφιακό εγγραμματισμό των μαθητών καθώς και στην καλλιέργεια των γνώσεων και των δεξιοτήτων που θα τους είναι χρήσιμες στην καθημερινή τους ζωή. Ανταποκρίνεται στις σύγχρονες προκλήσεις και ανάγκες και δίνεται η δυνατότητα ευελιξίας στον εκπαιδευτικό για την οργάνωση της διδασκαλίας του.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ Π.Σ.

Σύμφωνα με την άποψη των εκπαιδευτικών, στο νέο Π.Σ. τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα είναι διατυπωμένα με σαφήνεια και βοηθούν σε μεγάλο βαθμό στην οργάνωση της διδασκαλίας. Το υλικό είναι επιστημονικά έγκυρο και ανταποκρίνεται σε πολύ καλό βαθμό στην ηλικία και στις γνώσεις που ήδη έχουν οι μαθητές. Η οργάνωση του νέου Π.Σ σε ευρύτερα θεματικά πεδία κρίθηκε θετική και τονίστηκε ο ρόλος του εκπαιδευτικού για την εφαρμογή του. Διαπνέεται από τη σύγχρονη παιδαγωγική φιλοσοφία μέσω της διερευνητικής και βιωματικής μάθησης. Ο χρόνος που διατίθεται για τη διδασκαλία του μαθήματος δεν είναι επαρκής. Η διάταξη και η οργάνωση του νέου Π.Σ. είναι πολύ καλή αλλά επισημάνθηκε ότι χρειάζεται να εμπλουτιστεί με επιπλέον ενότητες που να αναφέρονται στην πολυπολιτισμικότητα..

ΕΝΔΕΧΟΜΕΝΕΣ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Υπήρξε θετική διάθεση από τους εκπαιδευτικούς για το νέο Π.Σ. αλλά σημειώθηκε μια δυσκολία σχετικά με τον χρόνο που διατίθεται. Η επαγγελματική

ετοιμότητα των εκπαιδευτικών, οι υλικές συνθήκες και η κουλτούρα των ελληνικών σχολείων θα δυσκολέψουν την εφαρμογή του νέου Π.Σ.

ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΙΛΟΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Οι δυσκολίες που προέκυψαν κατά την πιλοτική εφαρμογή ήταν η έλλειψη χρόνου για την οργάνωση της διδασκαλίας και το γεγονός ότι στοχεύει σε πολλά μαθησιακά αποτελέσματα σε μικρό χρονικό διάστημα.

ΘΕΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΙ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

Τα θετικά στοιχεία ήταν: κίνητρο για μάθηση, η ανανέωση ενδιαφέροντος τόσο του εκπαιδευτικού όσο και του μαθητή, η πληθώρα δραστηριοτήτων και επιλογών, η πηγή έμπνευσης, η αξιοποίηση των αρχών διεπιστημονικότητας και διαθεματικότητας και η ενίσχυση της καινοτομίας καθώς και της δημιουργικότητας.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΒΕΛΤΙΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΝΕΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

Οι προτάσεις που έγιναν από τους εκπαιδευτικούς είναι να υπάρχουν δραστηριότητες που να μπορούν να πραγματοποιηθούν σε περίπτωση τηλεκπαίδευσης, να υπάρχουν επιπλέον στοιχεία θρησκευολογίας, να επεκταθεί το μάθημα από την Α' δημοτικού καθώς και να επιμορφωθούν οι εκπαιδευτικοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

7.1. Συμπεράσματα ανά ερευνητικό άξονα

1^{ος} ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΣ ΑΞΟΝΑΣ

Τα βασικά στοιχεία τα οποία χαρακτηρίζουν το νέο Πρόγραμμα Σπουδών αναφορικά με το μάθημα των Θρησκευτικών της Γ', Δ', Ε' και ΣΤ' τάξης του Δημοτικού σύμφωνα με τους κατασκευαστές του και ο τρόπος με τον οποίο τα στοιχεία αυτά αναγνωρίζονται από τους εκπαιδευτικούς

Τα βασικά στοιχεία που διέπουν το νέο Πρόγραμμα Σπουδών σύμφωνα με τις απαντήσεις των συνεντευξιζόμενων είναι ότι αποκτά μαθητοκεντρικό χαρακτήρα καθώς στο επίκεντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας τίθεται ο μαθητής. Φέρνει καινοτομίες στη διδακτική και δίνει την αυτονομία στον εκπαιδευτικό να αυτενεργήσει χρησιμοποιώντας νέα εργαλεία και τεχνικές που του παρέχονται προκειμένου να καλλιεργήσει τις δεξιότητες των μαθητών. Επίσης τονίστηκε από τους συνεντευξιζόμενους η διαθεματική και διαπολιτισμική προσέγγιση που διαπνέει το νέο πρόγραμμα Σπουδών καθώς και ότι στοχεύει στον ψηφιακό εγγραμματισμό των μαθητών αλλά και στην καλλιέργεια γνώσεων και δεξιοτήτων που θα τους είναι χρήσιμες για την καθημερινή τους ζωή.

Επιπλέον δίνεται η δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να προσαρμόσει τη διδασκαλία του στις ιδιαίτερες ανάγκες κάθε τάξης και απαντά στις σύγχρονες προκλήσεις και ανάγκες καθώς ενισχύεται η πολυπολιτισμικότητα και η διαφοροποιημένη διδασκαλία. Διαπνέεται από τη σύγχρονη παιδαγωγική φιλοσοφία και αυτό επιτυγχάνεται μέσω της διερευνητικής και βιωματικής μάθησης, τις ομαδικές δράσεις και την αυτενέργεια των μαθητών.

2^{ος} ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΣ ΑΞΟΝΑΣ

Οι λειτουργικές αδυναμίες των νέων Προγραμμάτων Σπουδών που εντοπίζουν οι εκπαιδευτικοί στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών της Γ', Δ', Ε' και ΣΤ' τάξης του Δημοτικού

Η σημαντικότερη αδυναμία που εντοπίστηκε από τους συνεντευξιζόμενους για το νέο πρόγραμμα σπουδών είναι ότι χρόνος που διατίθεται για τη διδασκαλία του

μαθήματος δεν είναι επαρκής αναφορικά με το περιεχόμενο του Π.Σ. και τονίστηκε η ανάγκη να υπάρχουν περισσότερες ώρες διδασκαλίας. Επίσης αναφέρθηκε ότι στοχεύει σε πολλά μαθησιακά αποτελέσματα σε μικρό χρονικό διάστημα και δε διευκολύνει τον εκπαιδευτικό κατά την εκπαιδευτική διαδικασία. Ακόμη υπήρξε η άποψη ότι δεν υπάρχουν πολλές ενότητες που να αναφέρονται σε άλλες θρησκείες και ίσως αυτό δε βοηθήσει την συμπερίληψη μαθητών από άλλα πολιτισμικά περιβάλλοντα.

3^{ος} ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΣ ΑΞΟΝΑΣ

Οι δυσκολίες που αναμένουν ότι θα αντιμετωπίσουν οι εκπαιδευτικοί κατά την εφαρμογή του νέου Προγράμματος Σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών της Γ', Δ', Ε' και ΣΤ' τάξης του Δημοτικού

Οι σημαντικότερες δυσκολίες που ανέφεραν οι συνεντευξιαζόμενοι ότι θα αντιμετωπίσουν οι εκπαιδευτικοί κατά την εφαρμογή του νέου προγράμματος σπουδών έγκειται στην επαγγελματική ετοιμότητα τους καθώς δεν είναι επαρκώς επιμορφωμένοι προκειμένου να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις και τις ανάγκες του νέου προγράμματος. Επίσης η έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής θα δυσκολέψει το έργο τους καθώς όλα τα σχολεία δεν είναι επαρκώς εξοπλισμένα μιας και δε διαθέτουν όλα υπολογιστές ή αίθουσα πληροφορικής. Επιπλέον η κουλτούρα των ελληνικών σχολείων θα δυσχεράνει την εφαρμογή του καθώς μια μερίδα εκπαιδευτικών δεν είναι τόσο θετική στις αλλαγές και ενδέχεται να έχουν κάποια αντίδραση. Επιπρόσθετα ο χρόνος που διατίθεται για το μάθημα των Θρησκευτικών δεν είναι επαρκής με αποτέλεσμα οι εκπαιδευτικοί να δυσκολευτούν στο να πραγματοποιήσουν όλες τις δραστηριότητες.

4^{ος} ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΣ ΑΞΟΝΑΣ

Προτάσεις των εκπαιδευτικών για τη βελτίωση του νέου Προγράμματος Σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών της Γ', Δ', Ε' και ΣΤ' τάξης του Δημοτικού με στόχο την επιτυχή εφαρμογή του στην πράξη

Οι προτάσεις που έγιναν από τους συνεντευξιαζόμενους για τη βελτίωση του νέου Προγράμματος Σπουδών ήταν η ύπαρξη περισσότερων ωρών διδασκαλίας προκειμένου ο εκπαιδευτικός να έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει το υλικό και να πραγματοποιήσει τις δραστηριότητες που προτείνονται. Μία ακόμη πρόταση ήταν να δίνεται στον εκπαιδευτικό η δυνατότητα πώς να πραγματοποιούνται οι δραστηριότητες σε περίπτωση εξ αποστάσεως διδασκαλίας. Ακόμη διατυπώθηκε η άποψη να υπάρχουν

επιπλέον στοιχεία θρησκευολογίας προκειμένου οι μαθητές να γνωρίσουν και άλλες θρησκείες και πολιτισμούς έτσι ώστε να είναι ανοιχτοί στο θρησκευτικά άλλο. Επιπλέον υπήρξε και η πρόταση να επεκταθεί το μάθημα από την Α΄ Δημοτικού καθώς μπορούν να καλλιεργηθούν στάσεις και αξίες που θα είναι χρήσιμες για τη ζωή του ατόμου. Τέλος κρίθηκε αναγκαία η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών προκειμένου να ενημερωθούν για τα νέα προγράμματα Σπουδών για να μπορέσουν να τα εφαρμόσουν αποτελεσματικά και επισημάνθηκε ότι μια μεγάλη μερίδα των εκπαιδευτικών περιμένουν να πραγματοποιηθεί και να επέλθει μια αλλαγή.

ΣΥΝΟΨΗ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ

Σύμφωνα με τις αποκρίσεις των συνεντευξιαζόμενων διαφαίνεται ότι το νέο Π.Σ. είναι αποδεκτό από τους εκπαιδευτικούς με μία θετική διάθεση. Το νέο Π.Σ. έχει καλή δόμηση, με πλούσιο και υποστηρικτικό υλικό. Διαπνέεται από μια διαθεματική και διαπολιτισμική προσέγγιση και θέτει τον μαθητή στο επίκεντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Επιπλέον, πραγματοποιείται εισαγωγή νέων μεθόδων και εργαλείων και δίνεται έμφαση στη διερευνητική μάθηση γεγονός που ενεργοποιεί και αυξάνει το ενδιαφέρον των μαθητών. Το νέο Π.Σ στοχεύει στον ψηφιακό εγγραμματισμό των μαθητών και ανταποκρίνεται στις σύγχρονες προκλήσεις και ανάγκες. Επίσης, επιδιώκει την καλλιέργεια των δεξιοτήτων των μαθητών καθώς και την αξιοποίηση των γνώσεων που θα τους είναι χρήσιμες στην καθημερινή τους ζωή ως ενήλικες πολίτες. Επιπρόσθετα, διαπνέεται από τη σύγχρονη παιδαγωγική φιλοσοφία και οι συνεντευξιαζόμενοι τόνισαν ότι η υλοποίηση της φιλοσοφίας αυτής επαφίεται στη δράση του εκπαιδευτικού. Υπήρξε όμως ένας προβληματισμός αναφορικά με τον χρόνο που διατίθεται για τη διδασκαλία του μαθήματος καθώς δε θεωρείται επαρκής. Ακόμη υπήρχε και η άποψη ότι το νέο πρόγραμμα σπουδών θα μπορούσε να εμπεριέχει περισσότερα στοιχεία θρησκευολογίας προκειμένου οι μαθητές να έρθουν σε επαφή με άλλες θρησκείες. Επιπλέον διαπιστώθηκε ότι η ετοιμότητα των εκπαιδευτικών, οι υλικοτεχνικές υποδομές και η κουλτούρα των ελληνικών σχολείων πιθανότητα θα δυσκολέψουν την εφαρμογή του νέου προγράμματος σπουδών. Ωστόσο, υπάρχει από τους εκπαιδευτικούς και μια διάθεση για αλλαγή προκειμένου το μάθημα των Θρησκευτικών να γίνει πιο ενδιαφέρον.

7.2. Περιορισμοί της έρευνας

Ένας σημαντικός περιορισμός της έρευνας ήταν το γεγονός ότι η πλειοψηφία των συνεντευξιαζόμενων δεν είχε εφαρμόσει το νέο πρόγραμμα Σπουδών αλλά είχε επιμορφωθεί πάνω σε αυτό. Βέβαια, κάποιοι ανέφεραν ότι προσπάθησαν να εφαρμόσουν κάποιες από τις τεχνικές ή τις δραστηριότητες βάσει της επιμόρφωσης που έλαβαν, στην τάξη τους. Τέλος, οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν μέσω Skype λόγω γεωγραφικής απόστασης και αυτό μερικές φορές δημιούργησε μια δυσκολία.

7.3. Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Θα ήταν πολύ θετικό να πραγματοποιηθεί μια έρευνα για τη διερεύνηση των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών μετά την καθολική εφαρμογή των νέων προγραμμάτων Σπουδών προκειμένου να διαπιστωθούν τα αποτελέσματα που επέφεραν στην εκπαιδευτική διαδικασία καθώς και πώς οι γονείς δέχτηκαν το νέο πρόγραμμα Σπουδών. Τέλος μπορεί να διερευνηθούν οι απόψεις των εκπαιδευτικών για το πολλαπλό υλικό και πώς οι εκπαιδευτικοί το εφάρμοσαν στην πράξη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Apple, M., & Christian – Smith, L. (1991). *The Politics of the Textbook*.
<https://doi.org/10.4324/9781315021089>

Biesta, G. (2013). Interrupting the Politics of Learning. *Power and Education*, 5(1)
<https://doi.org/10.2304/power.2013.5.1.4>

Bird, M., & Hammersley, M. & Gomm, R., & Woods, P.(1999). Εκπαιδευτική Έρευνα στην Πράξη. Εγχειρίδιο Μελέτης. Μτφρ. Ε. Φράγκου. Πάτρα: ΕΑΠ.

Bouzakis, S. (2009). “Historiography of the Greek education: Creation, development, influences, perspectives (1824-2006).*Educational Research and Review*, 4 (12), 596-601.

Bruner, J. (2007). *Ο πολιτισμός της εκπαίδευσης*. Χ. Βεΐκου (επιμ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Creswell, J. (2011). *Η έρευνα στην εκπαίδευση* (μτφ.: Ν. Κουβαράκου). Αθήνα: Ίων.

Eisner, E. (2002). *The educational Imagination. On Design and Evaluation of School Programms*. New York: Mc Millan

Goodlad, J., I. (1979). *Curriculum Inquiry: The Study of Curriculum Practice*, New York: McGrawHill.

Hewitt, W., T. (2006). *Understanding and Shaping Curriculum: What We Teach and Why*. DOI: <https://dx.doi.org/10.4135/9781452204277>

Kelly, A.V. (1982). *The curriculum. Theory and Practice*. London: Paul Chapman.

Kuiper, W., Folmer, E., & Ottevanger, W. (2013). Aligning Science Curriculum Renewal Efforts and Assessment Practices. *Valuing Assessment in Science Education : Pedagogy, Curriculum, Policy*, pp.101-118 Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-007-6668-6_6

Mason, J. (2010). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Mills, E. J., & Treagust, D. (2003). Engineering Education, Is Problem- Based or Project – Based learning the Answer. *Australian Journal of Engineering Education*, 3

Norman, S. (2005). Turkey in the Russian Mirron. In M. Erickson and L. Erickson (Eds.), *Russia War, Peace And Diplomacy: Essays in Honour of John Erickson* (p.94). London: Weidenfeld & Nicolson

Oliver, R., Kersten, H, Vinkka-Puhakka, H., Alpasan, G., Bearn, D., Cema, I., Delap, E., Dummer, P., Goulet, J.P., Gugushe, T., Jeniati, E., Jerolimov, V., Kotsanos, N., Krifka, S., Levy, G., Neway, M., Ogawa, T., Saag, M., Sidlauskas, A., Skaleric, U., Vervoorn, M., & White, D. (2008). Curriculum structure: Principles and strategy. *Global Congress on Dental Education*, 12(1), 74-84

Perselis, E. P. (1984). Religious Education in Greece. Its origin, development and future. With special reference to Religious Education in England. *Theologia*, 55(2), 497-516.

Stenhouse, L. (2003). *Εισαγωγή στην Έρευνα και στην ανάπτυξη του αναλυτικού προγράμματος*. Αθήνα: Σαββάλας

Taylor, H. P., & Richards, M.C. (1985). *An Introduction to Curriculum Studies*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429453939>

Ware, T. and Ware, K. (1964). *EustratiosArgenti: A Study of the Greek Church Under Turkish Rule*. California: ClarendonPress.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Βασιλόπουλος, Χ. Κ. (2002). *Διδακτική του μαθήματος των Θρησκευτικών* (3η έκδ.). Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης Α.Ε.

Βέικου, Χ., Σιγανού, Α., & Παπασταμούλη, Ε. (2007). Σύντομη επισκόπηση του παιδαγωγικού πλαισίου του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 13. Ανακτήθηκε από: <http://www.pi-schools.gr/publications/epitheorisi/teyxos13/>

Βέικου, Χ., Σιγανού, Α., Παπασταμούλη, Ε. (2007). Σύντομη επισκόπηση του παιδαγωγικού πλαισίου του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. *Επιθεώρηση εκπαιδευτικών θεμάτων*, 13. Διαθέσιμο στο : <http://www.pi-schools.gr/publications/epitheorisi/teyxos13/>

Βρετός, Γ., & Καψάλης, Α. (1990). *Αναλυτικά Προγράμματα: Θεωρία και τεχνογνωσία σχεδιασμού και αναμόρφωσης*. Θεσσαλονίκη: Πτολεμαίος

Γαϊτενίδης, Γ. (1996). *Το μάθημα των θρησκευτικών στο δημοτικό σχολείο κατά την πεντηκονταετία 1932 – 1982*. Διδακτορική διατριβή. Θεολογική Σχολή Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Γερογιάννης, Κ., & Μπούρας, Α. (2007). *Αναλυτικά Προγράμματα – Σχολικά Εγχειρίδια, Σχεδιασμός Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών – Νέες Τάξεις. Συνέδριο: η πρωτοβάθμια εκπαίδευση και οι προκλήσεις της εποχής μας* (σσ. 482-489). Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σχολή επιστημών αγωγής. Ανάκτηση από <http://conf2007.edu.uoi.gr/Praktika/1-24.pdf>

Γεωργιάδου, Β. & Νικολακόπουλος, Ε. (2001). Εμπειρική Ανάλυση του Εκκλησιασμού στην Ελλάδα, *Κοινωνία των Πολιτών*, 7.

Γιαγκατζόγλου, Σ. (2017). Πλουραλισμός ή ομολογιακή νοοτροπία στο μάθημα των Θρησκευτικών. Η εφαρμογή των νέων προγραμμάτων σπουδών στα θρησκευτικά και οι επικρίσεις εναντίον τους. *Στα πρακτικά του 1^{ου} πανελληνίου συνεδρίου θεολόγων*.

Διδακτικές προσεγγίσεις στο μάθημα των
θρησκευτικών. [https://kmaked.pde.sch.gr/site/attachments/article/1650/praktikaSYNEDR
IOU-THEOLOGIAS%20%2018-5-18.pdf](https://kmaked.pde.sch.gr/site/attachments/article/1650/praktikaSYNEDR%20IOU-THEOLOGIAS%20%2018-5-18.pdf)

Γκρίλης, Γ. (2019). Οι θεολόγοι απέναντι στις αλλαγές των Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών. Μια πανελλήνια έρευνα. *Ελληνική περιοδική έκδοση για την θρησκευτική εκπαίδευση*, 2(1) <https://doi.org/10.30457/031120195>

Γκρίλης, Γ., & Κουκουνάρας – Λιαγκής, Μ. (2021). Αλλαγές στη διδακτική μεθοδολογία της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης. *Μέντορας*, 17-18, 25-55

Δενδρινού Β., & Ξωχέλλης Π., (1999). Προγράμματα Σπουδών στη σχολική εκπαίδευση: Έννοιες και όροι, Γλωσσικός Υπολογιστής, *Περιοδική έκδοση του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας για τη γλώσσα και τη γλωσσική αγωγή*, 1.

ΔΕΠΠΣ (2003). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών Θρησκευτικών*. Διαθέσιμο στο : <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>

Δηράκη, Δ. Κ. (2022). *Αναλυτικά προγράμματα σπουδών 2017 & 2020 στο μάθημα των θρησκευτικών: Προβλήματα και προοπτικές*. Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Ρόδος

Η.Ε. (2015). Στόχοι για την βιώσιμη Ανάπτυξη. Στόχος 4 : Ποιοτική Εκπαίδευση Διαθέσιμο στο : <https://tinyurl.com/yc2p97tk>

Θεριανός, Κ. (2013). *Το αναλυτικό πρόγραμμα και οι σχολικές γνώσεις. Κριτική Παιδαγωγική*. Διαθέσιμο στο : <http://criticeduc.blogspot.com/>

Καραμουζής, Π., & Τσιρεβέλος, Ν. (2018). Νέα Προγράμματα Σπουδών στη Θρησκευτική Εκπαίδευση. Πληρότητα και βελτιστοποίηση της παρεχόμενης μάθησης. *Στα Πρακτικά του 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Θεολόγων «Ζητήματα Διδακτικής των Θρησκευτικών*. Διαθέσιμο στο : <https://ejournals.lib.auth.gr/religionteaching/issue/view/972>

Καραμουζής, Π., Φωκίδης, Ε., & Τσιρεβέλος, Ν. (2019). Η αναγκαιότητα της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης: Τα προγράμματα σπουδών και οι διδάσκοντες. Μια πανελλήνια έρευνα. *Ελληνική Περιοδική Έκδοση για την Θρησκευτική Εκπαίδευση*, 2(1), 61-86

Κιτσάρας, Δ. Γ. (2004). *Προσχολική Παιδαγωγική*. Αθήνα

Κογκούλης, Ι. Β. (1985). *Το μάθημα των θρησκευτικών στη Μέση εκπαίδευση (1833- 1932): Συμβολή στην ιστορία της Νεοελληνικής εκπαίδευσης*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.

Κογκούλης, Ι. Β. (1993). *Το μάθημα των θρησκευτικών στη Μέση εκπαίδευση κατά την πεντηκονταετία 1932-1982: (ιστορικοπαιδαγωγική προσέγγιση και συμβολή στην ιστορία της Νεοελληνικής εκπαίδευσης)* (2η έκδ.). Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.

Κοκκίνης, Σ. (1998). *Το περιεχόμενο του μαθήματος των θρησκευτικών και ο μαθητής του δημοτικού σχολείου κατά την περίοδο 1833-1932: συμβολή στην ιστορία της εκπαίδευσης*. Διδακτορική διατριβή. Θεολογική Σχολή Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Κόπτσης, Α. (2004). *Το μάθημα των θρησκευτικών στο σύγχρονο δημοτικό σχολείο*. Θεσσαλονίκη: Γρηγόρη.

Κόπτσης, Α. (2017). Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών στο μάθημα Θρησκευτικών του Δημοτικού Σχολείου: Από την μάθηση στη διαδικασία μάθησης. Στο Β. Μητροπούλου & Θ. Αγοραστούδης (Επιμ.), *1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Θεολόγων. Διδακτικές Προσεγγίσεις στο μάθημα των Θρησκευτικών*, 20-21 Μαΐου 2017, 49-55. Θεσσαλονίκη.

Κοτρωνιά, Α. (2021). Τα διδακτικά εγχειρίδια του μαθήματος των Θρησκευτικών στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση στην Ελλάδα: Οι αλλαγές στο περιεχόμενο των εγχειριδίων του σχολικού έτους 2020-2021. Κριτική θεώρηση (Διπλωματική εργασία. ΕΑΠ). <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/54016>

Κουκουνάρας – Λιάγκης, Μ., & Μυλωνάκου – Κεκέ, Η. (2020). Η διεπιστημονική συνέργεια της θρησκευτικής εκπαίδευσης (εκπαίδευση και έρευνα) και της κοινωνικής παιδαγωγικής για την ανάπτυξη ενός πεδίου έρευνας και θεωρίας. *Νέα Παιδεία*, 175, σ.23-41

Κουκουνάρας – Λιαγκής, Μ., & Σεκαδάκης, Δ. (2020). Ο Θρησκευτικός γραμματισμός και η θρησκευτικότητα των αποφοίτων (2020) της ελληνικής εκπαίδευσης. *Ελληνική Περιοδική Έκδοση για την Θρησκευτική Εκπαίδευση*, 1(1), 78-117. <https://doi.org/10.30457/050120225>

Κουλουμπαρίτση, Α.,(2003). *Η κατανόηση στο Αναλυτικό Πρόγραμμα στα σχολικά εγχειρίδια και στη διδακτική πράξη*. Αθήνα: Γρηγόρης

Κυριαζή, Ν.(2010). *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ματσαγγούρας, Η.,(2004).*Η διαθεματικότητα στη σχολική γνώση*. Αθήνα: Γρηγόρης

Ναζάρ, Ν. Π. (2021). Διδάσκοντας επίμαχα ζητήματα στο σύγχρονο δημοκρατικό σχολείο: Η περίπτωση της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης. *Στα Πρακτικά του 5^{ου} Πανελληνίου Συνέδριου: «Εκπαίδευση στον 21^ο αιώνα: Ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, της δημιουργικότητας και της καινοτομίας»* (Τόμος, Δ', σ. 17-28)

Νικηφορίδου, Ε. (2017). *Αναλυτικά Προγράμματα: Οι αντιλήψεις των υποψηφίων εκπαιδευτικών για την μορφωτική αξία του μαθήματος των θρησκευτικών* (Δημοσιευμένη πτυχιακή εργασία). Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Φλώρινα.

Ξωχέλλης, Π., (2002). *Παιδαγωγική του σχολείου*. Θεσσαλονίκη : Κυριακίδης

Π.Δ. (1034/1977). *Περί των διδασκόμενων μαθημάτων και του Αναλυτικού και Ωρολογίου Προγράμματος του Δημοτικού Σχολείου*. Διαθέσιμο στο : http://www.pi-schools.gr/progr_spoudon_1899_1999/1977_347.pdf

Π.Δ. (1932). *Περί αναλυτικού προγράμματος διδακτέων μαθημάτων σχολείων Μ. Εκπαιδεύσεως δια το σχολικόν έτος 1931-1932* . Διαθέσιμο στο : http://www.pi-schools.gr/progr_spoudon_1899_1999/1932_12.pdf

Π.Δ. (1935). *Περί του αναλυτικού προγράμματος της Μ. Εκπαιδεύσεως*. Διαθέσιμο στο: http://www.pi-schools.gr/progr_spoudon_1899_1999/1935_537.pdf

Π.Δ. (374/1991). *Αναλυτικό πρόγραμμα Ορθόδοξης Χριστιανικής Αγωγής (Θρησκευτικών) της Γ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου*. Διαθέσιμο στο : http://www.pi-schools.gr/progr_spoudon_1899_1999/1991_133.pdf

Π.Δ. (702/1969). *Περί του ωρολογίου και αναλυτικού προγράμματος των μαθημάτων του Δημοτικού σχολείου*. Διαθέσιμο στο : http://www.pi-schools.gr/progr_spoudon_1899_1999/1969_218.pdf

Π.Δ.(583/1982). *Αναλυτικό και Ωρολόγιο Πρόγραμμα των Α' και Β' τάξεων του Δημοτικού Σχολείου*. Διαθέσιμο στο: http://www.pi-schools.gr/progr_spoudon_1899_1999/1982_107.pdf

Π.Ι. (2011). *Νέο Σχολείο. Οδηγός Εκπαιδευτικού. Θρησκευτικά Δημοτικού*. Διαθέσιμο στο : <https://tinyurl.com/ms3judww>

Π.Σ. (2014). *Πρόγραμμα Σπουδών στα θρησκευτικά δημοτικού – γυμνασίου, αναθεωρημένη έκδοση*. Διαθέσιμο στο: <http://e-thriskaftika.sch.gr/PSThriskaftikon1.pdf>

Παπαϊωάννου, Μ. (2018). Μπορεί να είναι αποτελεσματικός ο διδακτικός διαθρησκευτικός διάλογος στο μάθημα των θρησκευτικών; Μια εμπειρική έρευνα. *Ελληνική Περιοδική Έκδοση για την Θρησκευτική Εκπαίδευση*, 5(1), 41-62

Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. (2004), *Δημιουργική Σκέψη στο Σχολείο και στην Οικογένεια*, Αθήνα.

Περσελής, Ε. Π. (1997). *Εξουσία και θρησκευτική αγωγή στην Ελλάδα του 19ου αιώνα: ιστορική και παιδαγωγική θεώρηση του ρόλου της εκκλησίας, του κράτους και της διανοήσης στη διαμόρφωση της σχολικής θρησκευτικής αγωγής*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Περσελής, Π.Ε. (2011). *Εξουσία και θρησκευτική αγωγή στην Ελλάδα του 19ου αιώνα: ιστορική και παιδαγωγική θεώρηση του ρόλου της εκκλησίας, του κράτους και της διανοήσης στη διαμόρφωση της σχολικής θρησκευτικής αγωγής*. Αθήνα: Γρηγόρης

ΠΘΣ.(2022, Οκτωβρίου 12). Ανακοίνωση Τύπου. Διαθέσιμο στο : <https://www.kairosnet.gr/>

Σωτηρέλης, Γ. (1998). *Θρησκεία και Εκπαίδευση: Κατά το Σύνταγμα και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση- Από τον Κατηχητισμό στην Πολυφωνία*. Κομοτηνή: Σάκκουλας.

Σαπουνάς, Δ.Α. (2019). Η θρησκευτική αγωγή στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο. Συζήτηση για τον ομολογιακό ή τον θρησκευτολογικό χαρακτήρα του μαθήματος των θρησκευτικών στην ελληνική πρωτοβάθμια εκπαίδευση. *Στα Πρακτικά του 3^{ου} Πανελληνίου Συνέδριου θεολόγων. Θρησκευτική Εκπαίδευση: Εκπαίδευση για το μέλλον (Τόμος 3)*. <https://ejournals.lib.auth.gr/religionteaching/article/view/8029>

Τασούλη, Μ. Β. (2019). *Η διαπολιτισμική εκπαίδευση και το μάθημα των θρησκευτικών. Διπλωματική Εργασία*. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Ιωάννινα.

Τσαγκάρης, Π. (2020). Τα Θρησκευτικά στις Θερμοπύλες της ιστορίας τους. Ανακοίνωση σε Ημερίδα «Σύγχρονη Παιδεία και Ελληνορθόδοξη Παράδοση». Αθήνα, 9 Φεβρουαρίου. Διαθέσιμο στο:

<https://www.youtube.com/watch?v=u19CXeieUIc&t=15s>

Τσαγκάρης, Π. (2020β). Η μαρτυρία της Ορθόδοξης Εκκλησίας στον σύγχρονο κόσμο. Διαθέσιμο στο : <https://tinyurl.com/4tdtm6we>

Υ.Α.(143575/Δ2, 2016). *Πρόγραμμα σπουδών του μαθήματος των θρησκευτικών στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο*. Διαθέσιμο στο : http://www.iep.edu.gr/images/IEP/EPISTIMONIKI_YPIRESIA/Epist_Grafeia/Graf_Er_eynas_A/Nea_progr_spoymd_Thriskeytika/PROGRAMMATA_SPOYDON/FEK_2920_13-09-2016.pdf

ΦΕΚ Α 136/3.8.2021. Νόμος 4823/2021. Αναβάθμιση του σχολείου, ενδυνάμωση εκπαιδευτικών και άλλες διατάξεις. Διαθέσιμο στο: <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/739038/nomos-4823-2021>

Φλουρής, Γ. (2000). *Αναλυτικά Προγράμματα για μια Νέα Εποχή στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Γρηγόρη.

Φλουρής, Γ., & Κρίκας, Ε. (2009). Αξιολόγηση Π.Σ.: όψεις και προοπτικές της αξιολόγησης των διαθεματικών Π.Σ. στο Γ. Μπαγάκης και Κ. Δεμερτζή (επιμ), *Ένα χρόνο μετά την εφαρμογή των νέων ΑΠ. Τι άλλαξε;* Αθήνα: Γρηγόρη

Φλουρής, Γ., (2002). Αναζητώντας ένα πλαίσιο διαμόρφωσης αρχών σχολικής μάθησης και διδασκαλίας, στο Γ. Φλουρής (επιμ.), *Μάθηση και Διδασκαλία: Σύγχρονες ερευνητικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: ΚΚΕ

Φυτίκα, Α. (2016). Η άτυπη μάθηση μέσα στο πρόγραμμα σπουδών πιάνου των Μουσικών Γυμνασίων: μια εναλλακτική δυνατότητα διδασκαλίας πιάνου σε συγκεκριμένα θεματικά πεδία του Νέου Προγράμματος Σπουδών. Στο Μ. Κοκκίδου & Ζ. Διονυσίου (Επιμ.), *Μουσικός Γραμματισμός: Τυπικές και Άτυπες Μορφές Μουσικής Διδασκαλίας-Μάθησης* (Πρακτικά 7ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση) (σσ. 536-543). Θεσσαλονίκη: Ε.Ε.Μ.Ε.

Χατζηγεωργίου, Γ. (2001). *Μοντέλα αξιολόγησης των αναλυτικών προγραμμάτων και ο ρόλος του εκπαιδευτικού*. Αθήνα: Μεταίχμιο

Χατζηγεωργίου, Γ., (2004). *Γνώθι το curriculum*. Αθήνα : Ατραπός

Χρυσοφίδης, Κ. (2006). Τεχνικές Σχεδιασμού Αναλυτικών Προγραμμάτων. Στο Κ. Χρυσοφίδης, *Επιστημολογικές Αρχές της Προσχολικής Αγωγής*. Αθήνα: Τυπωθήτω

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α] ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

ΠΡΩΤΟΚΟΛΟ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στόχος της συγκεκριμένης συνέντευξης είναι η καταγραφή των αντιλήψεών σας αναφορικά με το νέο πρόγραμμα σπουδών των Θρησκευτικών του Δημοτικού κατά το στάδιο της μελέτης του ή της πιλοτικής εφαρμογής του στη σχολική σας μονάδα.

Η συνέντευξη θα χρησιμοποιηθεί αποκλειστικά και μόνο για τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας και οι απαντήσεις σας θα είναι ανώνυμες.

Η συμβολή σας στην έρευνα είναι σημαντική για τη βελτίωση του νέου προγράμματος Σπουδών.

Α] ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ.

ΦΥΛΟ	
ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ	
ΣΠΟΥΔΕΣ	
ΧΡΟΝΙΑ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ	
ΧΡΟΝΙΑ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ (Στο σχολείο πιλοτικής εφαρμογής του νέου προγράμματος)	
ΧΡΟΝΟΣ ΠΙΛΟΤΙΚΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	
ΠΩΣ ΟΡΓΑΝΩΝΕΤΕ ΤΟ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟ ΣΑΣ ΜΑΘΗΜΑ (Σε ποια Στοιχεία – Υλικά στηρίζεστε για αυτό ;)	

Β]ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 1: Ποια είναι η γενική γνώμη σας για το νέο πρόγραμμα σπουδών των
Θρησκευτικών του Δημοτικού;

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ 1 : Μπορείτε να κάνετε μια γενική εκτίμηση αναφορικά με το νέο
πρόγραμμα σπουδών καθώς και μια σύντομη τεκμηρίωση της
άποψή σας .

ΕΡΩΤΗΣΗ 2 : Ποια είναι τα στοιχεία που θεωρείτε ότι διαφοροποιούν το νέο
πρόγραμμα σπουδών από το υφιστάμενο;

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ 1 : Πως κρίνετε (αξιολογείτε) αυτή τη διαφοροποίηση;

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ 2 : Πιστεύετε ότι αυτή η διαφοροποίηση του Νέου Π.Σ θα επιφέρει
καλύτερα αποτελέσματα από το υφιστάμενο Π.Σ;

ΕΡΩΤΗΣΗ 3 : Εάν σας ζητούσαν να αναφέρετε ορισμένα στοιχεία που καθορίζουν
τη φυσιογνωμία των Θρησκευτικών του Δημοτικού όπως αυτή
καθορίζεται από το νέο πρόγραμμα σπουδών ποια θα λέγατε ότι
είναι αυτά;

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ 1 : Που εντοπίζετε αυτά τα στοιχεία στο νέο πρόγραμμα σπουδών ;

ΕΡΩΤΗΣΗ 4 : Ποια θέση ανάμεσα στις εξής δυο περιγράφει καλύτερα κατά τη
γνώμη σας για το νέο Π.Σ.;

Θέση Α:

*«Το νέο Π.Σ. έχει ακαδημαϊκό χαρακτήρα,
δηλαδή προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές να αποκτήσουν γερές βάσεις για να
ακολουθήσουν μετέπειτα εξειδικευμένες ακαδημαϊκές σπουδές»*

Θέση Β:

*«Το νέο Π.Σ. έχει το λειτουργικό χαρακτήρα του εγγραμματισμού ,
δηλαδή προετοιμάζει καλύτερα τους μαθητές ώστε να μπορούν να αξιοποιήσουν τις
γνώσεις που απέκτησαν από το μάθημα στην καθημερινή τους ζωή ως αυριανοί ενήλικοι
Πολίτες»*

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ 1 : Θα μπορούσατε να αιτιολογήσετε την απάντησή σας;

ΕΡΩΤΗΣΗ 5 : Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. έχει οργανικά ενσωματώσει τη χρήση των ΤΠΕ;

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ 1: Μπορείτε να μας δώσετε κάποια παραδείγματα που αιτιολογούν την απάντησή σας;

ΕΡΩΤΗΣΗ 6 : Οι κατασκευαστές του Π.Σ. ισχυρίζονται πως έχουν επιχειρήσει το νέο αυτό Π.Σ.

- Να είναι αρκετά ανοικτό ώστε να επιτρέψει τη μεγαλύτερη αυτενέργεια του εκπαιδευτικού να το προσαρμόζει στις συνθήκες της τάξης του.
- Να είναι προσαρμόσιμο στις ιδιαίτερες ανάγκες μαθητών με διαφορετικές ικανότητες.
- Να είναι συμπεριληπτικό ώστε να μπορεί να δουλέψει καλά και με μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα.

Σε ποιο **βαθμό** θεωρείτε ότι έχει επιτευχθεί καθένας από τους παραπάνω τρεις στόχους; Μπορείτε να τεκμηριώσετε την άποψή σας δίνοντας μερικά παραδείγματα ;

ΕΡΩΤΗΣΗ 7 : Οι κατασκευαστές του ισχυρίζονται ότι με το νέο Π.Σ το μάθημα των Θρησκευτικών του Δημοτικού αποκτάει τα εξής ειδικά

χαρακτηριστικά:

- Προσαρμόζεται με τις σύγχρονες κοινωνικές ανάγκες (π.χ. διαπολιτισμικότητα)
- Ο νέος διδακτικός προγραμματισμός θέτει τον μαθητή στο επίκεντρο.
- Μετατόπιση της ύλης, δηλαδή οι ίδιες θεματικές ενότητες παραμένουν σταθερές από τάξη σε τάξη.

Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι είναι ορατά αυτά τα χαρακτηριστικά στο νέο Π.Σ.; (Δώστε παραδείγματα). Κατά πόσο συμφωνείτε εσείς προσωπικά με τις συγκεκριμένες επιλογές;

ΕΡΩΤΗΣΗ 8 : Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ. των Θρησκευτικών του Δημοτικού

θα σας βοηθήσει να οργανώσετε καλύτερα τη διδασκαλία σας;

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ 1: Πώς σκοπεύετε να αξιοποιείτε το νέο Π.Σ. για τον σκοπό αυτό;

Γ] ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 1: Θεωρείτε ότι στο νέο πρόγραμμα σπουδών τα προσδοκώμενα

μαθησιακά αποτελέσματα είναι καλά διατυπωμένα με σαφήνεια και

πόσο βοηθητικά είναι στην οργάνωση της διδασκαλίας του

μαθήματος και σε ποιο βαθμό;

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ 1 : Ποιο συγκεκριμένα αξιολογήστε τη σαφήνεια ως προς τη διάκριση σε Γνώσεις -Δεξιότητες-Στάσεις και Αξίες.

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ 2: Αξιολογήστε τον βαθμό καθοδήγησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ 3: Ποιος θεωρείτε ότι είναι ο βαθμός σύνδεσης των προσδοκώμενων μαθησιακών αποτελεσμάτων με το περιεχόμενο και τις προτεινόμενες δραστηριότητες;

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ 4 : Σε τι βαθμό το νέο Π.Σ των Θρησκευτικών καλύπτει τις δεξιότητες του 21ου αιώνα με τις οποίες πρέπει να εφοδιαστούν όλοι οι μαθητές;

ΕΡΩΤΗΣΗ 2 : Πώς κρίνετε το περιεχόμενο (ύλη) που έχει συμπεριληφθεί στο νέο πρόγραμμα σπουδών;

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ 1 : Αξιολογήστε την καταλληλότητα του περιεχομένου με βάση την ηλικία των μαθητών και τις προγενέστερες γνώσεις τους.

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ 2 : Αξιολογήστε την καταλληλότητα του περιεχομένου ως προς την επιστημονική του εγκυρότητα.

ΕΡΩΤΗΣΗ 3 : Ποια είναι η γνώμη σας για την οργάνωση του περιεχομένου του Π.Σ. σε ευρύτερα θεματικά πεδία τα οποία εξελίσσονται από τάξη σε τάξη; Πώς πιστεύετε πως θα λειτουργήσει αυτή η καινοτομία;

ΕΡΩΤΗΣΗ 4 : Κατά πόσο το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. απαντά στις σύγχρονες κοινωνικές προκλήσεις και συνθήκες ;

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ 1 : Αναφορικά με:

- τις περιβαλλοντικές προκλήσεις. Δώστε παραδείγματα.
- την πολυπολιτισμικότητα, Δώστε παραδείγματα.
- την παγκοσμιοποίηση, Δώστε παραδείγματα.
- την συμπερίληψη, κλπ Δώστε παραδείγματα.

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ 2 : Ποια είναι η άποψή σας αναφορικά με την κοινωνικό-πολιτιστική εγκυρότητα του περιεχομένου του νέου Π.Σ.;

ΕΡΩΤΗΣΗ 5 : Πώς κρίνετε το περιεχόμενο του νέου Π.Σ. σε σχέση με τον χρόνο που διατίθεται για τη διδασκαλία του μαθήματος;

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ 1 : Ποιες αλλαγές θα προτείνατε ως προς την ύλη για να είναι επαρκέστερος ο διαθέσιμος διδακτικός χρόνος;

ΕΡΩΤΗΣΗ 6 : Θα αλλάζατε κάτι και τι θα ήταν αυτό ως προς τη διάταξη ή την προσθήκη/αφαίρεση επιμέρους ενοτήτων;

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ 1 : Τι θα προτείνατε ; (αλλαγή στη διάταξη ή για προσθήκη/αφαίρεση ενοτήτων στο Π.Σ.)

ΕΡΩΤΗΣΗ 7 : Ως παιδαγωγική φιλοσοφία οι κατασκευαστές του νέου Π.Σ. διακηρύσσουν μια προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική ισχυριζόμενοι ότι:

«Τα ΠΣ προωθούν την ενεργό συμμετοχή και συνεργασία όλων των μαθητών/τριών, μέσω της δημιουργίας περιβαλλόντων καθοδηγούμενης μάθησης, αυτενέργειας, συνεργατικής δράσης σε ομάδες, διερευνητικής μάθησης, βιωματικής προσέγγισης, συνεργατικής επίλυσης προβλήματος, επικοινωνιακής προσέγγισης, και μετασχηματιστικής λογικής».

Κατά πόσο θεωρείτε ότι το νέο Π.Σ πράγματι διαπνέεται από αυτή την παιδαγωγική προσέγγιση; Δώστε ενδεικτικά παραδείγματα .

ΕΡΩΤΗΣΗ 8 :Κατά πόσο συμφωνείτε ότι η παραπάνω προοδευτική-μαθητοκεντρική λογική είναι κατάλληλη για τη διδασκαλία του μαθήματός σας;

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ 1 :Ποιος πιστεύετε ότι είναι ο Βαθμός συμφωνίας;

Δ] ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΟΥ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ / ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΕΡΩΤΗΣΗ 1 :Πώς δέχτηκαν γενικά οι εκπαιδευτικοί της ειδικότητας σας το νέο ΠΣ;

ΕΡΩΤΗΣΗ 2 : Λαμβάνοντας υπόψη την επαγγελματική ετοιμότητα των διδασκόντων, τις υλικές συνθήκες και την κουλτούρα των ελληνικών σχολείων θεωρείτε πως θα μπορούσαν να ανακύψουν κάποιες δυσκολίες στην εφαρμογή του νέου Π.Σ. και ποιες;

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ 1: Ποια η άποψή σας για την επαγγελματική ετοιμότητα των διδασκόντων ; Είναι έτοιμοι να εφαρμόσουν το νέο Π.Σ ;

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ 2 : Οι υλικές συνθήκες των σχολείων κατά πόσο επιτρέπουν την εφαρμογή του νέου Π.Σ;

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ 3 : Η κουλτούρα των ελληνικών σχολείων κατά πόσο ευνοεί στην εφαρμογή του νέου προγράμματος σπουδών;

ΕΡΩΤΗΣΗ 3 :Με βάση την εμπειρία σας από την πιλοτική εφαρμογή του νέου Π.Σ.

- ποιες ήταν οι σημαντικότερες δυσκολίες/αδυναμίες του που εντοπίσατε; Δώστε ένα παράδειγμα .
- Ποια ήταν τα σημαντικότερα θετικά στοιχεία και πλεονεκτήματά του που διαπιστώσατε στην πράξη; Δώστε παράδειγμα .

ΕΡΩΤΗΣΗ 4 : Κλείνοντας τη συζήτησή μας ποιες συγκεκριμένες προτάσεις θα είχατε να κάνετε για πιθανή βελτίωση του νέου Π.Σ.;

ΕΡΩΤΗΣΗ 5 : Η επιμόρφωση ήταν αποτελεσματική στο να γίνουν σαφή και να προωθηθούν τα νέα στοιχεία του ΠΣ; Τι θα θέλατε να γίνει περισσότερο;

Β) ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

	ΦΥΛΟ	ΣΠΟΥΔΕΣ	ΧΡ. ΥΠΗΡ.	ΧΡΟΝΙΑ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ (Στο σχολείο πιλ.εφαρμογής του νέου Π.Σ)	ΧΡΟΝΟΣ ΠΙΛ. ΕΦΑΡ. ΤΟΥ Π.Σ
Σ1	ΓΥΝΑΙΚΑ	Πτυχίο στο Παιδαγωγικό Τμήμα, Μεταπτυχιακό στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης ξένης γλώσσας	2	1	1
Σ2	ΓΥΝΑΙΚΑ	Διδακτορικό	27	0	0
Σ3	ΑΝΤΡΑΣ	Πτυχίο στο Παιδαγωγικό Τμήμα, Μεταπτυχιακό στην ιστορία της φιλοσοφίας	25	0	0
Σ4	ΓΥΝΑΙΚΑ	Πτυχίο στο Παιδαγωγικό Τμήμα, Μεταπτυχιακό, Διδακτορικό	21	0	0
Σ5	ΓΥΝΑΙΚΑ	Διδακτορικό	15	0	0
Σ6	ΓΥΝΑΙΚΑ	Πτυχίο στο Παιδαγωγικό Τμήμα και στη Θεολογία, δύο Μεταπτυχιακά	15	0	0
Σ7	ΑΝΤΡΑΣ	Μεταπτυχιακό	31	0	0
Σ8	ΑΝΤΡΑΣ	Μεταπτυχιακό στη διδακτική της θρησκευτικής εκπαίδευσης	21	0	0
Σ9	ΓΥΝΑΙΚΑ	Πτυχίο στο Παιδαγωγικό Τμήμα και στη Μουσική, Μεταπτυχιακό στη διοίκηση πολιτισμικών μονάδων	17	0	0
Σ10	ΓΥΝΑΙΚΑ	Πτυχίο στο Παιδαγωγικό Τμήμα, Διδασκαλείο στη Γενική Αγωγή, Τέσσερις αιτήσεις επιμόρφωσης, Μεταπτυχιακό στο ΕΑΠ στη δημιουργική γραφή	26	0	0
Σ11	ΑΝΤΡΑΣ	Πτυχίο στο Παιδαγωγικό Τμήμα, Μεταπτυχιακό στην οργάνωση και διοίκηση της εκπαίδευσης και την ανθρωπολογία της εκπαίδευσης	26	0	0
Σ12	ΑΝΤΡΑΣ	Παιδαγωγική ακαδημία, θεολογική σχολή, δύο μεταπτυχιακά και ένα διδακτορικό.	38	0	0

